

OLAF ROOD

UULU

MCMXXVII

SÕNAVARA KIRJASTUS, TARTUS

OLAF ROOD

U U L U

~~28329~~

SÕNAWARA KIRJASTUS
TARTUS MCMXXVI

OLAF ROOD

2

A 4808,

SÖNÄWÄRÄ KIRJASTUS

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1926.

„See on arwatawasti seotud uende aegadega, kui olite kohtu-uurija?“ küüjün.

Arno Asper wõpatas, jäädes minule kohtunult otja waatama.

„Teie teate midagi tollest looist?“

„Ei oodanud ära mu wastust, jattudes jeadusje.“

„Pagan teab mis... Kõik teie wahite minule otja... Walgus langeb nlu näole ja — tunnen, et mul huuled kuiwawad. Milline runal seiisuford! Puudub, et ma hakkaks haigutama ning te tembeldate mu kurjategijaks!“

„Kuidas nii!“ hüüdsime peaaegu üheist suust. Ta tegi laua juure asja ja jüüitas paberossi. Rahus- tudes weidi, ütles istet wõttes:

„Kurjategijat waewab jüdametunnistus. Süda- metunnistus on tihti pea too ainus tegur, mis fi- hutab roimari enesepaljastusele, wastu eneje tahtmiistki. Kui puuduwad asitõendusjed wõi muud olulised and- med, mis annawad jüüdistusele kindla aluse, siis apelleerige osawalt tahtlusealuse jüdametunnistuse poole ning, kui olete wähegi inimestetundja, jõuate sihile. Osawangi kelm kardab alati ja kõikjal — tabamist, tema jüüteo awalikuks tegemist wõi tulekut. Snimene on kuriteo järele alati wäga wäsinud, pa- lawikutaolises olekus... Waadake roimarite silmi, kuidas need, iseäranis enne kohtuistungit wõi eeluu- rimise ajal, leegitjewad. Kõhe ilme on neil teistsu- gune. Ning, nagu wõime käefirja, kõnnaku, üles-

astumise, tereksamise viisi, isegi näojoonte, riietuse ja muu järele tähelepanelikult otsustada, kellel milline iseloom, amet, elukutse, — nii näeme ka roimartüübi juures omi kindlaid tunnuseid. Olen näinud harva kurjategijat, kes üleküulamise ajal, siis, kui süüd pole veel tehtud kindlaks, ei haigutaks mõi kellel ei kuiva huuled.“

Kuulajate ring Arno Asperi ümber tõmbus koemale.

„Mul pole midagi varjata“, jatkas Asper, „kuid ei taha salata: poleks kuigi palju puudunud ning teie ees istuksin praegu minagi — kurjategijana. Sieti on mulle tänini hämar, kuidas too kõik pidi minema nii kaugele, et...“

Ta pigistas filmad, nagu wajuudes minewikku.

„Minu jutustuse tegemus on pärit 1910. aastast. Ta sai aluse salapärasest sündmusest metsa südamel. Metsa nimi on Uulu. Zoo on päratu juur, põline laas. Mulle näib, nagu oleks mu esiwanemate koda tolles metsas, kõneleb ju iga ta puu ja põõsas meile minewiku päewadest...“

Uga Uulu laane taga on wanaaegne loss. Ehitatud würst Wolter von Plettenbergi päewil. Paiguti väliselt renomeeritud, oma seesmuses aga: weel üsna endine, westab ta õudsetest päewadest õudsemaid asju. Siin walitjes, pikad sajangud läbi, krahw Bogdtidz suguwõsa — omas perekonnamõisas. Mõisa oma hoonete rohkuslega tuletab meele wäikest linna, ümbritsetud kivist müüri, ja upub rohelusse. Tammede ja pärnade keskil. Ei, pea iga puu ja põõsas on siin ise tõugu. Roosid, lõhnawad walged pajud, müstilised kõrged kuused ning nende puisteede südamel — wana loss. Wanasti oli siin jahiloss, mis ehitati muistsete eestlaste maalinna ajemele, hiljem aga häwines ta ning siis jia tekkiski kõnesolew: praegune minewiku elatunud ware, otsekui tume hirmutis olewiku lastelegi...

Wanasti wiis mind tihti läbi tolle metsa tee — wallakooli. Tee läks mõisast mööda, kuid riivas ühest kohast mõisa parki ning läbi puude lehestiku paisisid müüride lagant lossi tornid. Mõnikord ratsutasid minust mööda mõisa „noorhärрад“, ning juba kaugelelt pidin paljastama pea ja teretama aulikle jaksu. Oli kordi, kus wallatud jaksad jähwasiid mulle mööda sõites piitsuga... Kui kaswasin, luusifin mõisa läheduses püüsiiga, oma wanemate maa peal. Ei mõelnud kurja, kuid, mäletan, mu filmad wälkusid oheldamatu wihas, kui minult keegi suwitaw noor balllane püüsi käest ära kiskus. Võin teda kui penipoega, ning wõtsin ja häwitasin, ta jahirelwa tema filma all. Wäraft jeda kadusin metsa, suurde metsa. Mäletan, too oli warajel tunnil.

Urmastan waraseid käike waiguse metsa all, kui ülalt puu okstelt tiberdab üfsikuid weepiiske su hommikutules õhetawale näole ning midagi niisket juudleb su sõrmi. Tee ääres, oru kohal kaswawad humalad ulatuwad julle jealjuures oma kareda puudutuse, aga noor kass nagu püüab oma lehe sridipehmusega jeda heaks teha.

Läbi jarapuu pöösaste, mööda kuuski ja kaski lookleb konarline metshatee. Ta on porine ja rohketunud, waner on siia lõiganud jügawad waod maapinnale ning oma hammast puujuurtegi kallal katjunud. Konn istub sel teel, kargab siis keeroopasse mõi weeloigu jamblasse... Seal läheb üle tee pikk, must jifalik ja kaob kändude wahela. Mustikawarred on end lopstakalt kõifjale lewitarrud, eemal aga paiskawad ka pohlakad. Kui päike koidab ja läbi puulehestiku siia alla waatab, oled kui katedraalis.

Lähed edasi ning jõuad wäikese niidu juure kejet metsa. Tema weeres seisab wana lagunenud küün üfsiku kõrge männi ees. Mänd on talle kui toeks. Küüni üks on poolawatud, teise on tuul maha wisa-

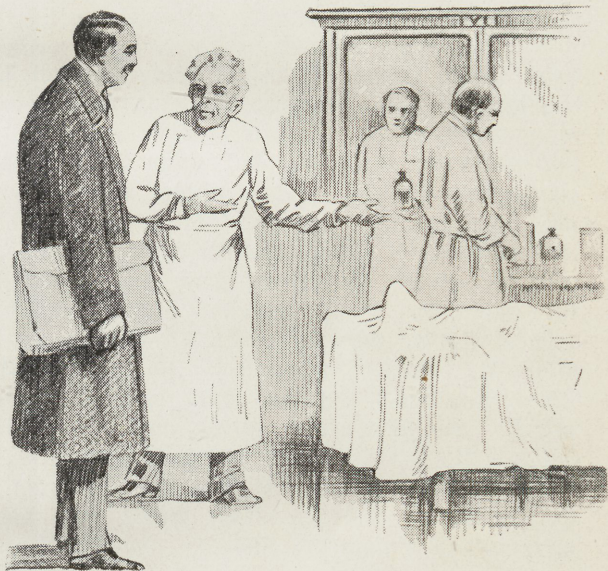
mud hingedelt ning keegi pole teda kohendanud. Tuul puhub ehitusest läbi. Uste kõrval kasvab kõrge kol- tunud hein. Üksikud penipütikud on sellest heinast omad ladwad küüni jisse ulatanud.

Küüni juurest viib tee jälle metja, Uulu laande. Mõõdud mõnest fingukestest ning näed üksikut majakest lagendikul. Kerge suitsupael kerrib pilwitu taewa alla tema lagunenud korstnast, aga majakeste lähel istub mees ning waatab käsipõsikele Uulu laande. Too on Sauna-Mntsu Tõnu.

Kui saabub õhtu ja suur laas tema maja ette jaadab pika warju, wõtab Tõnu püssi, laeb ta hõbe kuuliga ning läheb Noia-lättele“...

1.

Olin tol ajal wõrdlemisi noor mees, kaelani wõlgades. Minu isa juri, kui olin kekkooli kuuenda- klassi õpilane ning edasiõppimise peale ei wõinud enam mõeldagi. Ent kuueklassilise haridusega wõis astuda sõjakooli, oli wõimalus hakata farmatsöidits, astuda loomaarsti instituuti. Ometi ei meeldinud mulle nood wäljawaated. Tahtsin lõpetada kekkooli, et jõuda kõrgema hariduse allikale. Selle mõtte teostamiseks pidin astuma teenistusje. Tallu jäi wend. Mul olin tegew ühe kooli kantseleis, siis sõit- sin Wenemaale. Paljudel teistel oli seal õnne olnud, kuid minul nähtawasti mitte. Wast oli selles süüdi minu ijeloom, — ei tea. Aga on nimelt ajajärke elus, kus ei mõista millestki enam finni haarata. Minu nii mõnedki tuttawad tõusid kiirelt juurte palkadega koh- tadele, kuid asjata ootasin mina jaatuse heatahtlik- kust. Noil päiwil, mäletan, juhtusin usurändajate filda, käies nendega ühes pühäl maal... Tagasi jõu- des kuidagi, meeldisin Odessjas ühele merikarule ning tema abil pääsin juure firma juure tööle. Kuid selgi

Anatoomilumi jõudes jubatati mind kestmise suurusega
tuppa, täidetud...

kohal ei olnud ma kava, ehk küll eestlaste ijeloomu pe-
 laste püüwaks. Minus põles mingi rändamis kirg.
 Warsti jäi edasiõppimine üsna joiku. Tol ajal olin
 Riiewi jalapolitseiis kantsleleijõuks. Siin, Riiewis, wõhjin
 enda jiski kofku ning tegin Zekaterinoslawis ekster-
 nina kekkkooli lõpueksami hiilgawalt läbi. See polnud
 kerge, kuid kõnelesin puhtalt Wene keelt, ka ei tuntud
 jes kekkkoolis Wene marurahwusluje politikat. Neli
 aastat hiljem lõpetasin Moskwas õigusteaduskonna.
 Üliõpilasena teenisin raha tundide andmisega. Kui
 ülikooli lõpetasin, olin täpselt 29 aastat wana, seega
 weel kõige õnnelikumates aastates. Ent hiiglapingu-
 tused ja forratu ränduri elu olid mu terwisele mõju
 awaldanud. Kuid nüüd, kus olin wõidu joo wastawatel
 radadel — nüüd tahtsin elada. Astusin teenistusse
 kohtuameti noorema kandidaadina. Samal ajal sain
 kodust, aastate järele, wäikese summa — pärandusosa,
 nagu kirjutas wend, ning see kiri tõi pöörde mu ellu.
 Tõusis jälle igatsus kodumaa järele, wõimjam, kui
 kunagi warem wõõrsil mööda jaadetud aastate kestel...
 Kuid kodumaale oli esialgu raske jaada. Kui olin
 läbi teinud ka kohtuameti wanema kandidaadi ahtme,
 määrati mind kohtu-uurija kohustetäitjaks. Asta
 hiljem olin koha peal — kodumaal. Djalst mõjus
 selleks kaasa tutwus, osalt ka minu oletataw meelsus.
 Kuigi ma enese teades selleks eelduseks polnud põhjust
 annud. Ühesõnaga — sain ootamatult kohtu-uurija
 koha kodumaa linnas.

Minu eelkäija oli keegi Petrutshenko, ufrain-
 lane, kes saanud kõrgenduse. Koha üleandmine mi-
 nule sündis kiirelt ja pealiskaudselt. Minu ees oli
 terwe wirn toimetatud juurdluhi ning pooleli jäänud
 asju. Ming selgus koha, et mu esimene samm teenis-
 tusse ilmumise päewal pidi olema — juuresolu ühe
 laiba lahkamisel. Oli surmatud Peep Illari poeg
 Gwert, arwatawasti talumees. Ma ei kannata laiba

lõhna ning juba mõte — olla kogu ni pealtwaatajaks furnu lahkamisel, on mulle wastumeelt. Ent tuli täita seaduse worminõuet.

Anatoomikumi jõudes juhutati mind keefmise juuruga tuppa, täidetud kõikjugu ste preparaate kappidega. Peale minu olid kohal kaks arsti, wälster ja weel üks ametnik. Salasti laip lamab lahkamislaual kefet tuba. Ta oli kuflaga minu poole ning nii ei näinud ma tema nägu. Üks arstidest astus kohe noaga tegetusse. Kogu oma tahtejõudu maksma pannes, püüdsin unustada ümbrust ning ta õhkkonda, jälgides arstide tegetust ja wastawa akti kokkuseadmist.

Laiba wälise waatluse tagajärjed olid järgmised:

1. Kõhtu=arstiteaduse instituudi sektiiooni toa laual lebab umb. 36=aastase mehe laip, 156 sent. pikk. Surnu= kangestus tunilawalt olemas. Keha tagaküljel lillad laiba=plekid. Gesküljel rinna ja kõhunahk rohakas. 2) Keitel ja küünarwartel kamanahk. 3) Kõrwaaugud puhtad. Silmad finni, jawnahad tuhmid, kõitkiled kahwatud. 4) Parema silma alune ja laug tublisti pundunud. Suu finni, keel hammaste taga. Ülemine pahempoolne sijemine lõikhammas ja alumine parempoolne silmahammas puuduvad, nende asemel on igemes pruunide hiiübetega täidetud umb. 0,3 sent. sügawad awau sed. Ülemine parempoolne sijemine lõikhammas ja ülemine pahempoolne wälimine lõikhammas liigutwad omas asemes. 5) Ümber rinnakasti kãmbalalaiune wewest läbiimbunud jämedast linasest riidest side. 6) Parem kaenlaalune padjataoliselt paisunud ja krudiseb wajutamise juures (nahaalune emphyseem), parempoolse tagumise kaenlaaluse joonele wastawalt on 7. ja 8. küljekondi wahel kaks awaust jiledate tasaste aärtega, millest ülemine 2 sent. pikk, alumine 4 sent. (arstilt tehtud lõiked kuuli sõjate wäljawõtmisel). 7) 5. ja 6. küljekondi wahes pahempoolse tagumise kaenlaaluse joone kohal on ümmargune 0,6 sent.

läbi mõõta, ebatajaste ärtega avaus, mille ääred on umb. 2 mill. laiuseft marrastunud.

Sifemine waatlus: A. Peakoobas. 8) Ajufarp 0,7 sent. paks; käsnude puudub. Põikajuteft kestmiselt pingul. Sagittaal-süümus tühi Pehme ajufest weiselt pundunud, ajukäärud kitsad. Aju raskus 1520 grammi. Aju ärtoobastes wähefel määräl (umb. 1 kant. sent.) kollakat wedeliffu, samuti ka 3. ja 4. koopas. Ajuaine näitab läbilõikel kestmisel määräl punaseid punkte. B. Rinnakoobas. 9) Nahaalne raswafude kestmiselt areenud. Waheliha seis mõlemal pool 5. küljekonti. 10) Mõlemad kopsud oma tagumisel pinnal tugewasti rinnakas-tiga ja wahelihaga kokku kaswanud. Kumbagis rinnatoo-pas umb. 100 kant. sent. punakat wedeliffu. 11) Südamefotis umb. 5 kant. sent. läbipaistwat wedeliffu. Südame tagakambriid ja pahem eeskamber tühjäd; parem eeskamber sisaldab wedelat werd ühes punaste hüübetega. 12) Südame lihased pehmed. Südame kesta all rohke raswafiht. Südame juurus on 13,5×11,5 sent. 13) Südame sisekest tuhmn, temas üksikud kollakad pejad. Aorta klapiid kohati krõmpsluutaoliselt kõwad. Wannikjooned fondile läbikäidawad, nende sisekestal kohati kollakad plekikesed 14) Parempoolse kopsu wäliskest on mustjas-punakat wärwi. Kopsufude õhku sisaldaw. Schutorudes wähefel määräl punakat wedeliffu, sisekest punakas. 15) Pahempoolses kopsus samad nähtused, mis paremaski. C. Rõhukoobas. 16) Maksa juurus 29×16×5 sent. Maksa wäliskest hallikas-punast wärwi. 17) Maksa parem tiib omas ülemises osas umb. 14 sent. ulatuses rebenenud. Rebenemise pesas leidus kuulikesta tüüff, umb. 0,5×0,2 sent. suurune. 18) Maksfufude läbilõikel kollakas-hall, joonestus seletataw. 19) Põrn pehme. Kapsel kaunis file. Põrna juurus 12×8 sent. 20) Põrn omas ülemises osas rebenenud umb. 4—5 sent. ulatusel. 21) Põrnafufude läbilõikel tumepruuni wärwi, fergesti kaabitaw, ehitus ebafelge. 22) Mao põhiosas rebenenud ärtega, umb 10 sent. suurune haaw. 23) Mao

limanahk hallikas-rooja. Koorefihht 0,2—0,3 sent. paks, ehitus ebajelge. 25) Parem neer 12,5×6,5 sent. juur, kapijel fergesti rebitaw, koorefihht 0,2—0,3 sent. paks. Neeru eelmijel pinnal 2 willi 2,5×2,5×2 sent. ja 0,3×0,3×0,3 sent. juuruses. 26) Sämesjool alanewas ojas laialt rebenenud. 27) Parem pooljed 8. ja 9. küljekondid wälistele nahaawaustele wastawal kohal murdunud. 28) Pähempoolne 8. küljekont wälisele haawale wastawal kohal murdunud. 29) Rõhukoopas umb. 200 sent. toitu. 30) Wäikeses waagnas umb. 150 kant. sent. wedelat werd. Soolte käärude wahel samuti wahesjel määräl werd. D. Kaelaorganid 31) Söögitoru limanahk hall-roosat wärwi, söögitorus punakas sülditaoline masj. Singetorus kõrioline kohal rohkesti punast sülditaolist masji.

Surnu riided olid nööriaga köidetud ja Uluwere wallawalitjuse wenekelse pitjatiga pitjeeritud pakis Uluwere walla kordniku poolt märgitud nr. 3993 all. Paki awamisel leidusid järgmised asjad: presjendi jisse oli mäsitud hall palitu, hall poeriidest kuub, west samast riidest ja kirju triikjärf, walge järf, milledes pahema kaenla all kääkse õrnblusest 3,5—9—6,5—22,5—11,5 sent. (riiete järjekorralt wastawalt) allpool leiduwad awaujed, läbimõõdus umb. 0,5—0,7 sent. Kuue wooder on wahesjel määräl werrega määr-dunud, westi selg, triikjärgi selg ja järgi selg werest läbi imbunud. Peale nimetatud asjade leidusid pakis hallid pükid, kaabu ja nahkkindad. Pükki wooder on tagumises ojas werrega määr-dunud, samuti ka pükste parema puusa koht. Pähem tasku puudub, tema järele jäänud oja ääred on lainetaolised, kohati ka õiged ja tasased. Kaabu ja nahksjed sõrmkindad on isäraldusteta.

Riiugused olid arstlise waatluse tagajärjed kohtuarstiteaduse instituudi sektjiooni toas Dr. Kp. K. par. 336 ja t. korras dr. med. B. ja dr. S. poolt kohtu-

uurija Petruschenko ettepanekul ja minu juuresolekul kohtu=arstlikelt lahatud iõiku juures.

Edasi kirjutasime akti ette järgmist: Peep Illari poeg Ewert on öösel vastu 10. augustit 1910. a. Uulumere walla piirides Uulu metsas n. n. Nõia-lätte ees maha lastud. Samal päeval pandi kohal waatlus kohtu=uurija ja kohaliku arsti dr. Reinhold Engeliku ja maakonnarsti dr. Gustaw Silbersteini poolt toime, mis sündmuist finnitas. Suraukehaist wõeti maakonnarsti poolt wälja faks tugewat kuuli, millest üks haawaist wälja paisris ja teine kõwa küh.makejena naha all 3 sent. allpool esimest tundus.

Aktile kirjutasin alla muidugi minagi.

Särgnes laiba „kõkkupanek“. Arst wõttis pika nõela ja nõõri ning hakkas oma töö jälgi kaotama, et anda tagasi kadunu omastele nende wenda wõi isa, wõib olla poega....

Kui töö oli lõpetatud, kirjutas maakonnarst laiba järelewaatuse resultaate kohta oma arwamise aktile juure, mis kõlas nii:

Geliuurdluse ja lahutamise protokollis andmete põhjal arwan mina, et Peep Ewertis surm on tingitud tähtsate siseelundite: põrna (p. 20), jämesoole (p. 26), mao (p. 22) ja maksja (p. 17) rebenemisest ja selle tagajärjel tekkinud siseelundite wõrejoõksust. Riiete auke, naha ja rinnakasti haawa (pp. 7, 27, 28), elundite wigastusi (p.p. 20, 26, 22, 17), haawa sihti (p.p. 7, 6) kui ka eeluurimisel saadud andmeid arwesse wõttes, wõib tõendada, et tähendatud surmawate wigastuste põhjuselks olid laskehaamad, mille sisse-löögi awaus on pahemal küljel (p. 7). Kuna läheda maa pealt lastmise märgid riietel puuduwad, wõib oletada, et laskeid teatawast kaugusest on sündinud. Elundite suur käriseimine on seletataw kuuli lagunemisega (üks kuuli osa ja teine terve kuul on püripoolse kaenlaaluse naha all wälja wõetud, kolmas,

wäike tüüke, leidus maksas). Mainitud andmete põhjal tulen otsusele, et Peep Ewert surm ainult wõõra läbi võis tekkida. Punkt 4 tähendatud wigastused on elu kestel tekinud, kokkupõrkamisel mingisuguse kõwa asjaga, mis võis sündida ka kukludes peale lastehaawa saamist.

Viimaks oli kõik töö lõppenud ning nüüd, rõõmus, et pääsen jälle anatoomikumi ruumidest wärske õhu, waatasin esimest korda laibale näkku. Surm oli kadunu nagu tugevasti moonutanud, siiski näis ta mulle wäga tuttavana.

Peep Ewert? Kus olin näinud warem seda nagu ja kuulnud Peep Ewert nime?... Kes oli Ewert ja mis põhjustas tema elu lüstituse? Minges oli süüdi kadunu surmas?

2.

Kohtasin teda wäikestes räpases linnakeses-alewis, kus olin sel korral lühikest aega telegraafi ametnikuks. Et jõuda pärast kehtkooli lõpuetjani ülikooli, pidin endale kindlustama teatud jummakese ning selle lootsin nüüd teenida nimelt jädetelgrafistina. Ent selgus, et ma polnud kohane isik tollel alal, ja mu rännaktee wiis mind edasi Moskwa poole.

Uus-Jeruujaalem, kus siis teenisin, on raudtee ääres ja siin, jalutades paar päewa enne oma edasiõitu jaamaesilel, nägin seismas meest, kelle näojoonte järele kohe tundsin ära juguwenna. Ta kõndis mõtteis perroonil, oodates nähtawasti Moskwa kiirrongi. Ent rongi kohale jõudmiseni oli aega weel mitu tundi. Mees tundus mulle huwitawa isikuna ja ma jälgisin teda tükk aega. Ta oli minust märkja wanem, kuid mulle näis, nagu oleks siiski midagi ühist tolle tundmatu ja minu elukäigus. Ka tema oli nähtawasti käinud kõikisuguseid elukäände ja radu, püüdes edasi ja wõideldes oma parema tulewiku ni-

met. Ta oli kahwatanud, jissewajunud palgega, wähe küürus ning ta riietuski näitas, millises olukorras on tundmatu. Ent märkasin, ta kehwa ülikond oli hoolikalt korras hoitud ja maitsekas kooskõlas jelle üksikute osadega ja isegi ta näo jumega. Sga tema samm ja liigutuski näitas temas haritlast ning seesugusena eraldus ta terawalt teiste jaamaesijel wiibivate fogust. „Wälismaalane, rändur“, kuulsin jaama ametnikke tema kohta enda wahel märkeid tegewat. Ent teadsin — too wõõras ei liigu esimest korda Wenemaa linnades. Kes ta aga on ning milliseid sihte ta taotleb?

Wõõrsil kohata inimest, kes wastab sulle ju enda emakeeles, see on juba ise tiikike kodumaad. Tutwunesime.

Ta ütles, et ma teda rõõmsalt üllatanud, kui eestlane ses „hallis ümbruses“ ning tutwustas ennast kui laemainseneri Peep Ewerti. Minu nimi tundus temale tuttawana ja ta küsis, kas olen hiljuti olnud Riiewis. Ta olewat sealt läbisõidul kuulnud Eesti jeltskonnas ühest edasipüüdwast noorest. Tähendasin, et ma tõesti Riiewis olen elanud, kuid nüüd kawatsen astuda Moskwa ülikooli.

Ta leidis, et pean oma sammu hoolikalt kaaluma. Wastasin, see on põhimõtteline seisukoht.

Peep Ewert toetas mind, kuid lihas juure, et ma peaksin püüdma hoolitseda oma terwise eest ning lõunapoole tagasi sõitma üheks jumekski.

„Mul on paar tuttawat Moskwa ülikoolis, minu kodukohta lähedusest, ning tahaksin tutwuneda ka Wenemaa südamega“, wastasin.

Kuuldes, et olen walinud õigusteaduskonna, tähendas ta paljuitlewalt, et ka juristi, pastori ja arsti tee ei ole alati nii libe, waid nii mõnikordki saatuslikelt tibe. Ta ütlus kõlas kui mõni Piirikivi „wärjs“, kuid see püsis mul kaua meeles.

„Mõtlege tulewiku peale. Peab olema ka ette-
rätgelik. Kord saabuvad päewad, kus peame olema
ameerikalikult leidlikud, et elada.“

Ütlešin, et ülikooli haridusega isik on Wenemaal
sija'aw.

„Jah“, vastas Ewert, „see oleks iseäranis mak-
saw nende kohta, kes omandanud kõrgema tehnilise
hariduse, sest mitte teie ei tule otsida sel juhtumisel
kohta, waid koht otsib teid üles. Harilikult... Kuid
mõtlete jääda Wenemaale?“

„Kindlasti mitte.“

„Wäga armas kuulda. Tähendab, tahate saada
amalikuks tegelaseks kodumaal?“

„Seda oleks warane öelda.“

„Noh, waadake. Tänuväärt ja tarwilik tööpõld
ootab juriidilise haridusega inimest meie kodumaal...
Kuid elada ainult kuwadele aktidele — kas see oleks
teile kohane? Näen, olete liikum, rahutu.“

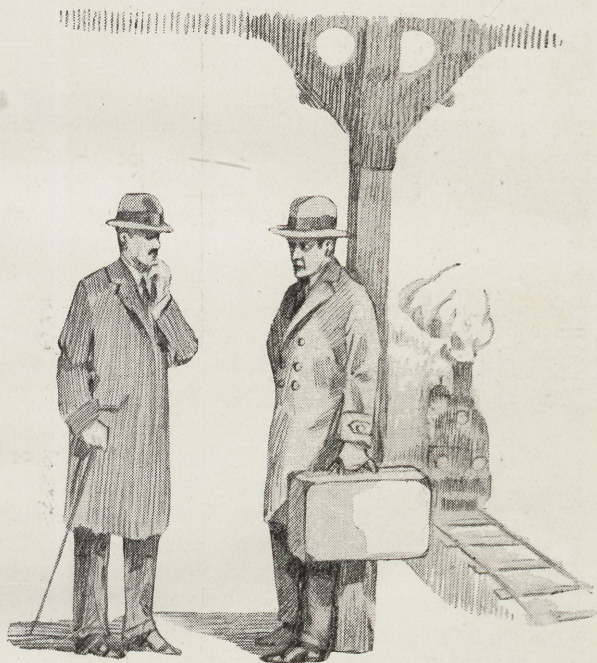
„Mind huwitab kriminalistika“, ütlesin.

See minu tunnistus näis Ewertile meeldivat.

„Nii, nii.“

Ta wajus mõtteisse. Ütles siis: „Töö ala hu-
witab mindki teatud määral. Olen uurinud mõningaid
perekonna kroonikaid ja leidnud sealt wäga palju
asju, mis huwitawad nimelt kriminalistile. Ma
mõtlen siin teatud aadliperekondi.“

Ei mõistnud, mida tahtis sellega öelda insener
Beep Ewert, kuid rohkem ta seda teemi ei puudu-
tanud. Meie kõne kaldus äkki, nagu iseenesest — kodu-
maa poole. Ning selgus — olime mõlemad usta-
wad isamaalased, waatamata selle peale, et elasime
wõõrsil. Kumbki meist hellitas endas lootust, mil-
listest kodumaal asudes ei juletud mõteldagi. Wõõr-
sil laienes silmaring ning meeltes puhusid unnikust
pääsenud tuuled...

Da föneles minule awameelfelt...

Kodumaal oli tol ajal elu raske — eestlasel, kes püüdis hariduse poole. Sõegi pastor kantslist käskis lapsi mitte koolitada, et ei kaoks põlduharim rahwas. Tõelikult ei huvitanud võõrawaimulist õpetajat maarahwa põli ja elu, tema oli ainult Balti mõisniku ustam käsilane. Taheti rahwast hoida lammitjas, et ta ei armustaks omi paruniteest, võõrast rahmusest ülemusi, kelle ülim siht oli — elada uue aja olemiskuski nii nagu aastasadade eest meie, eestlaste, maa pärisrahwa armel.

Meie rääkisime sellest küsimusest tagasihoidlikult ja ettevaatlikult, kuid mõistsime kohe, mida kumbki meist mõtles. Meie ei läinud selleks võõrsile, et seal unustada oma õnnetut kodumaad. Ei, meie ei läinud ilma selleks, et seal õnne küttida. Pigemini olime — pagulased, kelle hinges elas pakitsev püüd jõuda kord kodumaale tagasi võimjana ja ärarippumatuna, et aidata kaotada väikeste, võõra sildkonna kuulmata omawoli ja võimuiha, mis laiutas end mõisast üle eestlaste maa, linna ja talutare....

Kas olime sotsiaal-revolutsionäärid? Jah, revolutsionäärid. Polnud asjata käärimiste aja algus. Ent meie polnud läbi imbunud Wene eluwõõrasteest aadetest, waid olime oma rahvuslike huiwide fantsjad. Mis huvitas wenelasi, see ei läinud meile põrmugi korda, kui — siis nii palju, kui palju see otsekohelest puudutas kodumaa eluhuiwid. Oma meeljust aga ei näidanud ma awalikult kellegile — võõrsil.

Kust ammutasin endale rahwustuld? Kodust, talutareest, kui olin väike. Ning kaswades — mõisa õuest, kust olid sunnitud läbi minema kui orjalik, alam olemus...

Mis puutub Peep Gwertisje, siis põlgas ta hõltsast peale muu nähtawasti ka puht iislikistel põhjustel.

Ta kõneles minule avameelset:

„Lõpetasin juurte wõlgadega, kuid roosiliste loo-
tustega laewaehitusinsenerina Peterburis akadeemia.
Kuidas janna sain, on keeruline lugu, tähtis on
aga see, et mind akadeemiasse wiimaks jiski vastu
wõeti ja et mina seal oma töö juutjin wiia lõpale. Pidi
olema palju wisadust ja eestlase jonni, kuni sain
wäärtusliku diplomi omanikuks. Mida see diplom
aga minule tõelikult tõi? Ütlejin, et Wenemaal
on erilist hinnatav insener, kuid — jün näide,
kuidas võib saatus ju wäljawaadetest kriipsu läbi
tõmmata täitsa ootamatult. Olesjin wõinud teenida
miljoneid, ehitades lemmiklaewa, mis... Ent är-
gem kõnelegem midagi tollest laewast. Mul polnud
enam tarwilisel määral tutwusi, wanad mätseenid
olid äkki filmapiirilt kadunud wälismaale. Ka puu-
dujid elukogemused, mis aga peaasi — olin eestlane,
mitte mõni wenelane või sakslane. Oma rahwust
aga maha jalata, seda mina ei tee. Peagi nägin,
et olen õnnetu inimene oma diplomi juures, kui ei
saa wastawat tööd. Pidin karika jooma põhjani.
Õgeduses ja ahastuses wõitsin endale waenlase, kes
hoolitses selle eest, et mind igalt poolt wälja tõr-
juti. Kõik mu kaaslõpetajad määrati kohtadele, mi-
nul aga nähtawasti õigusi ei olnud. Aga minu tee
oli ja jäigi kinni. Ahastuses rändasin admiraliteedi
oma korteri ning seal jälle tagajärjetult admiraliteeti.
Teie mõistate — mind tembeldati ootamatult
eba-riigiustawaks ja sotzialistikis, kelle kätte ei tohi
usaldada riikliku saladusi mõne uue sõjalaewa ehituse
näol... Käisin Sewastopolis, wiibisin isegi Bla-
diwostokis, kuid kuşagil polnud wäljawaateid. Kord
pidi minu laewakawand wõistlustel wõitma, kuid kui
selgus, kes seiwis anonüümsti taga, — jälle oli fil-
mapiiril minu baltlastest „sõber“ admiraliteedi
ning mu tee oli lõpulistult sulatud. Ühel hilistawe õhtul olin

kodutalu aia taga lumehanges, taskus inseneri diploma, rahafotis aga mitte kopifatti ning rinnus — tiijikus. Oli waja rutulist abi sanatooriumist, kuid isatalu oli minu läbi wõlgadega nii koormatud, et pidi peaaegu minema haamri alla. Aga, noh, kuidagi püüsin elus. Tegin kodus tehalist tööd, jõin sooja piima ja uitasin, kui tuli sumi, päewad läbi männimetsades, wõttes wabas looduses päiksewanne...."

"Ja nüüd?" küüsin tahtmatult.

Ta naeratas.

"Nüüd — nüüd tahan olla ettewaatlikum."

Ta tahtis weel midagi öelda, kuid just weeres fiirrong jaama ette. Peep Ewert ulatas mulle koha kae ja — kadus.

Enam ei näinud ma teda hiljem ega kuulnud temast midagi, küll aga kerkis nagu uduist mu mälestusse mõnikord Uus-Jeruusalemi jaamaesijelt too fahwatunud, jissewajunud palgedega mees, kes ennast nimetas insener Peep Ewertiks. Kuni aeg wiis ta pärijelt unustusse.

Möödufid aastad, möödufid revolutsiooni päewad, ka nüüd ei kuulnud ma midagi Ewertist. Olin endiselt omas südames patrioot, kuid väliselt,awalikkuse ees muutusin ma finnisemaks kui olin senini, 1905. a. revolutsioonist ei wõtnud ma osa, kuigi põnewuses jälginis kõike seda, mis sündis nii Wenes kui Lodumaal, mina täienesin, muutusin asjalikumaks ning paistis, et pärast läbielatud elufooli, omandan kõik eeldused korralikuks juristikks kujunemiseks. Adminkatuuri astumiseks oli weel aeg ees.

Kõike seda teel anatoomikumist mõeldes ja meeletuletades, pidin aga ikka ja jälle eneselt küüima: kellele puutus ette merewäe-insener Peep Ewert? Olin kindel selles, et minu juuresolekul täna lahatud kuritöö ohwer oli nimelt tema. Pealegi tõendasid seda tapetu juurest leitud dokumendid. Reis polnud küll ära märgi-

tud kadunu kutse, kuid tundsin ju tema nime ja wäli-
muist. Ta polnud palju muutunud seitsaadik, kui teda
nägin.

Mind imestas jelles kuriteo asjas eriliselt järg-
mine fakt. Nagu arstline waatlus näitas, olid Gwer-
tile toonud surma mitu kuuli. Tähendab, surmami-
seks oli tarwitatud kuulipüssi wõi jahipüssi kuulirauda.
Mafsaft leitud kuuli osad ei näidanud midagi iseära-
likku, kuid üks kuriteo kohal laibaft naha alt wälja
wõetud kuulideft oli ülimal määral huwitaw: see oli
höbe kuul.

3.

Sõitfin asja koha peale uurima kohe jamal päe-
wal. Arusaadawatel põhjustel kiirustasin asja käiku
kuriteo koha tõttu, mis asus otse minu sünnipaiga
juures.

Päike seisis alles weel kõrgel, kui jõudsin „Roowes-
tule“.

Pikkade aastate järel seisis jälle mu silma ees ko-
dutalu mäe küljel, eental kasejalu, kuusik ja selle wahel
järwe wesi — must öösel nagu wanaaja taru mesi; org
jügam kohe talu külje all, ta külil jalakad ning põhjas
sammeldunud kiwimall, ja oja, niit ja küünisein, ja
nurmed, põlluäärjed kiwirüunkad, sööt kõrge — kuiwa-
nud kuluhein, — ja liiwamäed ja sawikünkad. . . . All,
põhjas seisab Uulu laas, eemalt, kaugelt waadates kui
— sinine udude gaas.

Do, sünnikoht!

Kui wõlutud seisin noorusea kodu ukkel. Kui palju
korrage tuttawat, armaft, oma. . . . Kuid — kõige
pealt asja juure!

Kohe pärast wennaga kokkusaamist keelasin temale
minu kohaleõidu põhjuste teatawaks tegemise. Nagu
muuseas weeretasin hiljem kõne talurahwaga Uulu

uudisele. Minus tunti ära peremehe wend, kuid kes olen ja millistel põhjustel ma siia sõitnud, seda ei tohtud teada ega teatudki alul. Pärjisin ümberkaudsete ja wanaade tuttawate järele ning selgus, et aastate jooksul oli Uuluwerest lahkunud endiseid inimesi ja nende asemel uusigi tulnud. Kes oli jurnud, kes rännanud minu jälgedes linnadesse, wõõrsilegi.

Seluurimise protokollist leadsin, et Ewertil laiba oli leidnud Uulu metsa „Mõia-lätte“ juurest Uuluwere metsnik Markuse Matar. Wenna talust sain nüüd kuulda, et tapetu nime kohta peal ei tuntud. Teda oldi esimest korda siinses ümbruskonnas nähtud kaks päewa enne kuritegu. Käinud wallamajas, kus sekretäri juures sõõnud lõunat, kogudes sealjuures teateid kellegi Bärt Parmase kohta, kellele öelnud olemat oma sugulase. Ent Uuluweres saanast nime ka ei tunta. Ewert oli jätnud „saks“ mulje. Wallamajast oli ta lahkunud õnnetuse päewa õhtupoolikul, küsides teed läbi Uulu metsa Kõo kõrti juure, mis asub Uulu mõisa läheduses. Sõõjel kuulnud küll „Peku“ peremehe wend, kes parajasti olnud läbi Uulu metsa linnast kodu eel, jüdametsast kaht püssi raskatuist, kuid mõelnud, et mõni jalakütt jälgib mõisa metskütti. Et Ewert tol päewal Uulu laanes mitu korda käinud, teadwat seletada Norwa Mikhli karjane, kes olnud õhtupoolikul karjaga metsa juures. Siin näinud ta ümber uitamas meest, kelle wälimuse ja riiete kirjelduse järele polnud raske ära tunda wõõrast. Ta käinud metsa mööda edasi ja tagasi, otstides nähtawasti mõnda kaotatud asja. Teisi metjas wiibijaid tol õhtul keegi Uuluwereist Uulu laane läheduses liikujatest ei olemat näinud.

Küüsin, kas maist ei tea kellest siindmusest Saama Antsu Saamo, kelle saun kohe metsa juures, „Mõia-lätte“ poolisel küljel.

„Do, wana Saamo päewad on läbi“, ütles wend, „tema on nüüd kirjumäel oma Maie kõrwal ja Sau-

na=Antsu maalapikehel sööb nüüd wõõras lehm. Saunas elab Wahka=Miku wenrapoeg Tõnu. Rõneldakse, Tõnu olewat tulnud Narvast. Kutjusin teda kraawi lõikama, aga Tõnu ei taha lilligi liigutada. Teda tuntakse kui külaarsti."

„Wõi nii.“

Edasi sain teada, et õnnetuse kohta on käinud waatamas ühes linna wastawate wõimudega ja kordnifuga ka mitu walla meest ja kohalikku ametnikku. Minu wend oli parajasti wallawanam ja nii kuulsin, et jäljed, nagu arvata wõis, olid koha peal kõik juba segamini tallatud. Sellest hoolimata otsustasin kohe kuriteo paigal iiklikult ülewaatuse ette wõtta. Dõ lähenes, kuid mu mõtted ei annud rahu, kihutades mind hämarduwa metsa poole. Rõneleimine weel wengenaga kõikjugu omawahelist juttu, huwitas ju mind kõik, mis kuidagi sünnikoha käekäigu ja olukorraga seotud, kuni äkki üles tõusin ja sammud taunimi poole keerasin. Dõljin, et alul ükspäini tahan kodukohta waadata.

Läksin Karjatänawat mööda, kus juba liikusid widedu warjud, keerates siis põllupeenrale metsa suunas. Gemal orus ükutas tikutaja tik-tik-tik.

Uulu kaas ei ole kangel „Roowestult“. Sammusin mööda tuntud kochti, kuni jõudsin põldude wahelise kraawi kaldale, kus kaswas tihe pälderjani mets. Warsti olin sookese serwal. Niidu weerde oli wend lina külinud, ja sõda see sõitis, sinine pea otjas. Kohe heinamaa taga on wäike liivane küngas kadariku ja kanarbituga ning wurr-wurr tõusis minu ees üles kedre-pesakond, kadudes üle mäenõlvaku kaerajisse pedastiku poole. Weel mõnihadr sammu tuleb käia üle trumbitatud, lageda kultuur-heinamaa ning siis olen kõrge rulliwälja ees. Nagu müür tõuseb rullis minu ees. Kui tuleb hommilutunul, wirgub wiisakõrtes kummaline kõne....

Ruffli taga on jillutatud puutee, mis viib üle riiba-kaela metsaeeltesse mõrastikku kõrgendikul. Mõja taga algab harro metsa-alune, kus tasumavad üfjitud kõrged kuused ja männid segamini. Gespool seisab tihe padrik — Uulu eelvägi, mis sind tummalt vastu mõtab ja oma jalapärastesse paikadesse juhatab. Dean, ta nagu tahaks öelda:

Uulu laas terwitab sind, rändur. Ta on wana, wäga wana, on näinud päewi ja öid, kuud ja tähti. Ta on näinud noori ja wanu. Ujad kaowad, uued tulewad, ent weel seisab Uulu ja on terve tema jüda. Kui sul on silmad, siis näe — mul on palju wära; kui sul on kõrwad, siis kuule — mina wistan huwitawat.

4.

Läfsin üfji Uulu teed.

Suur mets on nagu meri — jalapärane ja wõlum. Nagu olen imetlenud merelainete mängu liiwajel rannal ja kangel ääretus awaruses, nii seisin vaikjelt wägewa, päratusure puudehulga ees, pea kohal must ofjadetihnik. Wanad kõrged kuused ja männid noogutafid minu poole, nagu tundes huwi hilise teekäija vastu. Uudishimulikult jirutafid mulle vastu omi ofji ka lepad, toomed, saared, pihlakad; eemal kükitas hall pajupõõsas nagu jänes kartuliwaos ega liigutanud end. Teraw waigu lõhn ja metsa wärskuse laine, ämblikuwõrgud ja kõdunenud puutiigid, jalgade all praksumad peenikejed kuivanud ofjad, sammal, juhustlik weenire ja jänesekapsas. Suhu tekib haawa- ja toomkoore maitse.

Mets on' ilus: talwel, kui lumi kuuseofji rõhub ja metsaalust pehme walge waip katab; kui kased on kaetud härmatisega ja midagi kõifjal kõmijeb karrana; kewadel, kui wõrsjub hiirehernes päiksepaistelisel falla-

ful, kui noored lehed muudavad leppapuhma juureks roheliseks vihiks ning sõnajalg kohedal nullal on tõusmas palmiks; jumel — selgel pilwitul päeval ja kuisel ööl; sügisel, kui kõik ümberringi kaebab kurvalt ja mets monotooniselt leelotab minemisele; kui wanad tammed end kuldse purpuriga ehivad ja sügistormes wäsinud wikingitena kuulawad lugusid nooruspäewade sõjasõitudest.

Sügis! Sügisel on mets nagu elaw inimene, kellele on tehtud haiget ja kes ei taha, et jina weelgi suurendaksid tema valu oma lähedusega. Mine ära, mine! hüüab iga puu oige tuulewintfutuses. Su sügise lähenedes muutub mets tõsiseks ja finniiseks, iegi tagedaks ja pahuraks: ta kohin saadab sind hoiatawalt, aga õhtu pimeduses süütuwad jün tuhanded filmad kurjal tulel. Mõnikord kajak sügisööl pimedast padrikust hääli, mis tunduwad kibeda, torikawa naeruna. Kes naerab seal?

Sügis ei olnud weel alanud, oli alles augusti-kuu. Puulehed olid päris tumerohelised, mõned jiski juba hallid wanadusest. Ülal metsa kohal sõudjid aeglaselt pilwed, ja kuigi öö omas mustas mantlis ei olnud puu tagant wälja astunud, näitajid kõik märgid öö kiiret lähenemist. Kiirustasin samm. Metsa ladwad liikusid, taja sõjistades.

Mets laulis.

See oli wana, tuntud laul, milles arwajin ometi ära tunda wõimat ka mõningaid noid toone, mis olid pühendatud koidule ja noorusele. Ka mets on kord noor olnud! Ka tema waim on läbi elanud nooruse wallatuse, täienemise ja muutuse ajad. Kewadelt kewadele, koidult koidule ja tormilt tormile on ta mühijenud ja kohijenud, kuulatanud ja kutsunud. Kas küll ei ole kuulnud seda kutsut! Ühed ammutawad metsahäältest ja metsa ilult luulelendu, teistel on metsaga seotud muud kaunimad mälestused ja mõtted. Kui paljud on

jälginud metšawete woolu sügawais orges, kui paljud pärastised tüsedad töömehed on hinganud kopsudesse täiel jõumul selle waba hooduse õhku, ning nagu tiwad paisujid kopsud. Siin, metšas, on õpitud end taltjutama ja andutud puhtaile mõtteile ning armunud kõigesse, mis kaunis ja ülew. Üle metša latwade waadates on omandatud kulli waate terasust, aga igiwanad tammed on tuhandeile kõnelenud mehiseft meelest. Metšas on õrnust ja luulet, metšas on laulu ja mängu.

Lätsjin kui unes metšateed, wäikest warjatud rada, kuhu wanter ei olnud lõiganud sügawaid roopaid ega hobune jätnud kabja jälgi. Sarapuud ja toomed, toomed ja sarapuud, kuused, kased. Lätsjin, saadetud saabuma öö häälest, meeles mul nooruse ajad.

Kui olin laps, siis käisin tihti selles metšas. Ma tundsin iga tema puud ja põõsast. Nüüd on palju ununenud, mõni koht on wõõrakski jäänud. Mõnest paigast möödud tähelepanematultki, sealt, kus omal ajal jälginin iga teekäänakut, warju metša wahel, puulehte, muru, jõödikest ja metšakraawi.

Uulu on kunagi väga suur mets olnud, kuid juba sel ajal, mil mina hakkasin teda mäletama, oli teda suuresti moonutatud ning siit paljugi puid maha raiatud, peaaesjalikult metša äärtelt, ainult siidametšas kaswas endiselt tihe kuusik, kuna kaugemal firendas jälle raiesmik, kus kaswasid harwad ilmatu kõrged kased, kuused ja haawad, mis jäänud nagu ime wael kohijema kändude wahele. Mõne puu oli äike maha wirutanud, mõnda põletanud. Mõnes paigas lasujid termed haowirnad, aga kaugemal oli keegi lõrwa keetnud.... Mida aga kaugemale, seda jälle tihedamaks muutub mets. Uulu on paar kümme kilomeetrit pikk. Ta paiguti otsekui katkeb, jatkub aga siis jälle suure — suure metšana lõpmata kaugusse.

Siin, Uulu metsas, mängisin oma karjapilli. Kui pajupillist ja pajunast villand sai, kuulasin põõsalinnu laulu ja jälgisin hääle järele üti lendu. Kulli pesa oli weetlew siht. Suhtus, et ajasin ka oravaga juttu. Raiesmikkudel kaswas rohkses maasikaid, waarikaid, linnukaid, pohlamarju ja — niiskemates kohtades — mustikaid. Ka wõis metsast leida palju seeni, kui jõudis kätte nende aeg, aga ruffilõikuse ajal ja hiljem ei jaksanud pähtlakotte kanda kodu. Metja sees oli niite sealt läbiwoolawate ojadega, üle pea kaswanud pajupõõsastega, kus alalõpmata lohistasid wäikeste prääkspartide parwed. Seinamailt metja sees leidsid kimalase kärjemett, palderjani juuri, penipiitsikutki, aga eental, seal, kus oja kadus tihedamasse metssa, et orgude kaudu tõtata kwide wahel järwede poole, oli kohti, kus oli armas kummal ajal sulistada.

Armas aeg... Kui kaswajin ja midagi minus käärima ja kärjema hakkas, õppisin hindama Uulu metssa kohinat, puulehtede wärijemist ja jeda walgusmerd, mis raiesmikkudel otsekui elas, liikus ja minuga armastawalt kõneles. Puu taha ja põõsa warju waatas minule walgus läbi lehtede järele ning kallast mind kagedamal wäljal hoopate kiirtega üle, et wirgusid minus hääled, mille kõla mind ennast alul kharatas. Kaugele laane huikajin nüüd ja walge liblika tiibadel ratsutasin kuhugi. Kuhu?

Kui noored unistajad jeda tšegi teaksid, mida nad tahawad! Mäletan, taewasse tahtsin waadata ja maailma pilku saata. Selleks ronisin kõige kõrgemate puude otsja ja waatasin sealt üle latwade mere laugusse, mis oli — üks sinetaw ääretu metjade wäli. Gemalt paistid üksikud mäekesed, ja mul oli kahju, et nad mu wäljawaatele tõkkeid tegid, kuid kahju oleks ka olnud, kui need mäed silmapiiril oleksid puudunud. Hiljem õppisin lähemalt tundma noid laugusi ja mägeid — kui saabusid tunnid, mis mind lahutasid Uulust.

Ei tea ma, miks nimetati metsja Uulu laaneks. Mõned arwawad, nii hüütud wanasti üht lätet metsja sees. Nüüd nimetatakse teda Nõia- ehk Umbelätteks. Su Uulu nimetus pani wäikesed lapsed wärisema. Aga ka paljud wanad kartsid Uulut ega julenud minna widewikus üksi siidametja. Seldi — Nõia-lätte ümberus on paik, kus inimest wäritsewad kõikjuguised hädaohud. Käisin seda kohta waatamas, aga minule ei juhtunud midagi. Tõepoolest, metsja keskel, ühe oru juures sees mäenõlwakul sõnajalgade wahel allik, juure, päratu kõrge jalaka juurte all. Wesi oli allikas sinakas ja roostene ning õhus tundus tema läheduses otsekui petrooleumi lõhna. Allika juures istudes hakkas pea walutama. Aga peawalu ei tekitanud allik, waid eemal kaswawad sookaelad. Salakas leidis õõnsus, mis oli üsna awar, ja keegi oli katjunud õõnsust tulle abil weelgi suurendada. Siin mõis küürakile olles ämblikuwõrgu ja kaela pudenema puru keskel peaaegu wabalt istuda, wihm, aga ei sadanud ka jalgadele. Kohe jalaka kõrwalt wiis üles läbi paksu tihniku kitsas rada, mida kasutajid mõned allikast huwitatud julgemad karjapoisid ja üksikud küllataadid, kes siit mööda läksid wihalehe ja luudade ning ree-jalaste järele. Need wiist olidki jiiia selle raja tallanud. Salakal olid tugewad oksad, millistest üksikuteni mõisid ulatuda, kui end warwastel wälja sirutada, täiskaswanud muidugi. Käisin kohe selle puu ladwas ära ja leidsin ülalt öökulli asu, sest puu õõnsus ulatas kõrgele üles kuni ühe oksani, mille all oli palari mehe pea jämedune lawaus. Kaff oli tige ja ehmatas mind.

Wanarahwas teab westa, et siin elanud seitse aastat järgimööda seitse libahunti, ka ennenägemata suur mesikäpp luusunud Nõia-lätte läheduses ümber. Wõsawillemid olla tahtnud otti maha murda ning kord talwel pidanudki karu nende saagiks lange-

ma, sest karu oli end kaitstes, pildudes mettahane puutükkidega, ära väsitatud, kuid siis, kui karu juba hingeldama hakanud ja nälgased soed teda kiskunud, tõusnud Nõia-lätteist tuleleek üles ja hävitanud kõik hundid. Tollest ajast saadik ei olla allika läheduses enam ainuüksi hundi pesa leidunud, karugi oli kadunud ümbrusest. Kuid iga aasta, samal päeval, kui tuli hundid neelas, kõlksunud wana jalaka oksas seitse tundmata laipa, otjaesijel tulemärk.

Omaval ajal olnud see koht ka röövliparkide armastatud asukoht.

Ka muidu pidi Nõia-lätte ümbrus õudne olema ning jageli olid ühiskud julged, kes siia tuuleta kuuvalgel ööl juhtunud tulema, allika taga oru teise kalda madalikul näinud kummalisi inimkujušid, kes kuukiirtes tantšinud ja karelnud. See võiski nii olla, sest vrutagušt oli wanasti imelikul kombel tarwitatud suruuaiaks. Paik oli väga niiske ja phtuti udune. Nägin mõnikord ise ka Nõia-lätte taga udusambaid, mis meele tuletajid inimeste warje. Niisugust nähtust võib tähele panna sois kalmude kohal. Wana rahwas usub, et siin tondid kette weawad ja pehkinud puuristide juures inimese sääreluundega kauplemad.

Lähenešim aeglaselt Nõia-lättele. Enesele tähelepanematult olin kõndinud sellesse jalapärasesse paika, kus wanasti waimud käinud ja öö tulekul waritsenud teekäijat.

Olin uudishimulik pikkade aastate järele näha saada oma lapsea wõlumalda. Wana jalakas on muidugi endiselt alles ja allik — kas allik on kinni kaswanud või wuliseb ta saladuslikult jalakajuurte all edasi, westes omi lugusid uuremale ajale waišsel kujul? Külmad weenired širisewad alla oru poole, aga allik, kui mätašt tema kohal jalaga wajutada, lošub šaapana, mis wett täis, ning mõmiseb ja ümiseb: mh... mhe... mh..., mõnikord aga päris šelgesti:

umbe... umbe... umbe... See kaebab roimartöö ohwer, kes maetud allika põhja, ja foolnu luud ajavad otsast wahu wälja.

Ummu, ammuuiste elanud Nõia-lätte weeres koerakoonlased, peninufid. Siin olnud nende jasu ja koda, täiskuhjatud wäikeste rammufate laste luid. Üks wanamees tahtnud koerakoonlastele wõlu kaudu kätte maksa ja neid eemale peletada. Uulu metjast ning läinud küla nõiaga lättele. Aga tige nõid, koerakoonlaste kaaslane, jurmanud wanamehe ja matnud ta Umbelättesse mätta alla. Seal, allika põhjas, müüd wanamees oigabki ja ahastab, et ei saa hingata, umbne on...

Su kulusin selgesti allika niriisemist. Emaleppade ja jalaka taga, sammaldanud kwiirägastiku taga pidi ta olemä. Oli üsna hämar, wahpeal taewale ujudud kuud ei olnud peaeegu nähagi, kuid mu pimedusega harjunud silmad juhatajid mind läbi kuusepuhmiaste rea otse allikale. Mingisugune kummaline wõim kiskus mind salapärasesse paika sel hilisel tunnil. Wana jalaka ees seisatafin. Ta oli, nii palju kui pimedus lubas näha, üleni sambalakattega kaetud, seisis aga nähtawasti weel kõbusana. Koputafin talle külge. Wana õõnes puu kõmises kui tühi tõrs. Kohe juurte kohal, küwe alguses, mustas õõnsus. Midaagi kargas sealt wälja ja langes jolksli lättesse. See oli suur konn, mulle näis — padakonn.

Allik on oma kaju muutnud. Mulle paistis pimeduses, et seda oli kunstlikult laiendatud wajakule ja paremale poole, kolmes harus puu juurte alla. Jalaka alla ulatuw mustaw auk tundus koopana. Pannin tähele, et puu tüwelt, mätta kohalt oli sammalt maha ristud ja siia — katusin käega — rist löigatud. Ma äkki sain tähelepanelikuks: kas on siit otstitud peidetud warandust? Nõialätted on ikka teotud rahaaukudega. Parajasti sõitis üks pilwe-

riba üle puu ja kui ta möödus, waatas filmapilguks alla Nõia-lättele kahwatu kuuwalguse wõrk. Nägin selles walgushelgis, et allika juure mingi mullahunnik oli kuhjatud. See oli wärste, libe pori, nagu komistades weendusin.

Seisjin tükk aega allika ees, waadates tema põhja ja mõtteis kuulates ta waikjet woolu. Uulu allik, Nõia-läte... Aga öö pimenes, lähnes jüdaöö.

Öö... jüdaöö... Ta saabus! Kaugel, wäga kaugel haugatas koer. Waikus. Siis äkki kohijes Uulu laas nii, nagu oleks hiiglalind omi tiibu lohistanud, ning kuu ilmudes waikis järsku jälle täielises waikus. Põline laas waikis, ainuistki häält ümber ringi metjas, ka mitte ülal õhus. Ming siis, aeglaselt awanesid wõlu wärawad minu ees. Metjas süütusid tuhanded tuled, wana jalakas aga jätas jõulu puuna. Sga tema oksa alt waatasid mulle wastu suured filmad ja hallid, kortsus, jõbralikud näod. Kõik puud ja põõsad kiirgasid wärwitulestikus, aga wanad sammaldunud paekeiwid põlesid hõbeda pankadena. Allika nired muutusid pärilintideks, weerdes hääletult minust mööda. Tarwitjesin ainult sirutada kätt, et rikastuda kui ükski maine kuningas. Ent seisjin liikumatuks, kütkestatud muinasjutu ilmaist. Ma nägin allika põhjas kummalist waikjet wärawat, mida seni pidasin puujuurteks. Wäraw awanes aeglaselt, ilmudes kristallsaali, mille keskele oli asetatud suur kirst.

Kirst sisaldas määratumad rikkused. Tema serwal istus imewäike põialpois ja imetles kirstu siju, tõstes kõrgele suuri jätawaid kalliskive, et neid päraist üksikult kätte wahelt jälle kirstu tagasi langetada. Siin oli kuldsed topaase, läbipaistwaid briljante, imewäikesti hõbekellukeji. Need kellukesed hakkasid helisema, ning allik wulises. Ta siis sõitis põialpois oma warakastiga allika awausele ja küllwas kõikjale kulda ja hõbedat, kalliskive, aga jalapäraste kirstu siju ei wä-

henenud, täitudes iseenejeft iga väljawõetud fiimi ja kullatiiki wõrra...

Weel foidur ajal wõib leida Uulu laaneft kuld-
fet kastet, aga Nõia-lätte hõbekellusejed helijewad
tänapägi.

5.

Seiſin jalaka najal kaua, waadates õhe, nagu lootes pimeduseft leida koſtuft oma mõtetele. Oli muidu jõe õõ, kuid allika läheduses hakkas metja all jaha. Külmad weentred ſirijefid rõõmjalt minu ees ja paistis, nagu tahaks läte öelda: Mina ei tea midagi tolleſt rõweduseft, mis minu juures ſündinud.

Lätet oli wärskelt ſüwendatud ja ſiit nagu otſi-
tud midagi. Mida? Warem wulſes weji allikaſt
alla oru poole, kuid nüüd oli lätewelt kraawikeſte
kaudu oru poole juhitud. Milleks on ſeda tehtud?
Waataſin nõutult üles wana jalaka poole, mis oli
juba tubliſti kõdunenud ning waewalijelt näis püſti
ſeiſwat — weel aimult oma koore najal. Tuleb tu-
gewam torn ning paistab wana puu maha, mõtleſin.

Walguſtaſin hetkeks elektilambist puu õõnjuft
kuid midagi iſeäralikku ſilma ei paistnud.

Otſe allika kõrwal nägin labidat. Keegi oli teda
nähtawasti alles täna õõjel kaſutanud. Oli ta maha
unustanud wõi — wõi wiibis tema omanik kuſagil
ſiinſamas läheduses? Kindlaſti oli alles praegu ſiin,
allika juures ſüwenduſtööd tehtud, mida tõendas
mullakiht allika kõrwal. Ka labidas oli üleni niiske
poriga koos. Kuid, märkaſin, labida küljes leidis
ka kruuſa. Kuſt on ſee pärit?

Wähe eemal labidaſt leidſin raudkangi, mida oli
ſamuti tarwitatud ſel õõl. Kes käis enne mind Nõia-
lätel? Labida ja kangi omanik waſt põgenes minu
eelt? Kuſtutaſin lambi ja jäin kuulatama. Kõik oli

aga wait, ainult kufagil eemal robistas mingi lind raskelt tiibu, mõib olla — mõtus. Pime öö, ainult aegajalt waatab taewast katwate pilwede wahelt täis-kuu, jaates imelikke warje metsa alla.

Sakkasin korraga hirmu tundma jelles juures pimedas, jalapärases metsas. Kufagilt parajasti kandus minu tundelikku ninna laiba lõhn. Oli see ainult mu ettekujutus? Seal, nonde emaleppade ja jalaka taga, kitsal kõnnirajal pidi olema juhtunud metsa-fragöödia...

Kui kerge tuuleõhk metsa läbistas, tundsin jälle wastikut furnu lõhna. Ega too ometi ei tule muißtselt kabelilt oru tagant? Aga sinna ei maeta ju enam eedagi, kalmu asemeidki pole enam tunda.

Tuli jälle tahtmatult meele wana kabel, tulid meele temaga seotud rahwajutud. Paljud olla seal kuuwalgel näinud oma filmaga waime. Olin tihti käinud tol furnuaial, kuid minule ei olnud waimud end ilmutanud, mäletan, imestasin ainult, miks on nii madalat kohta nimelt matmispaigaks tarwitatud. See oli jeda imelikum, et wanarahwas Nõia-lätte ümbrust kartis. Kuid, tuli meele — teatakse, korra, ammu=ammu leidunud kabeli taga Kõllimäe all, mis nüüd täiesti metsastunud, Süri-kirik.

Keegi kohalik külastoolmeister oli omal ajal riiminud Nõia-lätte äärse kabeli waimude kohta järgmised read:

„Kas kuuled, kas kuuled, mis imelik hääl öö rahußt, öö waiwusest kostab? Kas kuuled, see jännib ju kabeli peal! Seal kellegil midagi müüa ja keegi midagi ostab... Kas kuuled, kas kuuled?

„Kas kuuled, kuis kolinal kabelis midagi wretakse, kuis kedagi kolevalt sajates neetakse, kuis otsekui raudhambaid ragistakse ja jala all pehkinud puuriste pragistakse? Kas kuuled!...

Ötse allika förval nägin labidat.

„Kas kuuled, kas kuuled, nüüd jälle üks ime'it hädal... Kui kellegi ägedad kaebed ja nutt, kui paljude luistete jalgade rutt all soo ääres kabeli peal?...

„Kas näed, kuidas forraga kabeli kohal käib keegi? Nüüd jüütas ta kalmule sinise leegi... Kas näed ja, milline pea ja millised käed, kas näed, kas näed?... Kas näed, kuidas haudade kohale kujud kui firguvad? Kuu paistab... Do pagegem — foolnud wiist wirguvad!...

Koolnud, waimud!? Surnud wirguvad? Süri-firifu wanas kabeliaias puhkajad magawad rahulikult igawest und ega liigu enam kunagi elawate ringis. Kes elanud ning surnud, see ei tule enam kunagi meie keskele tagasi, wast ainult — unenäos lähematele, nendele, kes neid tunnud ja wälkel põhjust neid mäletada. Sörwe surnuajal walitseb igawene waihus. See on kadunute maailm.

Seal — jään äkki puu taha seisatama: minu pilk, mis hämarusega wähe peal jälle harjunud, tabas leemal puu najal seiswat kummalist kogu. See ei olnud puu ega wari: kuju liikus. Nägin teda selgesti maha kummardamas, siis küürakile mulle lähenemas. Tal oli karwane pea suurte kõrwadega. Ega ometi karu, kodumaa metsade haruldane elanik? Karu wõis tõepoolest siinsele metsa põhja poolt rännata. Katsusin lähenemat musta kogu hoolega jälgida ning mitte wähematki krabinat teha. Kui oli tegemist metsaliga, siis olin küll talitanud wäga ettewaatamatult, tülles sellasel tunnil pimedasse metsa, sest — katsusin oma taskut — mul oli kaasas ainult wiie padrungi baryd. Nüüd tõusis kuu uuesti jalule ning kuim oks pragises tema astumisel waljult. Wõelisin, kui on karu, kas saan weel õigel ajal puu otja ronida? Kui karu minu lähedust märkab — ta peab mind lõhna järele üles leidma — ja allika juure jõuab, walgustan teda elektrilambist ning sihin talle laengu koha

lõugade wahale. Kui mtu käsi ei wäriseks... Seadsin
revolvri taskus lastewalmis, liukates kaitseja märgile
„feu“, j. o. tulb! Kuid — on mul ka kuul revolvri-
rauas?

Olin tugewasti erutatud ega julenud hingatagi.
Kutuldus, jälle murduwate okste pragin, seekord päris
äge. Gemal hõikas öökull: huu-huu-uu... Muist
kogu peatus, otsekui ka ehmedes linnu kaeblikust hää-
lest ning, mulle kuuldus — mõnihes taha. Oli selge,
Wõia-lättele lähenes karu. Raipe lõhn, terawamalt
kui warem, tungis jälle minu ninna ja ma arwasin
nüüd mõistawat, kust see tuli: wastikut lõhna wõis
laiali laotada lehkawa metslooma, karu keha.

Taskestin jettewaatlilikult põlwili puu taha, nagu
lootes seega, et wast karu siiski eemaldub teises sihis,
mind märkamatuks. Waihus. Nähtawasti kuulas ka
karu, wõib olla — haistab õhku? Wõis mööduda ai-
nult mõni minut, kuid mulle näis jes oluforras aeg
ilmatu, painaw-pikana. Wiimaks nihkas end karu
wastu maha murdunud puutüwe ning ajas enese sirgu,
tõusthes nähtawasti kahele jalale, astus siis päris
mehe sammudel wana jalaka poole. Tundsin, et on
wiimane aeg põgenemiseks. Ürewuses komistasin aga
puu juure daha ning mulle jäi pihku ainult — mur-
dunud jalaka oks. Wõis kuulda põõsaste kahisemist...
Mul polnud enam mahi puu otja ronimiseks, asjata
aga otisid mu sõrmed ülalt otja, millest kinni haarata.
Teine oks, milheni ulatuda wõisin, ajus karupooljel
küljel. Whastades pidin juba jooksnama järgmise puu
juure, kuid — märkasin — olin käest lastnud ühes ok-
saga libiseda ka oma bayardi. Minult sõjariist wõib
mind weel päästa. Ning metjalise ootamata ehmata-
mine, mis oleks teda ajutiselt wähegi kaugemale pe-
letanud. Elektrilamp — aita!

Mul õnnestus kõrge lampi taskust kätte jaada ning
— hele elektrilampe walgustas arwatawa karu kogu.

Nüüd nägin midagi ootamatut: minu ees seisis wõõras mees, peas läfi-läfi. Üle öla rippus tal püüs. Ma ei näinud filmapilgul hästi mehe nägu, wilkus ainult kaks, üliehmunud silma.

„Tõhoh, sõge!“ hüüdis tundmatu ning punus ille pea-kwela pakku.

Kuulsin teda alla orgu fargawat ja siis üles teisele kaldale ronawat, et alles seal hinge tõmmata. Tahtsin mehele midagi hüüda, aga just heitis kuu üle metsa oma film-kurwa naeratuse, walgustades hetkeks minu kaju, ning korraga kajas oru kaldalt lühike raskatus ja üle mu pea wingus kuul. Kärgasin puu taha warju, kuni kuu lõpulikult jälle pilwe taha oli kadunud. Weendusin, et mind kuul tabanud ei olnud. Siiski wõis öine ehmunud rändur, waraotsija arwastin, jaada hädaohhtlikuks. Seisin sellepärast wähe aega weel puu taga, üllatatud öö sündmusest. Oli kuulda wõõra mehe pingu jatkamiist läbi metsapadriku, kuni arwastin märkawat, et wõõras omaford kuskil peatub ning ka kuulatab. Ohustasin siis kiirelt: jelle lastja pean kätte saama.

Pakkust jihnikut ei olnud kerge läbi tungida, kuid ma ei hoolinud nägu weristawatest oksadeist ja tormasin wõõrale järele.

6.

Tundmatu lastja oli oru teisel kaldal ning kui mina parajasti orgu hakkasin lastuma, wingus minust mööda teine kuul. Pikalt kajas see pauk läbi kuulatama jäänud Wulu laane, kuid märkasin — paugu kõla oli lühike ja järsk. Mõistjin, et lasti kuulipüüsiist, wõib olla — wintshesteriist.

Mõia-lätte ümbrus oli wesine ja tema ees all wu-lises waikselt ojatene. Muul ei olnud kerge libedaid kochti ja kwe mööda lastjale järgneda, kuid wiimaks

olin oru teisel kaldal ja tormasin vastu väikest kün-
 gast üles sinna, kus kasvajid lepad ja teised puud,
 mis katjid wana kabeelit. Teadmine, et ma ehk lähtja
 mehe kaban, andis mulle jõudu, ja ma jatkasin taga-
 ajamiit, mitte sekunditki põgenejale aega andes. Wist
 oli põgeneja furna hirmus, sest kuulsin tema ähkimist ja
 ohkeid, ent see ei läinud mulle korda, warsti pidin ta
 tabama. Juba tahtsin teda hiiüda, käskides tal pea-
 tuda, kuid midagi puutus mulle jalgu ja kui ma jälle
 toibusin, sain aru, et olen langenud wärskelt kaemat-
 tud sügawasse auku. Walgustasin oma ümbrust ja nä-
 gin, et istusin wärskelt kaematud hauas. Gaua ühes
 seinas nägin selgesti inimese kondi otse, mis haua
 kaemamisel labidale ette olid puutunud. Gaud oli
 üsnä sügaw ja põhjas oli wett. Minu seisukord ei
 olnud hea, sest omal abil hauast wälja tulla ei olnud
 nii kergesti mõeldaw. Sunnaks olin enesega hauda
 kaasa tõmmanud poolkõdunenud prutükki ja seda haua
 seinasse seades, sain wiimaks wälja. Minu ümber oli
 kõik nüüd walt, ainult oja jooksis kall Nõia-lätte pool.
 Siiski kuulsin kaugemal, weel nagu jooksu müdinat.
 Olin aga kallist aega kaotanud ja waewalt wõis loota
 saladuslisele lastjale järele jõuda. Waatan seda asja,
 mille taha komistanud olin, ja nägin oma imestuseks,
 et minu ees kamas wana naise laip, mäsitud teki
 sisse, nagu riide pakk. Surnu laotas laiali wabrikut
 lõhna. Nähtawasti oli kadunu juba mitme päewa
 eest surnud. Pealt näha puudusid laibal igasugused
 wägiwaldse surma jäljed, ja nagu arwata wõis, pidi
 wana naine loomulikku surma surnud olema. Kes
 oli kadunu? Istusin ühe kõwera puu tüwelle ja kat-
 susin rahulikult kõike seda, mis jündinud, läbi mõ-
 telda. Miks ei olnud nüüd kiiret, sest arwatawasti pidi
 surnu ja wärskte haud seisma ühenduses sellega, seda
 pidasin karuks ja kes minu peale laskis. Surnu oli
 minule tundmata ja mina ei mälestanud mitte, et

oleksin kunagi Uuluweres niisugust naist näinud. Kui siin oli kawatsetud jalajane, kirjilikult talituseka matmine, mis asja oli sel juhtumisel furnumatjal Nõialättele? Põgeneja isik on kindlasti pärit Uuluwerest, lähedusest. Väsin põgeneja jälgi mööda Nõialättele ragasi. Ühes paigas oru kaldal nägin selgesti palja jala jälje. Oja kallast walgustades leidsin kaotatud porise läbi-läki. Nii. Kuigi oli juwe aeg ja ööd polnud weel külmad, kandis hundmatu talwemütji. Kuigi meie kalumees wanasti tõesti külmade ilmadega päris juwemütji kandis, ja praegugi tüse töömees on ja tema üldiselt nii külmakartlik ei olegi, ei näi tema ometi wäiksemagi jaheduse tekkimisel nüüd enam ilma läki-läki läbi saawat, karwitades jeda maal ja linnagi sõides linna tänaval. See on nii ja jeda teadsin wäga hästi, ometi oli ihiga warane talwemütjis metsa tulla. Wõi oli tema kandja nii kehwa, et isegi juwel läkit tarwitas? Ning see talwemütis oligi mind tekitsele wiinud, nii et pidasin tema omanikku karuks.

Seisatades jälle Nõialätte ees jalaka all, puudustasin peaga wana puu oksa ja see oli imelik, sest oks asus kõrgel, Elektrilambi tules nägin, et oks oli kuuli riiramisest osalt murdunud, rippudes alla. Kuul pidi olema tunginud puutuusse. Nägingi kuuliauku ja midagi särawat. Võikasin särawa asja puu seejt wälja. Seje oli hõbekuul, warustatud ristiga... Samasuguse kuuliga oli surmatud ka Peep Ewert.

Waatasin nüüd lähemalt ka risti puu juurel. Kõige ei wõinud olla kuigi wana, arwasin, ta on kõige warem aasta eest tehtud. Kas tõesti see, kes teab, mis otstarbeks lõigatud ristifene puu kooses — wõimalik, et see mõne karjapoiisi tegu oli — wõis ahwatleda kedagi arwatama peidetud waranduse otsimisele? Ning kui siit tõepoolest on otstunud warandust, miks jättis siis selle otstija wahepeal oma furnu maha matmata haua kõrwale? Uurisin weel tükk aega Nõialätte

ümbrust, kuni märkasin, et mu elektrilambi patarei oli läbi põlemas: lambi valgus kahwatus ikka enam ja kui tahtsin tema tuhmigi walguje saatel metšast wälja jõuda, pidin ruttama, pealegi arwasin, et selleks korraks jatkub: olin leidnud nii mõndagi wäga olulist. —

Oli juba kaugelt üle jõudaöö, kui ma Noowestule tagasi jõudsin ja magama heitsin. Kuid und ei olnud. Mõtlesin kogu aja oma leiduste peale, piüüdes nende kaudu saada saladusliku isiku jälile. Dine rändur Uulu metšas, kes mind — meelega wõi teadlikult? — surmata oleks wõinud, pidi pärit olema Uulu lähedusest. Asjaolu, et ta tarwitas hõbekuule, juhtis nagu iseenesest mõttele, et on tegemist ebausklikuga. Hõbekuulid? Hõbe pole pehme aine, tema tarwitamisel kuulina wõiwad jääda püsijaurada äraandlikud kriimustused. Ewertil surmaja oli tarwitanud hõbekuuli ja harilikku, millest wiimane kildudeks pudenes.

Kell oli juba künne peal, kui liikisin läheduses asuwasse wallamajja. Seal telefoneerisin kohalikule kirikuõpetajale, järele pärides, kas on keegi hiljuti Uuluweres surnud, ja kui on, siis kes nimelt.

Õpetaja juures wiibis parajasti köster, kes seletas, et wallas on surnud wana naine Mari Wahka, Sauna-Antsu wabadiku ema, ja et teda, köstrit on palutud matušetalitust enda peale wõtta.

Sauna-Antsu Tõnu, pops ja küla-arst. . Küla noid. . Rahtlemata wõib seesugune mees, walmistades imerohtusid, sepitseda ka hõbekuule. Wulle äkki paistis salapärane woimartöö selgitamise jatkamine nüüd täitsa ülearusena: harilik, banaalne loofene. Kindlasti on Tõnu omapärane tüüp, kes arstilise ekspertiisi järeldusel wõib jääda kergesti karistusetagi!

Kuid — n. n. küla-arstid pole igaford rumalad, pigemini on see wäga kawal rahwas, kes ümbruskonnast tihti peaosja kõrgemal seisab. Tutwunen siiski

tolle mehega, sest, ei, asi polegi ju lõpuks väga lihtne. Ime, et Wahka weel wabadust maitseb... Kui Wahka tahtis oma ema õõsel Sörwe kabelaeda jalaja maha matta, miks jättis aga siis selle kaawatjuse, pöörates hiljem kiriku poole? Kas ta tõesti sai hakkama sellega, et tõi oma ema korjuse metsast, kuhu ta oli tema kannud, jälle koju tagasi? Kas katsub kawal mees sellega mõnesuguseid jälgi Finni ajada? Injener Ewertil surmamine tema poolt ja lastmine minu peale wõis ju olla tingitud teatud hirmu mõjust ja jaatusliku eksituse tagajärjel, forda jaadetud, sest jaaduslikkuse oreooliga ümbritsetud Nõia-läte wõis kergeuslikku eksiteele wiia, seda enam, kui sellesse paika ilmutub jüda-ööl kummaline walgus — tuli minu elektrilambist — täitsa ootamatult. Kuid kui Wahka surmas injener Ewertil kogemata — ja tema surmast pidi ta ometi kuulnud olema, — siis miks ilmus ta uuesti Nõia-lätele ja mida õieti otsis ta selle juurest jüda-ööl — wähemalt kahel korral? Ning mis asja oli ka Ewertil Nõia-lätele jüda-ööl, oli ju Ewert surmatud just enne keikööd?

Ma ei lausunud kellelegi õise juhtumise kohta sõnakeski ning läksin uuesti Nõia-lätele, müüid aga päiße päewa ajal. Waatlesin roimartöö kohta ja kiwi, mille wastu tapetu nähtawasti maha kukkus ning langedes oja oma hammasteist enne surma wigastas. Keegi oli kiwi ääres käinud, kuid — igal pool omi jälgi kaotada püüdnud. Rabidas, mille meelega kohale jätsin, oli kadunud. Ei, wana rebane on tõesti ehtewaatlikum ja kawalam, kui alul arvata wõisid. Sammaldunud kiwi ja wana jalakas, kui teie midagi rääkida wõiksite! Aga kiwid ju, kui waja, räägiwad...

Enda jälgi, mis olin Wahkat taga ajades jätnud oru kaldale, polnud raske ära märkida. Olin, nagu müüid nägin, nii kiirelt põgeneja kannul liikunud, et olin oru äärest üles kiskunud wäikese põõsa. Kohe

põõsa kõrval oli näha selgest minu saapa jälg. Mida aga wanas kabelis kuidagi leida ei suutnud, oli endise lahtise hana ase, pidi vähemalt wärsket muldagi näha olema. Wiimaks leidsin: koht, kus öösel oli asunud haud, oli hoolikalt tehtud maataja, maafamaraga kinni kaetud ja samblaga üle puistatud. Wahka oli käinud pärast mind weel kord öösel metsas labida — kangi wõtsin mina kaasa — ja oma ema laiba järel!

Sammusin üle kabeliaia edasi, Wahka jälgedes. Need jäljed wiivad muidugi Sauna-Untsu tare manu...

Sõrmelt wälja jõudes, nägin eemal seismas lagunenud kiiini. Ma ei peatunud selle juures, waid sammusin metsa äärt mööda heinamaa kõrwal edasi, kuni metsa lõppedes nägin Sauna-Untsu onni. Onni seis kis lagedal wäljal, heinamaa weeres. Onni taga oli jälle mets, Uulu laas, mis piiras majakest poolrõngas. Sauna lagunenud korstnast kerkis pilwitu taewa alla suits. Tähendab, sauna peremees on kodus.

Kõllimäelt, mille jalal nüüd seisin, oleks olnud ettewaatamata samm minna otse onni juure. Tahtsin näha, mis onnis sünnib, ning nii toimida, et sauna-mees-külaarst mind alul ei märkaks. Et tähelepansmataalt majakesele läheneda, pidin tegema suure ringi ümber heinamaa, minnes tagasi wana kiiini juure.

Teiselt poolt oli hea läheneda majale, sest selle aken ja uks asusid sõrwepoolisel küljel. Kuid jõudes metsa saunakese taha, nägin enda ees sügawat porikraawi. Lõpuks olin siiski sellest üle ning ettewaatlikult ma seadsin sammud Sauna-Untsu poole. Sammusin sauna juure seisukorras, milles mul iseennast oli raske ära tunda: minu jalad olid paljaks wõetud ja püksiharud hooletult üles keeratud, saapad ja kuub olid mul lepakepi otjas üle öla; kuue nõõpauku oli

Sammufin sauna juure seisutorras, milles mul iseennast
oli raske ära tunda...

mul pistetud terve kimp metsjaliltele maitsetut segu, mu kaelajide märksa ära fortjunud ja omalt õigelt kohalt hästi kõrwale nihkunud, krae aga niisugune, nagu oleksin seda kandnud juba nädalapäewad. Raabu oli mul muljutud ja mu westitaskust paistis pliiatji ots, üle mu westirinna aga kõlksus wenna hõbeuuri kett. Mu wasaku kae sõrmes järeas ilmatu juure musta klaaskiwiga kõige wiltsam sõrmus. Habe oli mul hommikul ära aetud, kuid wäikesed wurruotsjad olid hooltult juunurkade poole sorgu keeratud. Ühesõnaga — kes oleks minus ära tundnud Arno Asperi? Olin äkki muutunud maa intelligendiks. Teatud lõbugi tundes omast uuest wälimusest ja seisukorrast, küsisin eneselt muiates: kes ja siis nüüd oled? Walla kirjutaja abi Kuslapuu, kes tahab Sauna-Antju Lõnuga westa mõnusat, sõbralikku juttu.

7.

Seisatasin saunakese palgiist seina taga. Seest kuuldus tule prahjumine. Ei olnud weel lõunatud, oli keskpäew, kuid saunamehe ahjus põles tuli. Seda tõendas ka suits onni kohal. Kohe onni kõrwal oli löödi serwal lehm kablak ning mind nähes hakkas lehm ootamatult ammuma. Kuid seest ei kõõjatudki wastu.

Sauna uks oli poolpraokile awatud ja ma nägin, et selle esik oli „karjakoda“. Sealte kandus wastu wärske heinamahlade ja — laiba lõhn. Raunis suures sisse müüritud katlas kees loomatoit — lihawad pütifikud wististi. Katlal oli puukaas peal. Katla ees oli tuhakolle ja selle ees kükitas keegi habetunud mees ning keerutas tulel ühelt küljelt teisele mingisugust riistapuud, mis tuletas meele kohwipõletamise „panni“. Tõelikult oli see omapärane tuhalabidas. Saunamees — see ta oli — awas parajasti riistapuu

kaane ja ma nägin, kuis sealt wastu säras tuhmrks tõmbunud hõberubla. Mullapõrandal, mehe kõrwal, oli kuulivalamiise worm. Balmistatakse nähtawasti parajasti hõbekuuli, et sellega ähwardada wanakurja, sest ainult hõbe tapab sõgeda...

Tahksin juba üle sauna läwe astuda, kuid mu pill kindus pudelitesse läwe kõrwal: neis olid tapetud usfid. Kui usfid wiinas õliks muutuvad, joodab külaarst Tõnu jeda wedelikku oma patientidele ning keerulisemadki tõwed pühitakse nagu lääga ära, sest usf Tõnu wõimetesse wõib imet teha. Olgu rheumatõbine wõi raske „sifehaiguse“ põdeja — küll usfirõhi aitab, ega haige tarwitsegi teda, millist roh-tu talle antakse... Kui waja, annab Tõnu ka ussijahu — abitarwitaja hobusele, lehmale ning loomad on terwed ja rammusad...

Saunamees oli keskmiise kaswuga habetunud me-hikene, wäikesse, kuid üli terawa ninaga. Ka lõug oli tal etteulatunud ja teraw. Mõtlesin: „Teraw nina, te-raw lõug — see on kurja rahwa tõug“... Tal olid pruunid rahutud silmad, wõiks öelda — peaaegu punased, ning kiirgasid kui sõed. Muidu awaldas mehe nägu magamata wõleku jälgi.

See oli nähtawasti tüübiline külaolka tagune peost juhu elaw pops. Oli sume kõrwetaw ilm, kuid mehel oli seljas warrastega koetud pigitunud „kamp-son“. Kampson ja läki-läki pidid wiist sellele inimesele hästi sobima ka siis, kui lämm on kõrgemal tipul. Sigi woolas tal üle otša, istus ju Tõnu pealegi otse tule ees, kuid sellegipärast paistis, et tal päris mõnus on olla kampsonis. Tal olid sama räpased paigatud püksid nahkse istekohaga ning paljad jalad olid tal nli porised, kui üldise mõeldaw. Sefooniriitusest see mees nähtawasti palju ei hoolinud.

Mees nohises, midagi enda ette pomisedes.

Andsin jõudu.

Ohmus Tõnu ning tahtis püsti karata, kuid libises ja sattus ühe jalaga lagunenud läve alla. Kirudes tõusis ta üles ning vaatas mind uurivalt pealäest jalatallani.

„Peremees walab õnne“....

Ta ei vastanud. Kohises.

Wõtsin läwel istet.

„Juhatage, kas siit läheb tee Uulumere walla-
maija?“

„Miks ei lähe, igalt poolt läheb.“

„Mulle juhutati, kõige otsem tee olewat läbi
Käoorwiku. Kas wallamaja on siit kaugel?“

„Mis teil siina on asja?“

„Mina olen wallafirjutaja uus abi.“

Saunamees tõstis oma pilgu üles. Kuuiatris.

„Kas Matsakas on lahti lastud?“

„Kas teie oma walla asju ei tea!“ wastasin.

„Mina olen Unipihast. Kuidas see firjutaja teil,
peremees, on kah, kas on kah hea mees?“

„Mis ja nüüd teieft kiidad wõi laidad, olen nii-
juguseid waremgi näinud ja mis nüüd kiita wõi olla.
Kuidas teie nimi on?“

„Kuslapuu. Teie wiist oletegi too arst Tõnu, kel-
lelt mulle kõneldud nii palju. Pärnis kogemata juhtusin
siia.“

Pakkusin Tõnule paberossi. „Uda-Uda“, ütlesin, „ega
kõwad ei ole.“

Ta wõttis paberossi sõnalausumatult wastu ning
andis mulle põlewa puuga tuld. Tuld wõttes wiskas
hõbedawalamise nõu katla Wõrwale truubi ja seina
wahahele.

„Mis arst nüüd wõi — rumal rahwas, efs
mõnikord saa nüüd tasuta awitada ka, olen wana
kooliwelsker.“

„Kuulsin hiljuti olnud ühes siinses talus siberi-
katt ja teie olete seal abi annud.“

„Wõi fiberikatt: wafikas kärnatõppe talus ära lõpnud ja — waat' jul fiberikatt perepojal. Tühi jutt. Waat' nekrutiks ei taha poijs minna. Britsiwad jala jisse tulilille müürki wõi panewad kihwtije wiiekopi-kalise haawa peale wõi seowad siidirätiga kõwasti ümber jala, wõi kihutawad naha alla petrooleumi ja — fiberikatt ja too ja taa. Ei ole. Pärast paneb mädanewa pakkjala jawi jisse ja — oh seda sõgedust. Ega's, arstid saamad ometi aru. Ütlewad: „nihil“ haigus ja panewad poijsi kartju, waata kui hullemat ei tule“.

„Mis on „nihil-haigus“?“

„Noh, ei teagi wõi! Nihil tähendab Ladina keeles: mitte midagi. Teiste sõnadega: „Poijs on terwe kui purikas, wigurdab ainult.“ Tunnen mina neid kollatõbesid ja südamekloppimisi arstide komisjoni ees — puha koffeeini mõju. Riisamuti: kõik nood kõrwa- ja nina-haigused ja... Mina olen ikka ütelnud: rumalad olete, ärge rikkuge oma kallist terwist, aga kus nemad..“

Kuulajin Tõnu juttu ja mõtlesin: see Tõnu on imelik mees.

„Mis imelik lõhn see teil siin on, kas furnu on majas wõi?“

„Mul suri ema ära. Matakas ta ise maha, aga kus siis kõik too lärm ja too ja taa. Wana inimene juba oli, üle 75, aga abi oli ikka temast ka.“

„Siis on küll wäga halvasti.“

„Halvasti jah.“

„Millal ta suri?“

„Juba päewa 5—6 tagasi. Ei saanud ega saanud matta — kuld on juured“.

„Kulla mees, see ei lähe. Nii ei jünni furnuga ümber käia. Siin üks hõbe rublatükk, hoolitsege et ema saaks korralikult maetud. Sje olete welsker inimene, aga toimite nii ebaterwisshoidliselt.“

Tõnu vaatas minu rublatiikki kaunis põlglikult, kuid mõttis selle siiski vastu, ilma tänamata. Waat-lesin teda uurival, ma ei saanud mehest põrmugi aru: räägib mulle kõik awameelselt wälja, aga oma õõjise rännaku jäljed kaotab hoolikalt. Mis mees ta dieti on? Kas ferge aruga?

Ringi waadates filmasin seina ääres labidat, koha minu kõrwal. Nägin, kriimustus, mille õõjel Nõia-lättelt leitud labidale tegin, oli selle juures selgesti filma torkaw.

Kuna Tõnu oma piibsitasku sügawusest rahakotti otjis, et sinna peita minu rublalist, liikkasin poppi kambri ukse lahti, et näha selle seesmust. Toast tuli nii raske furnu lõhn vastu, et koha wärskesse õhku tahtsin minna.

Ruum oli pool-hämar, sest ainult wäike, kitsas, osalt nartsudega kaetud aknafe saatis siia walguist. Nägin ukse kõrwal kapifest-söögilauda ja kaht jangi. Ühes neist lamas omatehtud kirstus-kastis furnu. Ühe seina ääres seisis kähise kirjutustega kaetud punakas-must igiwana kapp, pörandal olid riideräbalad laiali. Ühel seinal oli seinakapifene igasuguste purkidega ja pudelitega. Büssi aga ei olnud kusagil näha.

Seites pilgu furnu poole nägin, et selle nagu oli kaetud koltunud, narmendawa akna eesriide tüüga. Ükki hakkas furnu näokate liikuma, nägin seda selgesti. Surnu nagu hingas. Tuuletõmbust aga kusagilt ei olnud... Dmehi ei näinud ma wiirastust, riide-tiiki laiba näol liikus edasi, kuni — furnuloori weere alt hakkas paistma kaks liikumat murre: too oli wana juur prussakas, kes jalutas üle laiba näo.

Wähe ehmunud näol taganesin saunamehe juure tagasi eeskotta. Ta õiendas, pealt näha erutatud olekus, tule juures.

„Kuulge, jee ei lähe tõesti, matke koha oma ema maha.“

„Mega on, küll ma pärast lõunat ta maha saadan. Näe, wiin ka kaafas“ . . . .

Ta waatas minu püüsitaskut, kust wälja paistis wiinapudel. Olin õigesti teinud, et pudeli igaks juhtumuseks kaasa wõtsin.

„Jah. Waist maitsete, peremees?“

„Noh, wõiks ju ka.“

Ta tegi tugewa lõnksu, esmalt ühe, siis köhe teise ja kolmanda ka, kuid — „Nohkem mitte!“ ütles ta, „peab piiri pidama ka. Wõta pits ja pea aru. Mõnikord wähekeste — nagu julgust annab ja hoogu.“

„Julgust on waja jah. Surnu kah majas.“

„Noh, mis surnuist nüüd karta, oma ema.“

„Siiski. Üksipäini majas, jelle kurikuulsa metsa ees“ . . . .

„Mis metjast karta, ega mets kellelegi midagi kurja tee. Waat' waimud on teine asi.“

Uhaa, waimud ongi Tõnu — nõrk külg.

Pikkamööda hakkajid Tõnu keelepaelad liiguma.

„Mis nende Uulu waimudega on?“ küsisin, siis, kui nägin, et wiin oma mõju hakkas awaldama.

Tõnu muutus elawamaks.

„Noh, käiwad ööfiti ringi ja . . . . Kõik mets on neid mõnikord täis. Mina ei uskunud enne, nüüd usun. Wanasti, kui Tartus kiviõhilda ehitatud“ . . . .

„Kas teie Uulu wanakurja ära häwitada pole suutnud?“

„Oh, mis! Olen teda küll tabada püüdnud, aga mitte kuul ei wõta kurja.“

Nägin, mees oli tõesti enam kui ebauusklik. Wõi naeris ta mind?

„Kuidas nood Uulu waimud wälja näewad? Kõneldakse, üks olla hiljuti jünkses metjas Nõa-lätte juures ära tapetud“ . . . .

„Sah, jeda ütles kordnif ka. Mina käi jin raibet mitu korda vaatamas, aga nägin kohe, et lastja polnud asjatundja, sest hiljem tuli too tapetu ellu.“

8.

Kui mina sauna juurest lahkusin ja väikese kingu taha jõudsin, kus mind saunamees omast onnist enam näha ei võinud, läksin kiirendatud sammul ettevaatlikult põllupeenart mööda, kaera- ja odrapõllu wahet mööda, tagasi metsa, Sörwe furnuaiale. Siin kabeli weeres heitsin põõsa taha warju. Wahka saun oli minu ees siit nagu peeglit näha. Dotajin ligemale kolm tundi, kuni Tõnu koduste tolitustega walmis sai ja sauna uksele taha ette seadis. Umbes kolmweerand tunni järele oli ta jälle sauna juures tagasi. Ta oli toonud, nähtawasti „Wallilt“, hobusekronu ja minu pika ootamise tagajärg oli lõpuks see, et saunamees lasti oma ema laibaga crmetu wanfri redelipulkade wahela asetada ja istudes ise redeli weere peale, aeglaselt sõitis minema kiriku torni suunas, mille kuff „Walli“ talu katuse tagant hästi näha oli. Wahka Mari wiimane teekond Rahumäele oli algamas....

Miipea kui Wahka oma sauna taha wanfri aeglaselt põrisedes kadus, kargasin põõsa weerest üles ja läksin pea joostes onni juure tagasi. Ma ei näinud, kuidas pea samal ajal weel keegi minu lähedusest üles tõusis ja minule järele hiilis!..

Zufustatud sauna hissepääs polnud lihtne: akna oles jin suutnud awada, kuid see oli nii väike, et ma poleks sellest läbi mahtunud. Sái järele üks tee: sauna nurka mööda olin warsti katuse juures ja sealt õnnestus mul palju jalu jõuda onni lasta luugini. Quuf oli seeftpoolt krambis, kuid noaga awasin selle. Last wiis alla saunaesifusse redel, kuid kahtlustajin nimelt

Iakka ja hakkasin sellepärast kõige pealt siin ringi waatama. Lühikese otsimise järele leidisingi saunamehe püssi. See oli armetu, üherauaga omatehtud püss, ja tema raud oli awause juurest tugewasti roostetanud ja kriimustatud, sooniline. Niisuguseid „sooni“ wõisid jätta püssi rauasse ainult hõbe kuulid, mõtlefin. Ma aga ei teadnud, et hõbe kuul ei tarwitse püssirauasse jätta mingisugust jälge. Leidsin püssi aiasapuude hunniku ja katuse wahelt. Otsisin weel Iakka ringi, kuid ei puutunud enam midagi erilist silma, wälja arwatud üles „seltsipuu“ wisatud wana, paikadega kaetud räpane kuub. Ei teadnud sellele alul tähendust anda, kuid käega kuube katsudes, tundsin, et midagi kää all nagu krabiseks. Mu üllatus polnud wäike, kui leidsin wana kuue taskuteist rentei raamatu Tõnu Wahka nimele wiietuhande rubla peale ja ligemale neli tuhat rubla sajalistes ja kümnelistes ning Peep Ewertti nimelise dokumendi. See oli wäga kawal mõte, peita raha räpase kuue paikade wahel ning pärast see wisata nähtawasse kohta üles katuse alla kuiwama. Kes oleks mõistnud niisugust kuube kahtlustada!

Bassmine hõbe kuuliga otsekui ettefäändeks, et on tahetud lasta Nõia-lättele ainult waimu, oli ni labane, et see asjaolu Sauna-Antsu poppi weel sugugi ei wabandanud. Waimuhaige simuleerimine? Et roimar pärast kuriteo kordasaatmist jättis furnu taskutesse sada kakskümmend rubla kopikatega — niisugune summa leiti Ewertti taskust — ja isikutunnistuse, näitas küll Wahka poolt teatud jälgede segamise oskust, kuid ei kõnelnud üldiselt kuigi juurest terawimeelsusest. Ta oli tapnud Ewertti rööwimise sihiga.

Miks ei matnud aga, mõtlefin, mõrtsukas oma ohwrit ära, waid jättis tema ulesleidmiseks metsa alla? Kui tema oleks tähendatud kohta tõesti karinud, siis poleks ta üldse Nõia-lättele julenud minna. Edasi jäi tumbledaks: kas oli kokkupuutumine Ewertiga poppil ju-

huslik, kas teadis Wahka seda, et Gwertil pidi juurem summa raha olema ja kui teadis, siis milliseid allikaid? Kas insener Gwert kogemata Nõia-lättelegi ilmus öösel, mõi oli tema saladusline öine käik ühenduses mingi kofkuleppega!! Kas teda wast jinnu meelitati? Gwert oli tulnud arwatawasti Wenemaalt, kellenaga aga, kust ja kuhu kawatjes ta minna, mis oli tema kodumaale ilmu- mise põhjus, see kõik jäi weel täiesti selgitamata. Ühes olin nüüd kindel: Gwerti mõrtsukas on teada.

Altt, saunamehe eluruumist ja eifkust ning jahwrist polnud midagi tähelepanu wäärilist näha, peale juba warem nimetatud söelabida, ainult kolm kõrge kuuli leidsin Tõnu söögikapist. Rõpuks läksin redeli kaudu laska tagasi. Kawatjesin ka sealt lahkuda, kuid — nüüd tuli pead murda, kuidas luugi finni panna. Ei leidnud teist teed, kui liikkasin lihtsalt luugi kõwasti finni, nii et ta alul kahtlust ei ärataks, ning hakkasin siis ettemaatlikult tuldud teed mööda sauna otja alla lastuma. Su olin peaaegu maas, kui nägin inimese warju onni kõrwal. Ümber waadates filmasin wõõrast meest sauna ees seismas! Piinlik oluford.

„Noh, kirjutaja härra, mida leidsite huwitawat?“ kü- jis wõõras pillkawalt. „Dlete aga asjast kaasa kistud, et lastute niisugusele tasapinnale! Ürge pange pihaks—on see nüüd ilus niisugune nuuskimise töö kaasinimese selja- taga? Ming ka see wiinaga jootmine — kui labane. Aga kui teile see kõik jüiski meeldib, asutage ometi Tallinna mõi Tartu üks korralik era-detektiiv-kontor, mis wõisteldes Warsjawi omaga, kujuneks ülebal- ti-maaliseks asutuseks.“

„Mis teie soowite?“ küsisin, seina küljest maha ka- rates.

Wõõras ei lastnud end segada, jatkates samal toonil: „Tõsi, andi ju teil on. Kuid pühendage oma jõud keerulisemate asjade lahendamisele. Misparast peate wiletsa tasu juures anduma iga tühi juhtu-

muje uurimisele ning panema oma elu faalule liht-
sama kuriteo asjas? Miks ei wõi teie töötada ai-
nult huwitawate liisimuste kallal? Nüüd wõib jeda
teha ainult kõrgem ülemus, kes taju endale wõtab.
Kas tahate ka edaspidi mõne tähtsujeta asjaolu jelgi-
tamisel, näit. fewadel lumelagunemise ajal wõi sügisel
wihmaga, oma elu häwitada! Nii ei ole fajulif, ega
tululif. . . . Ei, ärge pange kätt tasku, revolver on
hädaohtlif sõjariist wilumata inimese käes, kardan, kas
mõistate ka korralikult revolveriga ümber käia. . . .”

„Ja tuli minule lähemale.

„Kas leidsite püssi üles? Ning hõbekuulid ka?
Ja rentei raamatu ning raha ja insener Ewertu doku-
mendi? . . . Hea, wäga hea. Aga piiblit jauranehe
tares teie ei mõistnud ometi waadata. Teie oleks leid-
nud piibli iga lehe wahelt 25-rublalise paberraha. Sa-
ja, kiti Sauna-Antsu Tõnu polegi nii waene mees kui
pealt näha armata wõiks.”

Rohkenuult waatafin tundmatut, kes nähtawasti
kõik teadis. Kes ta on, tuleb nii tuttawaana ette? Ta
on maa olude kohta hästi riietatud, tal on õrnad wal-
ged käed, intelligent näojooned. . . . Kes, kes ta on?

„Kes teie olete? Nagu näha, on teil Sauna-Antsu
Tõnuga sõbramehe wahetord.”

Wõõras naeratas.

„Wõib olla. . . Tõnu on wäga korralik ini-
mene”, ütles ta, „ta ei teeks teile mõnikord jeltskonnaski
häbi, ka riietuse poolest. Walge kalat seljas, liigub
ta teinekord taludes ringi, faugemal kodumallaft mui-
dugi, stetoskoop kaasas, nagu päris arst kunagi. Ning
ta on ka jeda teatud õigusjega: ta on welsker ja oma
kadunud wennalt pärandas ta arstiriistad, diplomeerit-
tud kohtrit aga siinses ümbruses pole. Arstiriistu
teie küll ei teadnud leida, need on tal lufu taga. Aga
— kas armate, et Tõnu teid ära ei tundnud, här-
ra kohtu-uurija? Ärge üllatuge ometi nii wäga, muidu
pean tagasi wõtma oma kiitwa otsuse teie kohta. Enam

enesewalitsust. . . . Naa, nüüd tahtsite peaaegu saja-
tada, kallid härra Asper! Kuid — mis teha, näete,
teie seisuford pole väga hiilgaw. Sa see kõik sellest, kui
arwatakse, et tegemist kõige harilikuma asjatejega. . . .
Uulu saladus pole aga seejugune, mis laheneb Sauna-
Antsu tares, see on Uulu lugu ning temale otjige
lahendust Uulu metsa südamest, mitte siin, jelle hurt-
fiku juures. . . . Aga, au jüiski teile — oma osa
wallakirjutaja abina wiijite kaunis hästi läbi, wälja
arwatud paar ettewaatamatust. Ei jäeta, minnes
püüdma kurjategijat wallakirjutaja näokattes, omale
uuriketi külge äraandlikku „breloffi“. Moskwa Cesti
üliõpilasühingusse kuulutwuse ajast on teil
omad armjad mälestused, ometi ei ole jün-
nis tolle ühingu email-märki unustada oma
wenna uuriketi külge. Aga — jah, näen, ketti poleks
saanud ilma selle „shetoonita“, mis rõnga küljes, westi
nööpaugust läbi panna, sest teie wenna uurikett oli
katki ja sellel puudus wastaw rõngakene nööpaugu fin-
nitamiseks. Muidugi ei wõinud teie arwata, et seeju-
gune tähtsuseta asjakene wõib ka teie äraandjaks saada
siin — külakohas.“

Tunnistasin teraselt wõõrast ning aegamööda, pi-
kaldaselt hakkasin midagi taipama. Ei tahtnud kuidagi
tõeks wõtta, et minu ees seisab inimene, keda kõige wä-
hem lootsin näha saada. Wõõra näojooned aga, tema
kõnemiis — kõik tuletas mulle äkki meele kedagi, kes
wõis end minule praegu ilmutada ainult waimuna.
Erutatud oma mõtteäiguist, kuulasin waikides wõõrast,
kes rahulikult minu piitsutamist jatkas.

„Sa siis“, ütles wõõras, „ma pean teile veel te-
gema ühe etteheite, härra Asper! Dugedes arstide ot-
sust lahatud laiba kohta ja jälgides arstlike järelewaa-
tuse protokollid, oleksite pidanud tegema sellest omad jä-
reldused. Ingener Gwerti peaju ei wõi kaaluda ai-
nult 1520 grammi. See on hariliku Cesti talumehe,

mitte aga foolitatud eestlase peaju kaal. Teie teate, eestlaste ajusid tuleb waadelda kui hästi arenenud orgaane, ütleb Weinberg. Kui meie esiisade peaju kaalus wanasti 1300 grammi, siis näete jellest, kuidas hariduse käik on oma mõju avaldanud meie juures, sest praegu kaalub meie haritlase peaju koguni kuni 1900 grammi, ületades isegi sakslase peaju raskuse, ometi on Saksa rahwas — wana kultuuri rahwas. Ma mõtlen muidugi riigisakslasi. See tuleb jellest, arwan, et meie oleme end pidanud raufordselt pingutama, et nii öelda üle öö järele kihutada teistele Vääne rahwastele, jellest meie alles eile Balti saksafoost mõisnikkude ja nende mõisnata, alandlikkude käsilaste — Wene tshinownikute armust, nii palju maha olime jäänud. Kindlasti on minu poja peaju weelgi kaaluwam, sest olen tema eest juure osa waimutööd ära teinud ja seega tema peajule tööd fergendanud. Aga — olen weel poisimees ja tulewiku õhulosse ei maksja maalida. Wast surengi wanapoisina, sest wõi mind keegi tütarlaps enam armastama hakkaks. Selleks, et abielluda, olen ma nüüd liiga nõudlik — ühest küljest, kuna teisest küljest tahaks jälle romantilist jüdamefekt, õrna, nagu... too „Minultist“ Uulu laane äärelt...“

Saksin wõõral rahulikult rääkida. Nüüd ta mind enam ei kohutanud — too wõõras, kes waatas korraka nii rahuliku, paitawagi pilguga eemalseiswa metsa poole, mille weereft, heinamaalt kajas kure laul meie juure, Sauna-Untsu Tõnu tare manu.

„Ei teadnud, et olete ka unistaw waim, mõtlefin et ainult pilgata püüate...“

„Sine küll“, wastas wõõras, „teie lasete mind surmata, lahata ja ühe sõnaga — minul waimude walda rännata ning ma ei peaks siis rõhku panema ka waimuilma peale!“

Olin esmalt rõõmsalt üllatatud insjener Ewerti ootamata ilmumiseft minu ette elusana, kuna teda ometi furnuks peeti ja mina enda filmaga nägin tema laiba lahkamist. Surusin tal jüdamlikult kätt. Kuid — sealhomas haaras mind kahtlus: waft, waft polegi minu ees tõeline insjener, leiti ju tapetu juureft Ewerti isikutunnistus ja muud tema isikut tõendawad dokumendid!? Wõõras jälgis mind.... Kui tal midagi kurja on jüdame peal minu wastu? Nii siis — eba Ewert?! Kuid — ei wõi olla, pole ometi tapetu ise tapja! Olin täielises segaduses.

Ewert näis minu mõttekäiguft ja uuest segaduseft aru saawat, näis nagu oleks ta mõistnud lugeda mõtteid. Ta ütles:

„Nagu näete, pole Uulu jündmusele lihtne lahendust leida. Lugu muutub teie filmis keeruliseks, sest teie ei tunne neid üksikasju, millesse olen mina pühendatud. Sah, alul, nähes lamawat Nõia-lätte juures minu teisikut, kes täiesti sarnanes minule, olin ise ka üllatatud. Mina ei ütle, et mind imestas ainult erafordne sarnadus tapetu ja minu wahel, tapetu sarnanes niiwõrd minule, et pärast esimest kohkumist laiba leidmise järele jäin kui finninaelutatuna seisma ning wahtisin elutut keha minu ees, mõeldes: seal ta nüüd lebab — niisugusena pärast surma — too „mina“... Waatafin ta poolawatud kustumud filmi, tema kollaseks muutunud foolnu nägu, furnufangestatud käsi ja paljaid jalgu — tikutule walgel, ümber ringi tummad, õudseks moondunud puude huigad. Millil julises eemal nii nagu oleks temagi, olles wärskelt kurwa jündmuse mõju all, hirmust kogelenud... Wõin araks, hakates kartma mitte ainult furnut, waid ennaftki. Ma äkki kahtlesin, kas olengi mina see, kes selles elus ihus wiibib... Weel kowa pärast teda — kas teie isiklikult pole kunagi selle peale mõtelnud? — usutlejin ennaft,

Kas mina olengi enda ihus? Kuidas mina nii välja näen? Võid mu ihuliikmed näisid mulle äkki võõrana, kellegi teise omana, liigun mullegi pärast tundmatu korpuslega kaasa ega saa temast lahkuda.

„Mina“ olen nüüd surunud. . . .

Mind ei ole enam, mõtlejin, ja kui ma nüüd — mulle tuli korraga õnnelik mõte, — enda huvides seisutorra ra kasutan, wahetades kadunu dokumendid omade vastu? . . . Mulle, nagu allpool kuulete, oli kasulik ajutiselt kaduda, surra, mitte olla. . . . Aga — ma ruttan ette, pean jutustama teile kõik, kõik, algusejt peale. . . „Teie küsite: kes on siis tapetu ja kes on roimar? Teate, mulle tuleb ette — polegi kedagi tapetud! Või, kuidas teile seda öelda — on hufatud see, mis pidi huffuma. . . Pidi? Teie kui seaduse esitaja seisukohalt, kes kaitsete igat elusolemust inimese näol, wast ei pidanud midagi kurja sündima, kuid — wast pidi see siiski nii olema — teise õnneks. Või õnnetujsks. Näeme. Inimesel on faks mina, hea ja kuri, ning kui, näit. kuri hääbub meis — kas see on ka karistataw? . . .

Ma ei tea, kes on tapetu. Aga tahan ja saan teada, kellega õieti olnud mul au. . . . Mina teda ei surmanud, tulin kuriteo kohale hiljem, pärast seda, kui kuulsin lastmisi. Ei mõistnud aimata, et parajasti kuritegu sündis, sest wastasel korral oleks ma, olles läheduses, katset teinud kurjategijat tabada, vähemalt nähagi roimarit, et teda anda välja kohtule. Nüüd ma tean, kes on roimar, tean ka, et kuul polnud määratud tapetule, waid. . . . Teie peate täna öösel kaasa tulema minuga, siis selguvad teile asjaolud, mis toowad uut walguist sellesse tumedassee loosje. Wahapeal aga wast saadaksite mind kuni metsa serwani, mu tee wiib mind „Minulti“.

Mõtlesjin: mis nüüd teha? Minu ees wõis seissta tõelik Gwert, wõis aga ometi olla ka keegi teine. Igaks juhtumiseks tahan olla ettewaatlik.

Meie sammusime aeglaselt Sauna-Antsu tare mant Sõrwe metsa poole. Üüff aega ei lausunud me kumbki sõna, siis küüsiin:

„Kust teate teie kõik esitatud üüfikasjad? Näen, olete lugenud isegi laiba arstlise waatluse protokollu. Kuidas saate tutwuneda selle hisuga?“

„Ah, wäga lihtne, esitlesin dr. Silbersteinile asjast huwitatud juristina ning interwjuerisin teda. Ta ei teadnud midagi warjata ning kõneles minule asjakäigust seda, mis mind huwitas, ning see on kõik. Üelsin, et olen insener Ewertu sugulane, sellest mu erafordne jarnaduski kadunuga.“

„Mis tõi teid sellesse ümbrusse?“

„Üssand — matk, matk, mitte miski muu. Ürge kahtlustage mind milleski lubamatus. Üõsi, üüks kuretegu on mu südamel, kuid ei tea, kas seda saab kõrwutada roimartööga Uulu Mõia-lättel...“

Möödudes Sõrwe wanast kabeliaiaist, nägime eemal metsa wahel niidu serwal üüfikut küüini. Üoo küüin oli mulle juba tuttan ning sellest wiis mööda meie tee. Wana lagunenud mõisa küüin... .

10.

Ewert sammus minu ees heinamaa weert mööda. Meie ümber oli mets lõhnanu.

Mets hingas, Uulu laas meie ees seisus otse kui — elujanunenun naine, kelle rind tõusis ja wajus magusas unistuses. Ta juuks oli walla sume soojadele tuulehingustele ning ta käsi juudles tulijelt päike. Ta paljaid jalgu warjas niidu kõrge hein ja — heina uim ning meelitawad meed löid korraga minule näkku. Waatajin: wäike lind lendas minu ees toome õksale ning — nagu wärahtanud oleks toom ja lind... Üoo mets — too ootaw naine — ja too habras linnuke ning mina — jälginu kuretegu. Sarilikult on mets mehine, ent täna on

ta naiselikult õrn. Ta on imelik täna, too mets, imelik on heinamaa ja kogu jumala loodus minu ümber. Garuldane suvepäeva õhtupoolik meeltülendavas looduses. Ei tahaks mõteldagi Uulu kuritööst, kuid — seisuford fohustab, pealegi on ta hõmitam.

Swert minu ees seisatas äkki ka ning tõmbas sügawalt kopsjudesse õnnestawat õhku. Ta waatas igale poole enda ümber ning ütles:

„Do, milline päew, milline ilu! Kas ei leia teie sedasama? Sellaseil aegadel tahaks unustada kõik muu ning hetkekski ainult peatuma panna enda aja jooksu kõige kadumise teed.“

Ta ütles weel, kas meie ei seisatuks pisut wana küüni weeres. Ütles ning laskus wäsinult kõrgesse heina.

„Kui ilus see jumala loodus meie ümber siin! Ilus! Aga — ütelge, Asper, milleks meie õieti rabeleme elus? Üks põgeneb ühe eest, teine teise eest, kolmas ajab taga liblikat ega leia ega leia oma sinilindu. Meie kõik kihutame wõidu suurel maanteel, küttides õnne... Sann! Üks aimab teda siis, kui ta on käes ja pole õnnelik, rumal; teine aimab õnne olemasolu pärast — kui on hilja, kui õnn juba läinud; kolmas aimab ka kõik õigel ajal ja ihkab teda südamest, aga — õnn ei taha teda. Kui imelik kõik see... Meie oleme kõik — päikese lapjed, aga — kui tagedad ja sapised wõime meie ka olla... Meie isegi tapame üksteist — milleks? Päikest on kõigile, maad on kõigile, musta mulda... Do, kui oleks, kuid see'p see ongi — ei ole kõigil. Moor puu on wõrjunud maailma — ühele ainjale wäikesele mulla mügarikule. Ta oleks selle wäikese sünnipaigakesegagi rahul, ta ei tahagi õieti muud, tal on küllalt päikest ja õhku ja wabadust — sirutada omi latwu siniste taewaste poole. Kuid — seal tuleb barbar — kirmega mees ja koristab puukese. Tal ei olegi wabadust seda puud puutuda, ka tol barbaril on päikest ja õhku ja — wabadust isegi, kuid... Jah, tal on wabadust. Sirmus, kui on 'end kül-

Alga — ütēlge, Alšper, milletš meie dīeti vabeleme eluš?

tuurinimejeks nimetawal barbaril woli ja wabadus! Miks ei lastud muretult elada minul, teil ja kolmandal puukesel, kes rahul oma armastatud wäikese mullamügarifuga, — oma kalli kodumaaga, rahulikult kaswada, elada? Saksja soost mõisnikul aga, kellel isegi käes maa ja mets ja meri, on waja häwitada sind, raiuda firwega sinu süda — puruks ja tulega kõrwetada sinu witswõjugi. Milleks? Et ei kaswaks sina, metsapuukene, mujal kui mõisa aias, mõisa maal, mõisniku omandusena. Sinul ei tohi olla wabadust, sina ei tohi wabalt jändrikust wõrsuda uhkeks puuks kodumaa iluks wäljaspool Saksja soost mõisniku kätteisaadamust... Kultuur, kultuur-inimene! Metslased, kes pole jeda wäärt, et nad kannawad inimese nime! Miks ei wõi kaks puud kaswada kõrwuti, sõbralikult, omaette. Aga — häwitada tahab sind wõimumes...

„Teie wihkate neid endiselt...“

„Sah!“

Nägin, tõesti insener Gwert oli see, kes rääkis praegu minuga. Niisugusena tundsin ja mäletasin teda.

Lükk aega waiikijime. Kumbki meist ei lausunud enam pooltki sõna.. Ei mäleta, kui kaua istujime nii sõnatult üksteise kõrwal. Siis lastus Gwert selili ning waatas lahtiseil silmil üles. Ta oli jäänud rahulikumaks ning saati nüüd pilguga pilwi.

„Waadake“, sõnas ta järsku, „waadake, kuidas sõidawad taewal ühkiwad walged pilwefuhjad kui ülekeewa lõunaweini mahutiikid. Näete, lind lendab kõrgusse nagu korgitükk, mis pudeliawamisel joosnud ühes weini-joaga üles — lakke.. Do, nüüd olen joobnud, nagu kogu loodus praegu meie ümber suwe kääriwates-walmiwates, magusates mahlades ja wiljade sees... Olen elanud linnades, wahetpidamatult, puhkamatult ning pole kaua näinud kodumaa suwe õnnistawat küllust. Kardan nüüd, nagu oleks jellest kõigest jellepärast korraga palju: nagu oleksin ilmunud liig järsku maa õnnelikude

unistuste keskele. Kui palju waevlesin ma linnas! Ma käisin wõõrsilgi. Käisin Ameerikas, käisin Rootsis... Et oma rikitud elu wabade rahwaste keskel kosutada ja kõnelda inimestega inimeste keeles. Kui tuletan meele oma „fõpra“ admiralteedist, kes kõikjal mulle teed fulges ja mind niisuguste wiletuste radadele saatis, nagu nendele, mida olen läbi tegema pidanud, siis — jälle wirgub mus wana wiha! Ma olen pikameelne ja kannatlik, kuid ka minu weri wõib rääkima hakata! Ning häda siis sulle, Nibelungide rahwa järeltulijaid teotaw wärdjas! Aga kui wanasti wõitis meid rüütli terasmööd, siis ütlen nüüd: teie terasmöögale seatakse wastu terashing! Ning teie walge käsi pannakse paku ja jurutakse teid põlwedele — kuni õpite hindama kõikide wabadust ning ühewäärilisust... Keegi ei tohi kellegi üle walitseda ega ennast kaasinimesest eesõigustatult pidada!”

„Kui meid nüüd kuuldate, Ewert! Seal eemal algab mõisa mets... Ning teie teate — olen Wene riigi ametnik...”

„Haa!” Ewert kargas istukile. „Teie kardate! Wõi mõtlete teie mind kimbutama hakata?!”

„Ei, ei Ewert, kuid... Waenlast wõidetakse, kui ollakse wäikerahwas, tase ja targu. Peab kannatama, kuni...”

„... jõud on otjas! Tõesti, tõesti aeg pole enam kaugel. Ma tean, Saksamaa walmistab end palawlikult sõja wastu. Tuleb suur palang... Zuba praegu on käimas jõudude hindamised ning siis... hukutakse wõi wõidetakse! Megade lõõg hakkab täis saama. Üks on üleliigne — kas wärdjas wõi meie, kas liht ratsafõdurist põlweneuud feodaalijand wõi rõwedustest enda puhtana hoidnud maa pärisrahwa poeg-kangelane!”

„Uulu, see jalapärane, see looduse võlumald... juwi“, rääkis Ewert, „tõesti, see joovastab. Olen joobnud. Nagu siis, kui tulin jälle todumaale. Oli juwi, oli oma päiksepaiste... Sme, kuis joovastusin kõigeft. Aga tulin ju kaua aja tagant kodumaale, wõõrsilt... Mäletan, sõnatult sirutasin alul käsi sinu poole kodumaa, kodumaa juwi. Rõik oli äkki sõnulseletamata armas. Ja siis laulsin — kas kui wang, kes wabadusse pääsenud — oma äraistatud aja järele? Kas laulsin kui tütarlaps, kes kuldse ruffipõllu wahel kõnnib, peas ruffililledest pärg ja südames süütumad tuled? Wõi kui peremehest noor- mees, kes tööpäewa järele pühapäewa hommikul lähed waatama oma põlde ja niite? Rõrswili töötab tera, aga ilus hein kasvab kenasti — ning miks ei peaks paisuma tänulaul looja poole pruuniks põlenud sitke põllumehe rinnust — õnnistatud, fordaläinud töö eest!... Wõi laulsin kui wanamees, kes waadel- des piibu suitju, leiab sõnu taewastele elu armuandide eest? Laulsin, kõnelesin kulla keeli, uina, kauge- lult tulnud, oma kodumaaga. Suwel on orjaki jüda waba, mets ja maa on tema päralt ning, kuulete, kuis rõffab laulust Gesti aas ja laas! Kui madal mõisnik, kade kurjur kuuleb ja keelab sind, lähed oma Uulu Nõia-lättele, ja sinna ei järgne sulle juurur. Ja kardab wana metsa waimu, kes pole jurnud, ei juregi kunagi, nii kaua, kuni elab tema mõistja. Põl- weft põlwe on edasi antud isaijade pärandus, põlweft põlwe kostab meie meeltes hiietarga salafõna — pa- rool põlisele metsale. Minult salafõna üttelejale awab Uulu omad waraaidad ja terwituste trööstifõnad.

Ent, oh häda — Uulutki ei kohku rüüwetama mõõra käsi... Häda, häda teotajale! Kui ei kih- watu orjalaps, mõttes wastu piitsalöögid, Uulu ei

jäta tajumata, Uulu ije elustub wõitmatu wägilaseks ning siis — tuleb aeg, kus häbematul hilja katseteda.“

Ta rääkis armastawalt metsa puuga ja taimega ning sajatas walgeid pilwi, mis wõisid sõuda üle Uulu lossi. Kuis, kuis tohtisid nad olla wilged lossi kohal! Wälke, wäwolit pidid nad alla saatma neetud pesa peale, raiakulli rappa lööma!

Jälgisin Peep Ewertit kõnet imetlusel ja — kartusel.

Weel kunagi warem polnud ma näinud meest, kelle jüdames oleks leegitsenud nii suur wihatuli Balti Saksja aadli wastu. Midagi pidi juust olewifuski tema peale jarnaist mõju awaldama, mis kutsub esile wiha. Päritud põlgtuajele baltlaste wastu pidi jeltfima jelle mehe rinnus ijfliste armete dienduste wihaleef. Snnetus, kui tema wastur osutub temast nõrgemana! Sada mõisale, kui Uulu laane jalamõte on wägewam kõrkuse waimust! Sada mõisale, kui wirk ori on lugenud rohkem tarkuse wiimaseid raamatuid, kui laisf lossiperemees iganenud rüütliroomaane! Pole asjata mõisast kõigest wäest kuni olewiku päewadeni hoolitsetud jelle eest, et eestlasel poleks haridust. Tark ori on hädaohtlikum kui rüütlimõõk. Siati weel siis, kui too rüütlimõõk kuldsest tupes wappide wausulgede wahel on kattunud roostega. Aga olles haljaski, ometi on aeg heitnud tema kolikambri. Tänapäewal wõideldakse närwide ja seesmise jõu waral.

„Go Dios Korinthos.... „Sgawene üks ja jama“, kiitlemine oma päritoluga mittemidagi tege-
mises. Mõisnik on hoolega meilt pigistanud wälja meie wiimast jõudu ja meie isajade weeringid. Kuid kurnates eestlast, on ta kurnanud ka iseennast. Müüd on see läbipõlenud rahwas ning tuleb aeg, kus ta juba iseenesest kokku wariseb. Degenerereerub. Minult ta märatseb weel wahapeal ning wõib teha Gesti rah-

wale palju kurja. Wiin, naised, kaardimäng, jaht, fuldsjed kannused, omawaheline tüli ühe ja töö ja hool ning waimu hariduse poole püüe ja kainus teise juures — kumb wõidab? Rahjuks on sellest jaksad isegi aru saanud, kui hädaohtlikuks wõiwad kaswada tööga koormatud orja lihaksed, ja ta asutab kõrtse ja püüab eestlast rikkuda. See ongi osalt korda läinud, kuid ometi on tööinimene wastupidavam laisa, helitatu kõrwal.

Wana Room langes, Babilon langes, endised orjad aga löid kultuurriike endiste waremeil.... Muistsest Hellasest ja Trooja kangelastest on järele jäänud edewad feskijad oma Greeka päritoluga, tõelikult pole enam olemasgi muistse helleni werd. Ka Balti hertsogriiklase weri pole enam endine: sajan- guid festnud ulaelu ja sugulaste abiellumine üksteisega — ainult 200 perekonda, mille liigetega tohitakse abielluda, — kõik see on muutnud baltlaste were mädapaiseks, mis lõhkedes kord reotab uhkete looside seinad, et häbenewad omas hauas muistjed lihtsad möögawennad. Nad on läinud ja tunginud kõrgemale, kui pea kannab. Aga... usute teie, et degenerereeruw aadel weel end päästa suudab? Mis määratud kadule looduse poolt, seda ei päästa inimene, olgu siis, kui appi peaks tulema jälle loodus ise."

Muidugi kaob Balti Saksa aadel, mõtlestin. Kõik läheb nende juures rahulikult oma huksumise rada edasi. Ma pooldasin täiesti insener Gwertti mõtteid, olin isegi temaga ühel arwamisel jelles, et eestlased warsti kodumaal waimlise ülewõimu mõisnikkude käest ära kisuwad, kui nad wähegi wabamalt saawad hinge tõmmata ja kui wahese ei tule mõni uus mõinumees.

„Kuid“, küsisin, „meie kalduwe kõrwale, mis on sellel kõigel ühist ululu kuriteoga? Kui teil on teada midagi olulist“....

Ta vaatatas minule etteheitwalt otja.

„Kas leiate tere, et triminaalajasjus ei jobi „liüürilised kõrwalekaldumised“? On ajast ja arust igane nud igasugused ettefirjutused, kuidas tohib mõtelda ja kuidas mitte. Slegi kuriteod ja nende ojalised pakkugu endast jahblooni, mille järele peab kõik sündima! Mida enam kõrwale kaldume, seda selgemaks muutub asi ise. Ah, kui mitmesuguseid on inimesi. . . . Aga üks on kindel: loodus on seotud eluga ja elu loodusega. Wõi waidlete ka siin wastu? Kui teie pole ikka ja alati ainult argipäine inimene, kui teie elutse pole teid lõpulistult tuimaks teinud, siis peate järele andma, et mul on õigus kõnelda ka „läbi lilled“. Kui lähete lilletatud rada ning jõuale ootamatult jõleduse kohale, siis — seda enam juudate hukka mõista rüwetust. Ning kaasa tunda kannatusele. Meie peame kaasa elama ümbrusega, kui meie ei taha kivistuda wormiks.“

„Ma ei jaga teid enam,“ ütlesin sõbralikult.

Ta heitis minu peale tänuliku pilgu.

Waihus.

„Kas wõin mina sinna parata, kui kõnnin praegu selles jumalikus looduses! . . . Loodus on üks osa minuist ja mina elan temale kaasa. Ma näen ja tunnen loodust paremini, kui keegi seda teaks minuist armata. Kui olen üksi, näen looduses jala asju. Tõsi, peaksin olema wana sellele waimule, mis minus äratanud maa juwepildid, sest on ju möödunud mu esimene noorus, aga nagu näete, elan ometi weel kõigele kaasa noorena. Olen praegu nagu wana käärinud, pärmist läbi käinud õlu, ja warsti, warsti ei olegi wast mind enam. Tuleb keegi, kelle nimi Surm ja jöob tühjaks tolle karika, kus minna enda õnnetuseks wahutan. Warsti on ilusatel päewadel lõpp ja siis tuleb sajune ja pahur sügis. Nagu praegu selle

hasteheina tema ehteist puhtaks lijun oma fate wahel, nii jääb minuist furd kolletama ainult wars. Aga — tahan weel elada. Ma ei taha, et tuul mu juba warsti laiali kannaks ilma kaartesse, nagu ta kannab laiali wõilille pudu.

Teil on õnnelikud aastad, olete minuist märkja noorem. Ent ma pole siiski fade, ei ole. Ka minu praegusil päewail on oma mõnu. Ma olen nüüd täius ja tunnen elu. Teie olete alles nagu järw kostede taga kewadel, täis elu ja mängu — ja-ja, ärge waie'ge wastu! — mina nagu — linna majade wahel wooflew jõgi. Elu on siia, minu jõlke, uhtnud mägede wett ja jääd, pesukodade pära ja pisaraid ka. Noorus on läinud tejet jõe kiire paadina edasi, weertele on ainult üksikud weenired peatuma jäänud ja seal nad nüüd fosistawad kui mälestused kaldaga. Olen juba segane wesi ja minu põhi pole seijew, liiwane-puhas. Aga suur Samaaria mees on öelnud: ka porilombis peegeldub taewas....

Waadake seda niitmata jäänud heina meie ümber — milline wõrratu ilu! Waadake toda üksikut kadakat ja kiwide kogu seal eemal kupatji kõrwal, toda wana tamme, seda lepestikku, suurt metsa.... Sme, kuidas wõisin weeta linnatänawail nii palju kasutuid, mõttetuid juwesid! Ei tea, kuis jätsin ma ha kiwimajade rägastikud ja wabrikute tahmad. Aga lahkusin ühel päewal: midagi kui kutsus mind neil hilispäewil maale.

Kui Tapal rongilt lahkusin, ei teadnud isegi, mida nüüd ette wõtta. Wihma sadas ja ma oleksin pidanud otjima ulualuse, ent — astusin maanteele ja kõndisin wihma käes edasi. Sain läbi märjaks, aga millegipärast oli nii hea, nii hea. Maa õh mõjus mu reisiwäsimusest roidunud ihule kui siid. Mul oli ükskõik, kuhu kandsid mind jalad. Ei olnud sihti, oli ainult juur wäsimus ja ükskõiksus kogu umbruse ja

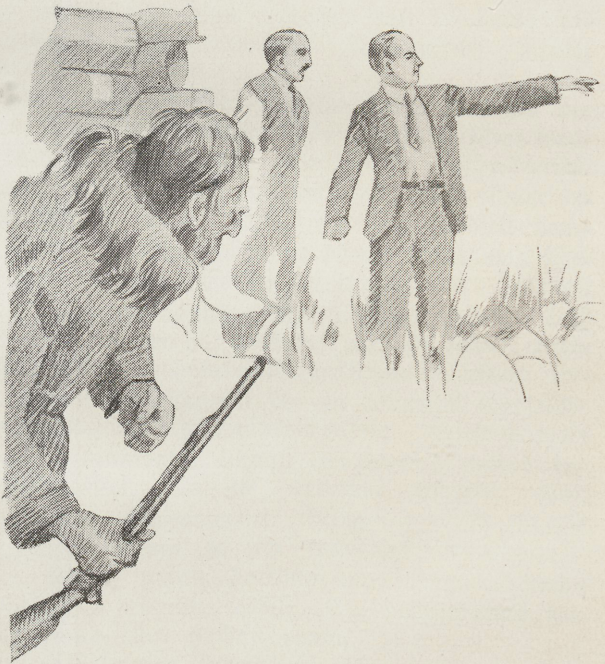
elu vastu. Mul oli raha, kuid üleelatud päevade raskus oli jaatnud minu peale täielise tuimuse. Olin haige.... Mul polnud sõpra, polnud tuttawat ees, olin üksik, nagu mahajäetud jumalast, kõigist. Läksin oma tundmatut teed, ja jäid kaugele seljataha walgustatud majad. Käinud öö-rada, läksin nüüdki õhe.

Sõudes foodumaale ootasin, et mind võetakse vastu kui kallist, oodatud külalist, sest tulen ju suguvendade, werewendade juure, aga keegi ei tundnud mind, keegi ei pannud mind tähelegi. Olin foodumaal nagu wõõrsilgi — wõõras kõigile. Südamas soojad sõnad, tahtsin esimesele wastutulijale hüüda „tere!“ Kuid umbusklikult waadati mulle otja. Mure käis meeste meeli mööda endiselt ja kõik olid süwenenud endasse ja oma mõtetesse. Nagu tigu on eestlane pugunud iseenda warju-katte alla ning kuulatab, teeb tööd ja waatab sind, endi kaaslast, kui küsides: „Kas wast mitte jälle mõni rõhujä?“.... Mitte sammugi edasi, wast mõni ainult on suure tööga kergendanud omi wanaduse päewi. Nägin kõike läbi mustade prillide.

Kui wihm üle läks, teerajin lepinkusse tee ääres ja siis leidsin eemalt tühja, lagunenud küüni, niisuguse, nagu see siin. Kui magus oli ses küünis sirutada end rängale uinakule!

Kui saabus hommik ja ringi waatajin, tundsin, et olin otsekui uuele elule wirgunud. Olin imeilus ja heinamaa weeres metsa ees ja mulle paistis, et ma pole senini näinud kaurimata maastikku! Kätke paistis, muretult laulsid linnud ja — mu süda tuffsatus tänutundes. Ja ma teretasin kodu, oma sünnimaad....

Asper, alles nüüd teadsin ma, kui sügawalt armastan oma foodumaad! Sga maalapikene tema pabuga, kadariikuga ja pedastikuga selle taewa all on mulle kallid, kallid mulle selle mu sünnimaa olewik, minewik ja tulewik, elades kaasa kõigele, mis eales sünnib siin!“

Rüüni nurga juures seisib keegi mees, suitsew püüs käes.

Algajid kaunid rännakpäewad jalgji mööda Gesti metsi. Päew edasi ja ifka wastawalt kosujin ning paranessin raskest pessimismi tõwest. Mu jalad muutusid kergeks, mu filmad hakkasid nägema ja kõrwad kuulma.

Lätsin alul ilma sihita edasi, kuni jõudsin otjusele, et rändan läbi kogu kodumaa kuni ta lõuna rajani. Terwe juwe pühendan matkamisele mööda Gestit

See rännak tõi minule palju jõudu, uut elu mu werre. Elustusin, muutusin jälle inimeseks kõigi tema tunnetega ja tahtega elada, olla, liituda, näha-kuulda. Wäsimust, teeroidumust ma warstigi palju enam ei tunnud. Wärske õhk ja päike tegid mitmekordselt homimikul selle taha, mis möödunud päewa õhtul oma ihul raskest tundsini. Warsti ei tunnud ma iseennast ära, nii olin muutunud. Mu meel oli rõõmus, keel laulis, ainult hõrwa löi weel tust minus kella, meele tuletades kolletama panewaid, närtsitawaid päewi linnades tühjatuule tallamisel ja elu tapwatel suurjahtidel — igapäewase leiwapalukese järele. Waewalt oleks mu endised tuttawadki linnast ära tunnud minus endist kõijst-waikset, enda ette urisewat Gwertit, alati pahurat, alati kurwameelset. Ning — olin tänulik maale tema waimu ja ihu terwendawate andide eest. . . . Maale, maale peatjungi ma jääma, et saada jälle inimeseks inimeste keskel. Elu polnud mind helitanud, nüüd alles hakkas elama.

Üks asjaolu aga kurwastas wäga mind mu teel, andes mulle pettumuse mõrudat wiina: selgus, et olin maainimese hingele jäänud jootu wõõraks. Sellepärast ei awatud mulle alul ka siidameid. Põllumehed pugestid minu kui „linnasaksa“ eest warju mitme taba taha, ning oli raske kohaneda ja lähemale astuda umbuslikuks muudetud maa lastele. Sarwa awati mulle

awaral pilgul õuemäraw ning öeldi: tere tulemast. Aga olen ju sama rahwa laps, pärit samalt põllult, mille wahel nüüd rändasin. Seitsin krae kaelast, heitsin keelelt „upsakad“ sõnad, astusin ise lähemale põllule ja niidule ja nende kündjale ja niitjale ning — midagi hakkas wirguma minus mälestuste maalt. Ma ei olnud nüüd enam nii wõõras talutaadile, ja ma ei olnud ka „wander“ — tööta lonkur. Wiimast wärwingu aga endast talumehe filmis maha pesta polnud kaugeltki nii kerge, kui iseennast talule lähemale wiia.

Ma ütlesin, linnast maale tagasi. . . . Jah, haritud jõud põldu harima! Aga — nii imelik kui see on, rännates nägin, et maalt kiputakse linna! Pristed, tugewad perepojad ja sulased tahawad jätta adra ning asuda linna. Ning asuwadki. Küll meistrimehed õpilaseks, küll woorimeheks, küll wirtswoodnikuks. Et aga jeda kergemat elu? Snimesed peafiid arusaami jõe jõudma, et õnn on omas maatükis. Kui ainult kaots mõisniku wari! . . . Wabrikute tahm ei ole määratud meie rahwale, meie rahwa pärisoja on tema maa, koolid ja oma emakeel, meri ja mets. . . . Mets ja maa on see, mis sind katab ja toidab. Ning mõistab.

Ka mind, põgenikku, nagu öeldud, ei põlanud metsad ja põllud. Nad koguni otsekui rõõmustasid minuga kaasa nähes mind jälle tagasi oma päikesepaistelistel nõlwakutel, söötidel, järwedewetes, jõgede wulinas. Ma tean, nad tahawad, et jääksingi nüüd nende juure, ja ulatawad mulle käe. . . . Wast jään ka, kõik on võimalik. . . . Jah, koguni wäga tahaksin jääda maa küllusesse. Weel pole kõik hilja. Olgu põud wõi muidu ikalduseaasta, wihm, rahe — põllumehe päewad on fuldsed kõige peale waatamata. Kui kõik õnnistub, kõik on alati hästi, pole muresid, — mis elu see on! Mõista oma Mikusest. Koputa talle hellalt kõndile ja ja lähed läbi tormist ning sajust enda kotta. Tuleb aeg, wõtad tarwitusele Miku ase-

mel trafteri... Waba talupeog omal wabal ija-
maal enda puhta, rikkumata jüdamelauluga — kas
on weel midagi kaunimat!

Kuid — jatkakem seletuse andniist kohtu-
urrijale... Ta kuulab, sind, wihane, et tema
aega wiidetakse, sest tenta soom on eestläätt —
jaaksin ma nüüd midagi, mis x. wõi 9-i
saadab prokuröri kätte... Näeks teie ometi kõige-
pealt igas asjas elu ja elusaid inimesi, mitte tina-
sõdureid, mida tõstetakse mängulaua taga! Waadake,
niisuguseks muutute, kui andute ihu ja hingega oma
aktidele ja wormidele ning paragrahwidele! Ürge
unustage elu — täna walmistate afte teistest, homme
päew wast heidab teid ennaft prokuröri kätte, aga pro-
kurör on halastamatu. Ta ütleb: „See on alatu roi-
mar, jeltskonna jätis, kelle koht pole meie kessel, waid
kas kusagil Trans-Našias wõi Afrika metslaste juu-
res. Mitte minutiks ei tohi meie teda omas jeltskonnas
enam jallida.“ Sine. Aga jüüalune wõib olla on juure
ekstijuse ohwer. Kõik andmed räägiwad tema wastu,
ent 10 aasta päraft jalgub — jüüdi oli ometi keegi
teine. Ning too teine, kartlik, arg inimesekene, kes
ei julenud ennaft paljastada, too teine ei olnud ka
jüüdi... Tema oli kistud elukeerdu, talle suruti
kätte tapariišt ning ta toimis pimedana. Wõi kellegi
käsul. Selle käsul, kes wastuhakkamisel hufutaks tolle
arakese enese... Waadake, mispäraft ei walinud ma
õigusemõistja kutset. Meie kõik nõuame õiglust, kui
meis kübemekenegi inimsušt ja kaswatušt, meie otšime
õiglust ja püüame sammuda rahwa ees, walgustada
temale teed, juhtida tema õiglustunnet tõeradadele.
Ent peame selleks olema kohtumõistjad, jälgijad, adwo-
kaadid!... Maal on weel rikkumata töö meel,
kellele pole waja kohut ega karistušt, waja
on ainult — m a a õ n n i s t u š t. Kuni, nagu ütleb
Šamšun — jaabub õnnistuse järele õ h t u...“

Sah... Maal olles mõtled väga palju ja 'tungid iga-
 juguste küsimuste südamesse, juurdled ja uurid, wõi —
 wõi ei mõtle peaaegu midagi. Puhkad pärast tööd.
 Mõtlesin palju ja puhkasin palju minagi — ränna-
 tes maal. Kui wõtaks mind keegi tööle, mõtlesin.
 Rahju, et on heinaaeg läbi. Heina teha ma mõis-
 taksin, muu olen unustanud. Aga ühes talus ma
 ometi kündsin. Keja. Kõik läks hästi ja kõik oleks
 hea olnud, mulle meeldis too töö, aga peremees, näed,
 leidis, et ma olewat Arno-Asperi taoline mees, kes
 rühhib kas wõi pool eluiga kantseleides laua taga, et
 ford saada ülikooli diploma, et pärast olla harit-
 lane, jurist. Haritlane ikka ei kõlbawat adra taga...
 Küll kõlbab, kui tahame! Ütelge — olete teie, tunnete
 end tõsi haritlasena? Kui taugel alles oleme töeli-
 sest haridusest!... Meid humitab seisu?, seisuford,
 au ja auahmuses teeme juurdlust ja süüdistame, urgit-
 seme kaasinimese hinge kallal. Kuna süüalune, nagu
 öeldud, istub wõib olla — jüniste merede taga. Sauna-
 Antsu Tõnu ei ole jugugi süüdi Uulu kuriteos, aga
 teie — teie weel mind ei usu. Teie koguni kahtlus-
 tate mindki.... Kahtlustage. Selleks wõib ka põh-
 just olla. Nohe, näiteks, olete kärmas küsima: mil-
 leks wahetas insener Gwert tapetu dokumendid
 enda dokumentide vastu? Milleks, noh, milleks?
 Kas wast siiski.... Jaaks teda süüdistada, kas
 wast?!. . . .

Kui mina Uulu rajale jõudsin, ei tulnud mulle
 mõttessegi, et siin aset leiawad süüdistused, mis mind
 kokku wiiwad Arno Asperiga. Mina „suwitasin“,
 nautisin waba loodust, kasutades jeda lühikest aega,
 mis mulle juwe näol wõimaldas liikuda ja laulda lin-
 nuna, kellel pole muret, kust ta saab ja mis ta sööb.
 Väike mind toitis, päike mind kattis oma sooja kiirte-
 kimbuga ning metsamaasik, kui muud ei olnud kae-
 pärast, oli suurepärase wahend linna würtsidele. Ta-

ludes sõin kama ja hapupiima ning, leides eest lihtsaid meeli ja lihtsaid feeli, olin ääretu õnnelik. Kõige paremat vastuvõttu, nii imelik kui see on, leidsin väikekohtade pidajatelt ja kõige lähemale sain astuda popsi jüdamele. Nende lapsed pole veel linnast toonud koju linnamürki..."

Walju püüspauk lõpetas hoogusattunud Gwerti arutluse. Üllatanult fargafime mõlemad üles. Küüni nurga juures seisis keegi mees, suitfew püüsp käes. See oli Sauna-Antsu Tõnu. Ma ei saanud aga veel sõnagi lausuda, kui Gwert, mind õlgadest finni võttes, minu ümber keeras.

„Keerake end ruttu ümber, härra Asper, waadake Uulu metja poole — firna.“

13.

„Sooske ruttu, ruttu, metja järele!“ hüüdis Gwert, nähes mind nõutult ümber waatamas, „ärge enam midagi küsige, ruttu!“

Gwert ees, mina järele, wähe kaugemal Sauna-Antsu Tõnu, nii rühkijimegi metja poole. Ges polnud aga midagi näha.

„Mida, keda lasti?“ küüsin.

„Siga.“

„Mis, teie ütlete — siga lasti?“

„Sah.“

„Noh, kuulge, härra Gwert, see on päris kuulmatu asi. Kelle siga see oli?“

Ma jäin kobe metja serwale seisima. Paar sammu eemal seisatus ka Sauna-Antsu Tõnu. Ta silmitfes mind kaunis pahuralt. Mõõtsin teda uudishimulikkude pilkudega.

„Ärge wiitke aega“, kiirustas Gwert, „noh, olete aga kangekaelne, igat asja teile waja enne seletada ja teid usutleda!“

„See on kõige imelikum, mis ma täna nägema ja kuulma olen' pidanud.“ protesteerisin tagasihoidlikult.

„See pole harilik siga, see on mets siga.“

Tohoh! Ei mäleta, et oleksin kuulnud mets-
sigade olemasolust kodumaa metsades! Siiski —
vast mõni läbirändav, tulnud Venest või Poola met-
sades?

Meie nägimegi eemal metsa all suurt küürus
musta elukat, kes endale teed tegi läbi padriku jüda-
metsa poole. Sattudes ootamatult küttimisajarti, ki-
hutasin talle revolvrift kuuli järele. Aga oli juba
hilja: veel vilksatas hetkeks meie ees rõhkim kogu,
siis kadus ta meie silmist maa müdijedes ja põõjaste
kahijedes.

„Noh“, ütles Ewert, kui kolmekesi jälle seisatu-
sime, „eks ma öelnud: mets siga, haruldus, aga tõeline.“

„Ma tulin metsa alt küüni poole, kui äkki näen
küüni taga heinamaal mets siga“, sõnas Tõnu. „Noh,
lasksin, aga ei tabanud, püssiloks pole ju ka midagi
väärt, ise mõtleisin küll, vast ometi seeford taban.“

„Dlete teda, tähendab, ka ennem näinud?“

„Miks mitte, ta selles ümbruses asubki.“

„Aga eks ma ole teile alati öelnud,“ pööras
nüüd Ewert Tõnu poole, „ärge nii väga küttige seda
siga, näete, mööda lasksite jälle niikuinii, mis ilma
aegu looma erutada ja ehmata. Minge nüüd koju,
öösel olge lubatud ajal kohal. Meie ootame teid kohtu-
uurijaga siin selle küüni juures.“

Ewert lausus viimased sõnad kaunis kaskivas
toonis. Tõnu oli sõnakuulelikult kohe valmis ära
minema, seisatus siiski veel.

„Ma tahtsin küsida, kas teist käis keegi minu ma-
jas minu äraolekul? Üks on käinud luugi kaudu
minu juures ja ma tahtsin teada“....

„Selle üle räägime pärast. Ega midagi kadu-
nud pole?“

„Radunud nüüd ei ole pealtnäha midagi.“

„Noh, mis seal siis nii palju kõnelda.“

Tõnu seisatus weel, nagu kõhkles.

„Noh, ütlege, ütlege, mis teie seal nii arglikult räägite!“

„See küll, ma tulen pärast tagasi.“

Ütles ja läks minema.

„Vena wanamees“, sõnas Ewert, kui Tõnu metsa kadus, „ustaw mees muidu, aga niisugune — kena inimene. Ja väga ninatark. Küla pops. Tal on raha, aga näete — ta on heameelega pops-nõid. Tema pole rumal, kuid tema selja taga peab seisma juht ja walmur, kes teda õigel teel hoiab. Ma mäletan teda hästi Peterburi päewilt. Mina teda hoidingi wee peal, temast endast pole asja, ei hoolitse enda eest. Tõsi, ta pole raiskaja, ennem on ta ihnuskois, kuid üht pean temast ütleva — ta on tihti wõrdlemisi arg, aga ta mõistab olla tänulik. Kui jüa saabusi ja teda aastate järele ootamatult kohates temale ette panin mulle appi tulla, oli ta kohe nõus minuga kõige raskema tegema. Teise, tugewama iseloomu kõrwal pole ta enam arg, waid koguni julge kui lõwi. Tol juhtumisel peab teda isegi fakistama tegemast pöörasusi. Ent õhutama peab teda, tiimustama, julgustama. Tal enesel puudub kindel selgroog ja usk iseendasse. Mõnikord, selle wastu, on ta aga ime liikum endagi algatusel, muidu aga on ta harilikult laisa fondiga. Näib, Tõnu on weelgi imelikumaks muutunud pärast seda, kui ta 1905. aastal karistusjalkade kätte sattus.

Kuidas mina temaga Peterburis tutvunesin? Tema oli potšepjade artellis. Ta oli kooli-welšker, kuid oma hooletuse tõttu oli ta kõige halwema eest pääsenud ainult ühe arsti heatahtlikkuse tõttu. Pärast seda tuli tal loobuda, reameheks alandatuks, welškeri kataliist ja endale tööd otsida lihttööl. Lapsepõlwes oli ta seinud müüritööd isa juures, kes temale oli suutnud

anda ministriumikooli hariduse, ja müüritööga tah-
tis ta nüüd elamisvõimalust leida. Noh, leidisgi kui-
dagi ja rabeles, mis suutis. Tol ajal laenas ta ühele
lootusteta hullurile väikeses teemajas 50 kopikat.
Too hullur olin mina... Siljem, kui sain ühe Ameer-
rika kaubaäri juures teenistuse, hakkasin mina temale
laenama. Ta oli sattunud päriselt raskesse seisuborda,
mina aga teenisin nüüd 30 rbl. kuus. 1905. a. detsemb-
rikuul sõitsin oma peremehe korraldusel Riiga — tema
nõuandel ja toetusel jõudsin hiljem Ameerikas oma õige
ala juure, — ja kohtasin teel würrt Dieveni. See oli
nendeist minule tuntuteist baltlasteist iikšik, kes mõistis
hinnata oma kaaslaste õnnetut efsitust tarwitusele wõe-
tud halastamata terrori suhtes eestlaste vastu. Nii
paistis mulle. Kuid wast olid lood temaga tõelikult ka
teijiti. Wast mängis käesolewal juhtumusel Walgas
osa würrt Dieveni puudutatud auahnus. Teata-
masti on Balti mõisnikud alati omawahjel „kanguse“
ja „kõrguse“ poolest mõistelnud ja tülitšenud... Kuulda
jaades mõningate Wõnnu lätlaste saatuseist ja eestlaste
hulgalisest kokkutoomisest Walga trellide taha ning
juba ette aimates, mis niisugusel ajal õnnetuid oota-
mas, otjustasin ära kasutada würrt Dievenit, keda tund-
sin näo järele ja keda nägin sama rongi wagunist, kus
sõitsin minagi, wälja astumas Walga jaama esijele.
Ninest oli juba enne mind keegi saatnud würrsti Walga
— päästma üht lätlast. Mis põhjusel ta seda tegi, ei
tea, tean aga, et tema korraldusel wabastatigi Walgas
keegi wangistatud lätlane. Nähes Dievenit, tuli mulle
õnnelik mõte: esitlesin temale Ameerika ja k s l a s e n a
ning avaldasin oma wõõrastust, kuidas kohapeal wäi-
kesed wõimud inimesi ilma kohtuta hukkawad... Ta
kuulatas ntu kõnet, ei tea, kas see üllatas teda, ei tea
ka, kas oli mõju minu sõnadel, kuid fakt on see, et
würrt Dieven, pörgates kokku samal päewal Walgas
oma suguwendadest von'ikesttega, wabastas oma wah-

Iesegamise tõttu hulga inimesi surmasuust. Wabastatute hulgas oli ka Tõnu Wabka, kel oli õnnetus tähendatud ajal sõita oma sugulaste juure Keeni. Ta oli täitja süütult Walga kánawal tabatud ja wangistatud. Wõhjus — tema kandis jahipiissi õlal. Aga see oli tema wenna piis ja seda tuli tema wenna asemel wastawa käsu põhjal wõimudele üle andma... Ta ei wabastatud Kohe Walgas, waid saadeti Pihkwa, kuid kuu aja pärast oli tal juba wabadus käes. Pihkwaist sõitis ta jälle Peterburi, kus siis selguski, et mina tema wabastamise juures wast oma osa olin etendanud.... See kord ei piisnud ta aga kaua Peterburis, sõites Tartu. Kuidas ta hiljem tuli mõttele hakata Uuluweres kiila-arstiks, ei tea, aga halb mõte see polnud. Ta wõis nüüd end kergelt ära elatada, raha aga siin ei põlanud teda ka. Pärast tõi ta Narwast õemehe juurest enda maru ka oma ema. See on omapärane õnnelüti tüüp, küllalt kawal, küllalt ahue, üldiselt aga pehme mehikene, tihti väga weniw omas sammus, õnnetu omas õnneski. Mlati on tal midagi „wiga“, kunagi pole tal enda teades omad asjad päris „joones“. Ta unistab pehmeist elust ja peidetud warandustest. Ta on läbi käinud kõik nood paigad kodumaal, kuhu juhatab rahwasuu waraaukude otisjaid. Nüüd on tal „kindlad“ andmed „Kootsi allikatest“ Uulu Nõra-lätte juhtes. Mingisugune peidetud waraaukude maania.“

„Nii, nii, nüüd hakkab aru saama.“

„Kuidas aga“, jatkus Gwert, „muidu täisaruga inimene waraaukude wainu kardab ning neid hõbekuuliga loodab häwitada, see on wast küsimus, millele, arwan, raske lahendust leida eemalpeisjal. Kuid küsimus laheneb siiski kuidagi, kui meie arwesse wõtame asjaolu, et enne Uulu kuritegu Tõnu tegelikult ei karwitanud hõbekuule... Waadake, nüüd jõuame tagasi selle mets-sea lastmise küsimuse juurde.“

„Kuidas! Kas Uulu kuriteol on midagi ühist praegu nähtud metsseaga? Mõtlen, see oli lihtsalt humitatav wahajuhumine, humitaw jelles mõttes, et isegi kodumaal võib näha wahaduses seesugust looma...“

„Seda küll. Kuid ainult sel põhjusel poleks ma teid palunud seale järgneda. Tahtsin, et teie teda näeksite, enne kui ta metsajüdamesse kaob.“

„Saan aru, teie tahate jahti korraldada.“

„Koh, seda wast ka. Tingimata. Aga“ — Ewert muigas iseäralikult — „tahtsin, et teie näeksite selle sea k i h w u. Muidugi wiist nägite neid — niisugused imelikud...“

„Teie ei taha omieti öelda, et Uulu roimartöö on korda saanud metsjiga onna kihwadeaga!? Ahjuks leidusid laibas kuulid...“

„Ah, ärge rääkige nii. Ma juhin teie tähelepanu seakihwadele, kihwade fujule, sea näole, teie aga teete niisuguseid järeldusi!“

„Ütle mata imelik. Mis puutub nüüd asjasse sea „nägu“, kihwad?“

„Wõin esitada teile tolle nähtud metssea teisi ku...“

„Teisi ku?“

„...kes on mõistagi elus inimene.“

Ewert laskus jälle küüni juurde heinasse, paludes mind käeliigutusega talle järgneda.

„Waadake, leidub inimesi, kes nii püa tegude ja „jüdamie“ poolest, kui ka wälimusest sarnanewad täiesti metsseale... Jah. Justkui „muudetud“ olemused... Olete lugenud midagi kabballist Eliphaz Lévi (eraelus abbé Alphonse Louis Constant) üle?... „Sgaüks meist on wõinud weenduda selles, et on olemas suur sarnadus, kui mitte alati, siis igatahes wäga tihti näit. koera ja tema peremehe wahel — sarnadus nii wälimuses („näos“ jne.) kui iseloomus...“

„Mida tahate öelda selle kõnelusega „metamorfoosidest“?“

„Ei midagi muud, kui et on olemas inimesi, kes kannanewad kõigiti loomadele. Härra X on wäimustelt koer mis koer, härra Y — pökull, härra Z — oinas. See „inimene“, kellega teie peatselt minu laudututuwunete ja kui kohtu-uurija tutuwunema peate, on — eht metsfiga. Teie wõite juba endale ette kujutada wastawat portreed: tõmmu, tige, merirööwli nägu, metsfikud „werejanulised“ filmad, metssea fihwade taalised wurrud... Aga — wast tunnete juba niisuguseid portreid?...”

Ta muigas — ja muigasin minagi... Ma mõistisin forraga, mis tahtis öelda insener Ewert. Säbemata saks, see Ewert, oma wõrdlusega...

„Nii siis, näete, kust puhub tuul, härra Asper... Siis, kelle protree teile praegu esitasin, on teadagi inimene, mitte loom. Tõsi, kehastatud loom, kuid oma kaju poolest siiski inimene.. Kord, jah kord tuli mulle mõte, kus arwasin, wagu wõikski siin tegemist olla loomaks moondunud inimesega, kuid terve mõistus siiski niisugust oletust wõimalikuks ei pea. Wulle tuleb meele keegi keemik Bertil Holmqvist, rootslane. Kuulsin temast Stockholmis nii palju kõneldawat. Nimelt on härra Holmqvist pühendanud kogu oma elu küsimuse lahendamisele, kas wast pole võimalik tegelikus elus lahendada „muutumiste saladust“ ning anda inimesele kaju, millist ta ise soowib. Inimene wõib moonduda koeraks, hundiks, lõwiks — ise omal soowil. Wuidugi on see kõik ainult iseärasu utopia, kuid pöördudes „oma alateadwuse juurde, mõeldes hingede rändamise üle“, üldse waimuilma küsimustesse jüwenedes — jumal teab, mis kõik wõimalik pole!”

d 4.

Ewert jutles wahetpidamatult kõrwalistest asjadest. Korraga aga awas ta oma rahatasku ning pani minu ette forralikult kofumurtud paberi.

„See on kodune testament. Tahaksin teilt kui juristilt teada, kas ta on seadusepärane.“

Olles juba enam-vähem harjunud Ewerti seletusviisiga, wõtjin mehaaniliselt paberi vastu. Reegi Saak Pügi, „Minulti“ talu omanik Mulumerejt, tegi selles dokumendis korraldusi oma waranduse pärandamise suhtes juhtumuseks, kui teda peaks tabama oolamatult surm. Oma waranduse, finnis- ja wallaswara, pärandas ta oma naisele ja kahele tütrele ning pojale. See oli tawaline dokument ja mulle ei paistnud esimesel pilgul tema juures midagi wõõrastawat filma.

„Minu arwates“, ütlesin ma, tutvunedes testamendi tekstiga, „minu ära-nägemise järele on selles testamendis kõik seaduse nõuded täidetud.“

„Kas teid ei imesta, et ühele tütrele on määratud suurem osa Pügi warandusest?“

„Jah, see on imelik küll, kuid nii on pärandaja soow.“

„Kas see on ka seadusepärane, et tütar, kellele on määratud suurem osa pärandusest, on ühtlasi nimetatud testamendi täitjaks, testatori, pärandaja usaldusmeheks? Kas wõib niisugust asja olla?“

„Minu teades küll.“

„Sm... Aga kas jatkub kahest tunnistajast? Tunnistajatena on alla kirjutanud preester ja üks taluomanik. Taluomanik on teguwõimeline, õigustega isik, tema allkiri on maffew. Kuidas on lugu preestri allkirjaga? Pügi on Wene usku. Kas loetakse waimuliku allkiri kahe allkirja ette?“

„Waimuliku allkiri, kui ma ei eksin, wastab kahele eraisikust tunnistajate omadele.“

„Seda ma uskujin ka... Aga, mis arwate teie selle dokumendi ehtsusest?“

„Noh, seda on praegu raske öelda. Peawat olema...“

Ewerti pani minu ette ühe kirja.

„Siin on Pügi tõelise käekirja proov.“

Wõrdlesin tekste. Talumehe käekiri — see oli wõrdlemisi ilus, tema omanik wõis olla wana saksaaegse kihelkonna kooli endine kaswandik, — näis olewat üks ja sama nii teastamendis kui kirjas. Ütlejin seda Ewertile.

„Ka eksperdid, usun, saavad olema minu arwamisel.“

„Mina kahtlen, koguni wäga kahtlen. Testament peab olema wõltsitud“, kõneles Ewert. „Waadake, niisugust asja ei wõi olla tegelikult, et Pügi jätab päranduseta lapsed, kes temale enam meelepärased. Talule lähemale jäänud lapsed saavad almuise oja, liunapreili kalduwusega tütar aga lõwi oja. Waadake kirja wastu päikest, seades käekirja proowid kõrwuti.“

Tegin seda.

„Noh, kas teie ei märka midagi? Kas ei torka nüüdi midagi silma? Teie näete kõige pealt, et mõlemad paberid, harilik kiri ja wõltsitud testament, on kirjutatud ühesuguse sulega?“

„Näib nii olemat.“

„See. Siit näeme, et wõltsija on olnud teatud wiisil ettewaatlik. Kuid just omas üleliigses ettewaatlikkuses on ta olnud — ettewaatamatu. Teistsugune sulg muudab pealt näha ka käekirja ning kartuses, et sulg sekelduji wõib tuua, kahtlust äratada, on ta muretse nud sulle, mille tarwitamisel saame niisuguse „käekirja“, nagu see esineb Pügi erakirjas. Peale selle teadis ta, niisuguseid sulgi Pügi armastab. Kuid just see asjaolu, et ta wõttis testamendi wõltsimisel tarwitusele mitte tõmpotsuga sulle, niisuguse, millisega on kirjutatud tema käes olnud Pügi käekirja proov, kergitab teie uurimistööd. Muidugi ei päästaks teda ka teistsuguse sulle tarwitamisel saadud „käekiri“, siiski on teil nüüd lihtsam mõlemaid pabereid wõrrelda. Noh, mida teie näete? Eks ole, üks paberitest on kirjutatud palju kindlama käega?“

„Sah, kuid käefiri on siiski üks ja sama, täht jarnaneb täpselt tähele.“

„Vaadake veel lähemalt, päike paistab metsa wähest Tõnu maja poolt just meile peale. Veel pole loojeng... Kas ei torfa teile nüüd filma...“

„...sule-ehk käerõhu wahel?“

„Noh, näete nüüd!“ hüüdis Ewert wõidurõõmsalt. „Nii, nii. Igal inimesel on oma iseloomulik sule-ehk käerõhk, nagu teie ütlesite, wiimast järeleaimata nii hõlpsasti ei saa!“

„Teil on õigus, wahel on nüüd tõesti kaunis filma torfaw... Smelik, kuidas tulete mõttete wõtta abimeheks päikest!“

Ewert hakkas lõbusalt naerma.

„Sääb ometi tõeks, et walgus paljastab inetused. Kõik paha tuleb furd päewawalgele. Waadate, sel wõltsitud dokumendil on oma oja Uulu loos. Wõimalik, et selle dokumendi abil oleks midagi ette wõetud.“

„Sunniks aga jäi kuritahtlik kawatus teostamata?“

„Sah. Kuid teie, juristid, ütlete: kawatus on kuritegu.“

„Kes on wõltsinud selle „Minulti“ talu omaniku testamendi ja kuidas sattus ta teie kätte?“

Ewert muutus tõsiseks.

„Selle testamendi, mis praegu teie käes, leidjin mina Uulu metsast.“

„Smelik. Tähendab, teile oli krada dokumendi olemasolu, teie teadsite foguni, et ta on kaotatud ja otsisite teda?“

Ewert waatas mulle imestanult otja.

„Kuidas tulete sellele, et mina seda dokumenti otsisin! Mül polnud aimugi tema olemasolust enne tema leidmist — juhuslikult. Mille põhjal oletate, et mina teda otsisin?“

„Mül on selleks tõendusel, tunnistaja, kes nägi teid midagi otsimas Uulu laanes.“

„See polnud mina, kes käis metsa all, otšides dokumenti, waid tapetu.“

„Tähendab, testamendi wõltsija on teie teijik?“

„Muid on põhjusi selleks oletuseks. Tapetu oli Jaak Pügi, taluomaniku pärijanna austaja. Tema oli nähtawasti humitatud Minulti Jaagu tütre pärandus-
ofast..“

„See pole kuigi oluline, jääb arusaamatuks, miks testament wõltsiti. Talu on ainult 140 wakarad juur.“

„Kuidas! Testamendis on ju öeldud: oma nooremale tütrele... pärandan „Minulti“ talu wäärtusest poole osa ja kõik minu seiswa sularaha... Pool talu, see on juba ise midagi, sularaha aga on wanal Pügil pangas hoiul 50.000. „Minulti“ on hea talu, täiesti korras.“

„Siis muidugi... Aga kust teate hoiussumma suurust?“

Emert kehitas närwilikult õlgu.

„Bean ütlesma, teie enerweerite mind. Ma pole kunagi sallinud juristke. Nemad mõistawad esitada küsimusi, mitte aga asja tuumasse tungida.“

„Wõib olla“, ütlejin. „Sutustage, mina kuulan.“

Ta mõtles pisut järele.

„Nah, lõpuks on ju teil õigus küsimusi esitada. Sa mitte teie ei otjinnud mind üles, waid mina teid... Kuid mul on wäga rahju teile kõigist peansustest rääkida, sest tahmatult heidan esiteks sellega warju Pügi tütre peale, kellel tõelikult aimugi pole, mis tema seljakaga on kawatšenud alatu hing, teiseks pole mul õigust kõnelda kaasinimese tundeilmast. Ma ei tahaks igale küsimusele wastata.“

„Ma mõistan, teie austate hoda tütarlast.“

„Pagan wõtaks, kuidas tulete sellele, mina ei tea midagi...“

Emert kargas erutusel jalule.

Müüd oli minu Ford naeratada.

„Armas Ewert, kui kõik hästi läheb, pole sugugi üleliigne, kui mõnikord meeleoluhäire... Nagu siin enest.. Tean väga hästi, et teie noid andmeid ei saanud tütarlapselt. Teie austate teda selleks nii palju, et ei soovi tema nime asjasse kiskuda. Eks ole, andmed rahajummade kohta saite ka tapetult? “

„Sige. Tol astatul oli naine, wabanaine, arwan ma, kes peab tema äraolekul tema äri. Omas saatmata jäänud kirjast kollele naisele teatas ka, et loodab warsti äri märksa suurendada. Äri asub Narwas. Rahjaks ei olnud aga kirjal saaja ega saatja aadressi, nii ei tea ma kelmi nime. Mifutunnistust tal kaugas polnud.“

„Tütarlaps muidugi ei aimanud, et tema austaja on naisemees?“

„Ei.“

„Sa tütarlaps teab, et tapetud on insener Ewert. elab aga tema...“

„Sah!“

Ewert ütles selle sõna waevalt kuuldawalt.

„Müüd saan aru. Müüd mõistan ka, miks ütlesite, warem, et üks kuritegu asub teie juurmes, ainult „ululu“ roimartöös olete müütu... Nah, wast ei ole selles teil iildse müüdi, teie täidate aumehelikult oma kohustust. Kui too laps on õrn, siis ei tohikski alul teifiti kalituda.“

„Teie leiata seda?“ haaras Ewert kui noormees mu käewarrest finni.

„Aga iseenesest mõistagi. Teie ei taha olla karm... Rohkem ei ole mul waja teada tollest asjast, olge rahulik.“

Tänulikult surus Ewert minu kätt.

„Ma jutustan teile kõik, kõik... Waadake, dokumendil, kuna teda ei kasutatud wõi wael kasutada ei juletud, poleks iseenesest mingisugust wäärtust, ta ainult iseloomustaks tema walmistajat, — kui mitte osalt just

See dokument poleks esile kutsunud raatusliku ehituse. Asi seisib selles, et dokumendi olemasolu teadis keegi kolmas isik, kellega aga oli tegemist minul. Kuna mina ette puutusin tollele kolmandale isikule, sai minu asemel sarnaduse tõttu kuuli rindu — wõltsitud testamendi omanik."

15.

"Jutustan teile nüüd lühidalt järgimööda ühe selle kuu esimese päewa sündmustest", jatkas Wert.

"Sõudsin omal matkamistekonnal Uuluweresje. See oli, kui mind mälestus ei peta, reedesel päeval. Tulin firifuteed otse wallamaja juure. Wallamajast saab kõige täpsemaid andmeid walla elanikkude kohta. Mina lootsin siit eest leida sugulasi. Kuid selgus, et olin ehtinud, sest mu wanaonu Parmas oli wahepeal surnud ja tema tütar mehele läinud ning oma isatalu ära müü-
 nud. Käisin sugulasi otjimas mõttega kirjutada oma perekonna kroonikat. Wallasekretär ojutus külaliste ar-
 mastajana lahke isandana ja nii wiibisin tema juures kauem kui arvasin. Meie kõnelesime kõigest, ilmaft ja maast, kuid enda isikust ei tahtnud ma lähemaid tea-
 teid anda. Tal on enda asutatud suur wiljapuu aed ja meil oli mõnus jutleda puude-wilus rohelusel. Lau-
 päewa õhtupoolikul jätkin jumalaga lahke wastuwõt-
 jaga, seades sammud Uulu metsa poole.

Tõhtsin läbi Uulu metsa minna Uulu mõisa, et tutvuneda selle lossiga. Mul on nimelt eriline huwi kodumaa wanaaegsete ehituste arhitektoonilise külje vastu. Meie maa lossid ja firikud pakuwad mõndagi huwitawat nähet. Nemad jutustawad minewiku päe-
 wadeft, aidates kaasa pildi jaamiseft Cesti elust wa-
 nal ajal. Peale selle huwitas mind Uulu mets ja te-
 maga seotud rahwajutud. Mul on oma rännakult üles
 märgitud kõik wõlupaigad ja nõia-lätted, urikiwide
 asulad ja hiied.

Minu tee juhtis mind wabadifu Wahka majakehe juure. Tahtsin jellest rahulikult mööda sammuda, kuid minu üllatuselks astus onnikesejt wälja minu wana tuttam Tõnu, kelle kohe ära tundsin. Ta ütles, ta ei uskuwat oma silmi, kui talle kae ulataja.

„Nii siis — wana Wahka! Ei lootnud teid jugugi näha siin. Olete wähe muutunud, kuid ära wõib teid weel tunda. Kus olete oma latwu liigutanud, kuidas käsi käib?“

„Mis ta käib, inseneri härra, tänan küsimast, halwasti käib. Siin jelles onnikeses elangi ja olen päewast päewa, juba aastaid. Aga wiimaks ometi wõtate waewaks minuga rääkida, inseneri härra, arwasin juba, et teie mind enam tundagi ei taha. Olen ju ka wanaks jäänud, räpaseks ja kasinatuks... , Oma ka haige, suremisel, pole enam kaejat ega koristajat, wanapoissi asi. Eile teie ei tahtnud minuga tegemist teha, täna annate jälle kae...“

Mul keerlesid keelel kõiksugused küsimused, kuid Wahka sõnad panid mind imestama.

„Ei mäleta, et oleksin teid kunagi kohanud nende aastate järele, kui Peterburist lahkusin.“

Tõnu murdis sõrmede wahel wana läki-läkit, waa-dates maha.

„Urge pange pahaks, et ma kohe nii... Aga täna olete kohe teises meeleolus, inseneri härra. Mul on meelgi rõõmsam...“

Selgus, ta olewat mind hiljuti mitki korda kohanud, alles eelmiselgi päewal näinud ta mind Uulu metšas. Ta tulnud mulle wana uju peale juure, kuid mina jõllitanud temale filmi ning kehitanud õlgu.

„Armas Wahka“, sõnasin heatujuliselt, „olete mind unes näinud, ilmsi olen alles täna teie ees.“

Ent Tõnu finnitask, just mina olnud eile Uulu metšas, ainult riietatud olnud ma wähe teijiti.

„Waata lugu“, hüüdsin, „kes too minu „eelsäija“ niisugune on? Olen esimest korda oma elus Uulu=meres, Uulu metsa aga pole mu jalg veel saanud.“

„Noh, wiirastus see ei olnud. Teie, mis teie. Oleks ükskord, noh, oleksin teid näinud kaks korda, siis wast mõiks ütelda — wanamehe aru, aga oma filmadega nägin teid eile jälle.“

Ta uskus kindlasti, et ma millegipärast awameelne pole, ei hakanud aga mind enam pikemalt usutlema, arvates, et ma sellest aineist kõnelda ei taha. Kuid olin yudishimulik teada saada, kellega mõis mind Wahka ära wahetada.

„Kus kohal mind nägite?“

„Noh, iga õhtu käite tuntud rada... Piffjärwe juure...“

„Kus pool on Piffjärw?“

Wahka imestusel polnud piiri.

„Seal, metsa wahel“, ütles ta, wiibates käega itta.

Nägin juba mehe näost, et ta arwas mind warjawat endas mõnd saladust wõi asja, millesse ei taha pühendada teda.

„Too peab siis olema mõni kohalik elanik“, ütlesin.

„Ei“, wastas Tõnu, „mina tunnen walla rahwast hästi.“

„Ei tea siis, sellest kõnelete, mina küll Uulu metsa pole oma jalaga saanud.“

Pärast seda kõnelesime muust. Mina jäin Wahka, wabadiku lasta ööforteri. Särgmisel päewal weistlesime kogu aja kuni õhtupoolikuni. Tõnult sain rik=kaliku täienduse Uulu Nõia=lätte ja Uulu enese kohta. Õhtupoolikul ütlesin talle nägemiseni, minnes juhata tud rada Nõia=lättele...

Kui mina Nõia=lätte juurest lahkusin, oli juba õhtueelne tund. Väksin metsateed, mis pidi wiima Piffjärwe kallast mööda Uulu mõisa, üksikut teed, kus

ei liikunud inimese hingegi. läbi kuuse- ja lehtpuu sega-metsa. Tee wiis mind väikest mäekallakut mööda ülespoole. Mets häärdus juba. Kuuldes for- raga eemal oksadepraginat, keerasin enese ümber ja nägin wõõrast meest kuuse tagant wälja astumat ja teele jammuvat. Mind nähes jäi wõõras tulbana seisma. Tummas imetluses peatusin minagi. Minu ees seisis minu teijit, inimene, kes minule täiesti jar- nanes. Kui taks weetilka."

— „Wot taf lugu“, hüüdis wõõras, otjides prille kuue taskust ja minule lähenedes, „mine wiel ja gu- läita üö iel jelles nõiutud metjas — hakkad ilmsi priisrafit nägema!“

Mehe kõneist mõistjin, et ta on Marwaist pärit. Sarit- lane ta polnud. Ta oli loomiline ja — õudne ühel ajal. Tal oli tige pilk ja suunurgad tufsujud tal trotslikult, muidu oli ta wäliselt täielik ära-kiri mi- nuist. Mõtlesin, kui on ühes inimeses ajumas hea ja raha ja kui oleks wõimalik neid wastandeid teineteisest äkki lahutada ning isikut nii öelda poolitada kahets, — siis seisis jee nüüd teostununa minu ees tõstias- jana. Pidasin toda wõõrast minu halwaks minaks, ennaist muidugi aga heaks. Nii wäga hea inimene ma polegi, aga noh, inimesel on nõrkus iseennast pi- dada kõige paremaks. Meie pole tihti rahul iseen- daga, aga wabatahtlikult meie ometi enda kestaist ei lahkuks ega waheta oma oluforda, ka kõige sandimat, wastumeelse wõi ebameeldiwa naabri ja tema arma- miste wastu. Meile on isegi meie kannatus armas, sest et jee meie oma kannatus on. Meie ei tahaks isegi uuesti jündida, ainult soowime, et oleksime ri- kad, kuuljad, jõulised, et meid tähele pandaks, meiega arwestataks, noh — ühe sõnaga, et oleksime jeesugused, nagu jeda tõelikult oleme ja enda teades olla tahame.

Wõõras alustas juttu, kuid ei mõistnud muud öelda, kui et küüsis tähtsast, üleolewalt:

„Kui ja tuled ja fuhu ja lähed?“

„Tulin sealt taga poolt ja lähen ette poole“, vastatain.

„Mis, kurat, see mõni vastus. Kas oled mõni fuolmeister?“

Ta vaatas uuriwalt minu lahutamatult kaajas olemat seljakotti.

„Wõi olete mõni proowireisija? Koh, tunnen juba teiesuguseid jelle. Minu isal oli üks niisugune palawoi fui teie. Kuida ja nii minu nägu oled? Ega ja minu sugulane pole?“

„Ma ei röömusta, et teie minule jarnanete, wõiwad juhtuda mulle piinlikud ekjitused.“

Ta ümises midagi wastujeks enda ette ega mõistnud enam midagi öelda. Kohe minema teerates hüüdis ta mulle üle öla:

„Katsuge, et teie siit ümbrusest kaote.“

Seda tundmatut oli näinud Tõnu ning teda minuks, Gwertiks pidanud...“

16.

Tundmatu huwitas mind kohe mitte ainult sellepärast, et ta minule nii wäga jarnanes. Ta tuli mulle kahtlase inimesena ette. Mida teeb see Narwa mees Uuluwveres, mõtlejin. Teda olid näinud ainult üksikud inimesed, needki ei teadnud tema asukohta. Nagu hiljem selgus, asus ta parajasti „Minultis“. Pererahwale ta ei meeldinud, ainult Pügi noorema tütre tõttu, kes tema pärast ühegi pahanduse eest tagasi ei kohkunud, jalliti wastumeelse „kõsilase“ wiibimist talus.

„Minulti“ asub Uulu laanes Pikkjärwe lähedal. See on omaette, üksik metsatalu. Kõige lähem inim-asulatest on siit metsawahi koht „Põdra“, seegi wähe-malt kilomeetri kauguses. „Minultit“ peawad põlwest põlwe Pügid. Mõningate andmete järele on Uulu mõisa maad olnud Põhja sõja järele „kõrbe“ seisukorras ning

„Kohalikud“, j. t. talurahvas elanud sõja ajal Uulu metsas koobastes. Tol ajal olnud Uulu mets veel suurem kui praegu, puutudes kokku lõunas Saugaste „Korwa“ põlise laanega. Pärast rahuaegade tulekut on üks endistest „koopaellanikkudest“ hakanud Pikkjärve ääres kütist põletama. Tema talu on esmalt hüütud „Sundilätkeks“ ja ta on kuulunud „Nawa“ küla-konda. Glades metsa sees, mõisnikugi fättesaadawuise piiridest nagu wähe wäljas, on Pügi esivanemad oma naabrite kõrwal paremaid päewi näinud. Wene usu kodumaale toomise aegul on Pügi wanaija wõtnud wastu uue usu ja seega end veel enam mõisajst isoleerinud. Kõik see ei tähendanud täielist wabadust ja ripumatust mõisniku tujust, ometi kadestati juba „muisstest“ ajast saadik Pügiid, keda rahwa juu kutsus „Rebasteks“.

Saak Pügil on kolm last, neist noorem tütar Maret, mingijuguse linna kooli haridusega. See on õrnajumeline meeldiw tütarlaps. Sja hellitas ja hoidis teda — kuni Maretiti tutvus ebameeldiwa linlasega tõi pahandused maija. Et talu jääb Pügi pojale Saanile, see oli iseeneestki mõistetaw asi. Nüüd aga äkki niifugune testament..

Rahtlane narwalane tutvunes Maretiga, wõitis naiwi tütarlapse täielise usalduse ja armastuse. Ta mõistis wõita mitte midagi paha aintawa neiu poolehoidu, otjustades ära kasutada Pügi warandust. Ta ilmub „Minulti“, kuid tema ülesastumine äratas kahtlustust. Pügi hakkab „Eduardi“ kohta teateid koguma. Ta saab teada, et Eduardil on mustade wõtetega saadud pagari äri, tema minewik ja olewiku elu on wäga tume, tal on koguni kahtlane onutütar Marwas. Ta teatab sellest ettemaatlikult ka tütrele. Muidugi nägi neiu, et Eduard oli temast palju wäiksema haridusega, et tema isik polnud kõige meeldiwam, kuid ta oli osawa petise küüntes..

Ei tea, mida mõtles kelm Maretiga ette võtta. Võimalik, et ta oleks koguni end laiskanud laulatada eluõõra, kuid puhta=juutu, ülimeeldiva lapsega. Kindlasti aga oleks hiiljem, kui mitte kohe, Maretit filmad awanenud. Aga siis oleks olnud hilja.

Eduard mõltjis wana Pügi testamendi, warakult hoolega kõik tarwilikud andmed kogudes oma kawatsejuze edukats teostamiseks. See on jõleda inimese tüüp. Kui teda mõtlen, pean ikka hüüdma enesele: Kui mitmesuguseid võib olla inimesi! Kui warijeerlikult walelikke ning koasinimese usalduse püüdjaid wagaduse ja ilmsüütuse kätte all! Näitlejaid, kui palju on osawaid näitlejaid, mõltsrühmast! Omakasju= püüdjaid, tooreid, halastamatuud, teise inimese paremate tunnete tallajaid, roimareid!

Narwalane oli filmakirjaluze ja kawaluze kehastus. Kuid mõites naise, pidi ta aga ometi weendumata, et wana Pügi poolt wastutulekut pole. Shtatud warandus võib tal kätte wabest ära libiseda... Ta mõtab tarmitu juzele kõikisugused abinõud, kuid ta on tarkade inimeste majas. Mitte asjata ei hüüta Pügi siid „Rebasteks“. Wana Pügi polnud aga mitte ainult elutundja, kawal ja ettemaailik, ta oli ka armastaw isa. Ta lufustab kõik „jahtlid“ Eduardi ees. Siiski ei lahku kelm Maretist. Ta kuuleb ja näeb, et wana Pügi kannatab ränga sihehaiguse all ja kui Pügi läheb lõikuselauda raske maomälja diagnoosi all, wirgub Eduardis uus lootus. Teda üllatab rõõmsalt Pügi ootamatu surm arstinoal all. Ta kogub hoolega andmeid ning saab teada, et Pügil pole testamenti. Mis l. ha? Testamenti, kui teda ei ole, võib ise teha... Dotamatult kuuleb ta tuttawalt, et läheduses elab mees, kes raha eest teeb kõik, pea asi — võib kõik. Ning siis lehaiksegi testament, kusjuures Eduard maksab taju mõltijale... osalt wale kolmerublalistes. Meid muretseb talle keegi Friedmann, juut arwan ma. Nii siis — kelm tüksab

Kelmi... Kuna testamendis peavad olema ka tunnistajate allkirjad, lastakse jellele alla kirjutada isikutele, kes juba suruvad. Taluperemees Teder, Pügi naaber ühelt ja preester Sibirski teiselt poolt. Muidugi on testamendi tegemise daatum vastavalt tagasi viidud, kuid niisuguse aja peale, kus elasid veel Teder ja preester.

Kõik läks hästi, kõik oli „õnnelikult“ kombineeritud ning juristi kätte antuna, võis võltsitud testament ka maksujale pääseda. Kuid — jüin tuleb walele wale kolmerublaliste asi. Wne Eduard, ette waatamatu omas ette waatlikkuses jatub tülli oma abilijega. Neil on tülikas kohtamine Wulu metšas, mis lõpeb banaalse fiktsiooniga. Eduard on noor, tungew mees ja ta saab jagu oma wastajest, pärast „lepi“ ta aga temaga ära, lubades kõik kahtlased paber rahad ümber wahetada fulla wastu. Kuna ette waatlik wõltsija nii fergesti järele ei anna, Eduard aga asjale paha lõppu ei soowi, annab ta koguni wõlakirja wõltsijale. Hiljem kahtleb ta jeda kibedalt, kuid wõlakiri on wastase taskus. Kohtamise paigas kaotab Eduard oma uue taskuraamatu. Õnnetul Kõmbel on selle wahel wõltsitud testament. Ta märkab, erutus test toibudes, tähtsa paberi puudumist alles mitu tundi hiljem. Wähe peal leian mina, Wwert, Eduardi teijit, metšast wäikese märkusteta taskuraamatu nimetatud testamendiga selle kaante wahel. Eduard jookseb kaotatud paberit otsima, kuid ei leia ega leia jeda. Temas tõuseb kahtlus oma abilise wastu... Ta on kui mcelest ära.“

„Kes on tema abiline?“

„See on üks endine wõimumees, kes oma mustade tegude ja joomise tagajärjel pärast alla langenud porri.“

„Kuidas Eduard usaldas temale nii tähtsa toimingut, nagu jeda on testamendi wõltsimine?“

Mäga õige küsimus, härra kohtu-uuriija. Eduardi abiline on joodik ja mahakäinud mees, kuid joobnunagi ustav. On inimesi, kes ennaist üheski olukorras päriselt ei unusta. Muidugi on ka niisugused ijkud hädaohhtlikud, sest mõnikord ometi võivad nad avamiseliks muutuda vastu enda tahtmist, kuid Eduardil olid andmed, mis teda sundisid kaaskelmi usaldama. Pealegi kavatsetes ta, saades Pügi raha, hiljem kodumaaalt lahutada. Tal on muidki patte südamel ja kartus nende avalikustuleku ees seadis mehe reisiwalmis ijkü seijuforda... Aga jutustan nüüd edasi, mis sündis pärast kohtamist tundmatuga.

Läksin metsateed edasi, kuni wiimaks seijatusin järful mäel, noores kajakmetšas. All sügawas jätendas metša wahel järw, kadudes pika paelana laane kõwerruše taha.

Smetlesin järwe ilu, mõeldes seal juures aga foku aeg tundmatut. Ta pastis olewat ebameeldiw — juba omalt ülesastumisel. Esimest korda elus näha ijeennast mittepeeglis ning — seesuguse inimesena!

All, mäe kallakul aeti waikselt juttu. Wastu tahtmist püüdsid minu kõrwad kinni mõne lause. Neist sain aru, et järwe ees wiibiwad „armastajad“.

Norrage hakkas mees kõnelema neiu isast. Ta ütles, olla testament olemas, tema olla kuulnud, kuid neiu olla arwatawasti ükskõik, kas seda olemas on wõi mitte, temal muidugi ka, aga... Neiu ei kuulnud midagi ijeäralikku sellest kõnest, kuid mina teritasin oma tähelepanu kahelordseks. Kui elu- ja inimesetundja kuulsin mehe sõnades ijeäralikku kõla, irooniatki. Kas tõesti rääkis too mees üht, mõtles aga teist? Niipea kui nägin, et mees oli minu teijil, ei kahelnud ma äkki sügugi, et tütarlast petetakse. Ning mida enam kahelõnet jälgin, seda enam hakkas minus kahtlus maad wõtma.“

„Mulle oleks pakkunud lõbu Eduardi jälgida tol õhtul, kuid lugu kujunes niisuguseks, et ma jennefest temaga üht ja sama rada pidin käima. Mees jättis tütarlapsaga jumalaga, õigemini ütles talle nägemiseni, lubades õhjel koju lulla ning j. n. n. tus minu tulnud teed minema. Ta pidawat ühe ärikirja ära saatma, homme aga olewat postipäew, ta olla selle jootu unustanud. Tütarlaps läks kaunis haavanult koju, mäest alla, talu poole, mis paistis üle järwe metsatuka kõrvalt. Küllap ootas ta õrnusi, kuid kawaleeril polnud tuju teda saata. Ta näis, hääle järele otsustades, närwiline olewat, närwiline ja kärjitu.

Ta sammus minuft, mind märkamatuft, mööda ja läks, pea kohal sarapuuokjad, otse edasi metsateed. Otsustasin ka tagasi minna, pealegi pidi mulle Wahka järele tulema. Ta kartis nimelt, et ma juures metsas woin ära eksiä. Meie kohtajimegi end peatselt. Wahapeal oli tundmatu üht kõrwalteed teises jhis edasi läinud. Selgus, too tee ei wiinud wallamaja poole, waid hoopis kõrwalijesse kohta, nimelt „Pödra“ tallu. Kui tundmatu oleks jootwinud minna wallamaja, siis oleks ta pidanud tingimata endises jhis edasi minema. Wahkalt jain leada, et „Pödral“ elab „metsahärra“ ehk metsäülem. Waewalt wõis tundmatul olla erilisi juhteid metsäülemaga. Kuid — Pödral elas ka Uulu endine metsäülem, pärastine lihtne metsawaht. See olla keegi joomar, wäga allakäinud mees, ainult endise mõisniku armu ja eeskooste tõttu jäetud ajutiselt metsawahiks. Too metsawaht hakkas mind hutoitama. Tema nimi on Hindus. Teie mäletate teda, Asper? Tal on praegu prii korter „Pödral“, see kõik, mis jäänud järele endisest hiilgeajast.“

„Wäga hästi. Friis Hindus, suur kelmt. Teda kartjid kõik, palju enam kui mõisnikku ennast. Ta emal oli ka woli ja wõim. Ta ema on lätlane, isa muft-

lane, ise on ta muidugi sakslane. Ta on ustav mõisa reener. 1905. a. näidanud ta ühes mõisa koerapoisiga ja tallimehega talupoegade peale: „Wot etot, wot etot!“ Ring üksteise järele wõtnud Omski polgu mehed finni tähtsujeta süüdlasi ja süütuid... Kui palju õnnetuid pekseti waeje omaks, kui paljud lasti waraste pähe maha. Nii mõnigi õnnetu läbipeksetud talumees aga toitis, pidi toitma tema lapsi. Tal oli neid erakordselt palju, seaduslikke aga mitte aruustki. Kõneldas, ainult ühe olla ta saatnud Riiga üleskasvatamiseks mingisuguse fooli juure. See on eht kõlwatu. Kuid mõisaomanikuga oli tal hea wahelord. Nad olid naja loodud paar, kui laks wandeseltslast. Menrad kshetseji ühes mõisa ülemwalitsejaga olid talurahwale otse rihtluseks ja jumala witsaks. Kunagi oli ta paar aastat Uuluwerekst eemal, siis wõis jälle wabanalt hingata. Tol ajal olnud ta oma kõikwõimsa eestkõstja, krahwi mõjul mingisugune wõimumees Peterburis. Nii öeldi, teenistuse „jaun ja sära.“ Kuid tema hiilgeaegadele tuli kiire lõpp, sest nüüd ei asunud ta Uulu metsas Uuluwerekst õnnetu rahwa juures, waid suures linnas. Muistlane ei sobi seltskonda, ta pidi Peterburist lahkuma, kuuldawasti skandaaliga, suure skandaaliga. Küllap selleski etendas oma oja alkohol ja tema muistlase iseloom, mis nõudis laia ja waba tegewusvälja. Pärast seda, kui krahw Armin Bogdt oma „Uulu“ ära müüis“...

„Jah, too on sama Hindus, keda tunnete. Krahwi wana teener... Teate, minu äraolekul on krahw Bogdt lastnud maha tappa minu isa ja mu wenna. See oli ka 1905. a. Tal oli palju mõisaid ja ta küis on ka ristussalgaga lorda mööda imekiirelt kõik omad mõisad läbi. Kui mina tol ajal oleks tema kättesaadawuse piirides olnud, poleks ka mina täna teiega kõnelda saanud. Teadke aga, ka tema elu olen ma rikkunud.

Paljastasin tema puudujäägid. See oli minu kättemaks uhkele krahwile, oma „sõbrale“. Tema teenis

admiraliteedis, kõrvaldades seal juuri summajid. Ühtlasi teigus, et ta tegutses tuntud naisjalakuulajaga käsi-käes ühe juure naaberriigi kasuks. Enda õnneks aga pääsis ta pakku. Siljem, kui seisukord oli kaotanud oma teravuse ja aeg juba ijeenejst mõndagi unustujehõlma matnud, mõistis ta end mõnesugusel viisil, peaaesjalikult küll eestkoste tõttu, igasugusest süüist puhtaks pesta. Temale ei sündinud midagi paha ja ta võis jälle kodumaale tulla. Ka ei konjiskeeritud tema kõrge onu tõttu tema warandusi. Alles aga põhjalikult kompromiteeritud, ei mõinud ta enam riigiteenistuse peale mõeldagi. Ta pöördub tagasi oma isaijadelt päritud losside juure. Neid oli tal Gestis, Lätis, Leedus, kuuldavasti Poolaski. Need olid — perekonna mõisad.

Bogdte on kolm wenda, üks hullem kui teine omalt ijeloomult ja tegudelt, kuid pärliks nende keskel on ilgagi Armin Philipp Johan Carl Friedrich Gottlieb Joachim. Meeletu raharaiskaja, pillaja, kaardimängija, joomar. Ning lisaks kõigele muule — walmis kõige ja igasuguse alatuse peale, koguni oma lihase wenna mõrtjukas. Temale oli ükskõik, kes temale ette puutus. Olgu duellil wõi kodus omas toas, wäljas — jahil. Kuna ta aga ei hoolinud oma lihastest sugulastestki, mida hoolis ta siis eestlastest! Mina kui eestlane oliin tema filmis wihmaussikene, kes ei wääri armuliku krahwihärra waadetki. Ta oli harjunud kuulma, et eestlased töötawad tema maa peal, kuid et eestlane ka temaga ühes asutuses wõib teenida, see lihtsalt ei mahtunud tema mõistustse. Ma polnud temale kõige wäiksematki kurja teinud ega teda kusagil ekjitanud, aga ta ei kannatanud, et ka eestlane wõib teenida keiserlikus merewäes mittereamehena. Ning sealt kõik algaski... Ahastusse wiidud, hakkasin tema jamme jälgima. Minu töö tagajärjed awaldasid end peatselt: ta ei käinud läbi üksi juutidega, waid weetis ka kahtlaselt aega isikutega, kel olid lähemad suhted wõõramaa esitustega. Selle üle ei tulnud imestada, sest

krahw Bogdt kaotas pea igal nädalal oma poolmiljonit rubla kaardimängus. Tal oli iga tuttawa rahamehega juured wõlad, need nõudsid maksimist.

Kuigi töötajin wäga ettemaatlikult, sai krahw Bogdt imelikul kombel ometi teada, kes oli tema peale tähelepanu juhtinud, ta sai kõif õigel ajal teada — ja kadus kui kahtlane, maksujõuetu aumees. Standaal... Müüd lubage tähendada, et ma palju aastaid hiljem, teda kuigil kohtajin. See oli paljutähendaw kohtamine... Ent jatkan teile jündmaste kirjeldamist, mis leidsid aset saatuslikul ööl.

Mis juhtus ööl wastu 10. augusti? Lääsime Tõnuga Uulu metja rada, ajades juttu. Mul oli soom minna tundmatu Eduardi järele „Põdra“ juunas, kuhu ta kadus, kuid Tõnu oli teisel arwamisel ja meie keerajime tolle metjatalu lähedusest siiski tagasi. Põdralt pole enam palju maad mõija, kohe talu taga algab losji park. Kõnelesin Tõnule tundmatust ja siin awaldas Tõnu arwamist, et minu teisikul on asja Hinduse juure. Tõnult jain ka omad esialgsed teated selle endise metja-ülema ja päras!ise lihtsa metjawahi üle...

Korraga ütles Tõnu, et tema wend olla tulnud koju.

„Misjugune wend?“ küsijin.

„Ants. Tema oli waremalt Antslas walla koolmeister, kuid 1905. a., kui kodumaal kõif küüris, käis ta minn isakodus ja pidas siin kihutuskoosoleku, nõudes sakslasest kirikuõpetaja ümberwalimist, kusjuures igal wallainimesel oleks hääleõigus, regulatiivmaksude ümberkorraldamist, uut wallawalitjuist ja nõukogu, mõija metja riigistamist jne. Ta polnud äärmiselt käremeelne, ta oli koguni tagasihoidlik omis nõudmis!es, kuid — minu wanemate koduwalda oli teel krahw Bogdt oma kajakatega. Kuberner von Giers oli ka juba sõjajärad!se wälja kuulutanud...“

„Noh, ja siis?“

„Ants põgenes Luha Peetri küüni. Seinad torgiti mõõkadega läbi, aga Antsu ei leitud. See oli oktoobrikuul. Ta külmetas, söömata ja joomata paar ööd-päeva küünis, alles siis tuli välja omaist reduit ja põgenes, põgenes üle suure loigui Ameerikasse. Pärast polnud lemaist sõnakeitki kuulda, ainult üks endine minu koduwalla mees, kellel Ühisriikides farm, krijutas, et ta saanud kokku Antsuga... Siis tuli sõnum samalt allikalt, nagu oleks Ants ühe maavärisemise ajal Waikse ookeani kaldal kokkuvarisenud linna waremete alla jäänud. Dotasime Ameerikast pärandust, aga see ei tahtnud ega tahtnud päralt jõuda, oletasime siis, et ta on otja saanud warata.“

„Sa see teie wend on ometi terwe?“

„Sah. Ta pole palju wanemaks läinud, ainult hõbedat on tal juustes. Lundsini ta kohe ära, kui teda eemalt tulemas nägin.“

Meie kõnelejame weel ühest ja teisest, kuni olime jõudnud Nõia-lätte ümbrusesse. Metsas oli pime. Läkijame aeglaselt kuuskede all. Waiguti, seal, kus mets tihem, oli nii pime, et teineteisele kanna peale kippujine. Oli wähe õudnegi, nii pime oli. Tõnu kõndis minu ees, põlew ijaijade pikawarrega piip juus. See oli nagu mingi liikuw nõialatern, juujew, kustuw, siis jälle pahwatow heleda jõena pimeduses. Tulukene ees, mina järele, wahete-wahel mõni juhuslik sõna ühest wõi teisest poolt, nii jakkajime rännakut läbi metja öökorterit tagasi.

„Kuulge“, seisatus Tõnu, „keegi on metjas, kuulen Nõia-lätte pool inimeste kõnelust.“

„Keegi wiist sõidab läbi metja maanteel. See on wanfri pörin.“

„Wanfer küll, aga...“

Nüüd kuulsin äkki minagi selgesti inimeste kõwendatud häält. Meie kõrwu ulatusid ükikud ägedad hüüded. „Mis, kur-r-rat...“ wenis läbi metja waikuse eesti-

pärane rugem sõna. Ja sellele tohe järele: „Ma teile näitan, teie Uulu kaarnad!“

„Nagu Antsu hää!“ sosistas Tõnu, „imelik, kuidas tema tohe siia metsa sai... Tulge, lähme vaatama, mis seal on.“

Ruttasime läbi põõsaste kähku häälte suunas Nõialätte poole. Wahete-wahel kuuldus mingisugune müdin, siis jälle äge sõnadewahetus.

„Ants jah“, hüüdis ehmunud Tõnu, „ei ole kuulnud, et siin röömlid asuks... Mis temale ometi võis juhtuda, ei saa aru? Kellega tema seal võtab?“

„Seal on mitu meest.“

„Mitu jah.“

Sõudsjine wast umbes paariaja jammu kaugusesse Umbelättest, kui raskatas püssipauk. Siis waihus, kohutaw waihus, siis äkki rabelemine, hoiged... sajatus... Ja jälle püssipauk!

„Taewane jumal!“ ehmus Tõnu, „seal tapetakse.“

Meie tormasime kui meeletud lastekoha poole. Komistasin puujuurele, kuid kargasin jälle tohe maast üles, joostes edasi. Võis märgata, kuidas mitu meest tungisid meie poole, kuid kuuldes wastutulewaid samme, keerati kõrwale ja joosti kiirelt südametsa. Mina järele.

„Õõi, pidage, pidage!“ karjub Tõnu.

Kuid keegi ei peatunud.

Dühikese aja pärast walitjes metsas jälle waihus. Wiist pugesid põgenejad kufagile puhmasse, neid leida oli täitsa mõimatu.

Tõnu, kes wärisedes kogu aeg minu kõrwal joosnud, lõi araks. Meie seisatusime, kuulates enda südamelööke. Gemal hoiati.

Läksime ettewaatlikult hoige poole tagasi. Egas põõsas kuulatasime. Kui eelpool kaebed suurenesid, polnud enam aega kahelda ega karta. Joostes lähenesime nüüd metsa tragöödia kohale. Kufagil puunajal põles karbiitlamp. See näitas teed ja nagu kutsus. Umbes

4—5 sammu Noia-lättest eemal lamas raskesti haawatud mees. Ta oli kummuli kivi peal, millele nähtavasti oli haawatuna roninud. Korises. Suuist woolas jõe meri. Silmad olid finni wajunud.

Tõnu oli nii ehmunud, et ei saanud sõnagi suuist. Ta nõjatas wanale jalakale, wärişedes kogu kehast. Komistas jüis äkki ja kukkus lättesse, ajades ümber karbiitlambi.

Kuni ärewusest wärişewail kätel tikku otşijin, juri haawatu. Kui wiimaks tule üles tõmmata ja õnnetat lähemalt sain waadata, nägin, et kivi kõrwal, Mulu Noia-lätte weeres... lamajin jüdaööl — mina, elu küünal kustunud.

See oli Eduard, minu teişik."

18.

Kui insener Gwert oma pita seletusega lõuale jõudis, oli päike juba loojnenud ning pilwed, mis ehacel fui kuldşed luiged taewal jõudnud, nüüd mustaks muutunud. Saabus pimedus ja ootamatult hakkas wihmagi sadama.

Meelşamini oleşjin nüüd „Noowestul“ enesele head und soowinud, seşt eelmisel ööl polnud ma dieti şanud sõbagi şilmale, kuid Gwertil soowil şeişis ees uus õine rännak Noia-lättele. Ta awaldas nii kindlat lootust şel ööl midagi tähtşat korda şaata, et wastuwaidlematult tema ettepanekule alistuşjin. Ta waişis Tõnu, kes Gwertil kaju peale wahepeal jälle wana küüni juure tagasi tulnud, waişis ka ja nii şammuşime kolmekęşi metşa poole. Kottpime öö ja meie kohal metşa lehestikus krabişew peenike wihm, mõne kuuşeokşade wahel unes eşfitatud linnu tiibade robin, wana şurnuaia lähedus ja kõiş muu şuurendas minus weelgi şeda rahutut tunnet, mis minus hakkas järşeşt enam maad wõtma. Mida şamm edaşi metşa — raiesnikuşşt püüdis Gwert eemale

hoiduda, kuigi ka terane film meid seal metsapuudest poleks juutnud eraldada, — jeda võimatum rahutus lasmas minus. Mis see on?

Meie ei läinud Ewertil soovil otse Nõia-lätte, vaid tegime väikese keeru läbi soise metsaaluse. Põhine väikeses, võimalikult taja ja ettevaatlikult edasi, nüüd äkki oli ettevaatust vaja!

Kord jäi minu jalga mätta taha peatuma ja järgmisel filmapilgul pidin langema kummuli poolenisti finni wajunud kraami, kuid siis ulatas Ewert minule kufagilt põõsast kae ja tõmbas mu jalule. Sälle liisumine edasi. Mulle paistis, Ewertil olid kulli silmad ja ta nägi öösel sama hästi kui päeval.

Kui jõudsin ühe eriti tiheda kuusiku varju, surus Ewert enese minu lähedale ja jostistades soovitas minule terast tähelepantu ümbrusele pühendada, lasteriist aga igaks juhuseks valmis hoida, sest võivat varsti „arvete õiendamist“ oodata. Sealjuures vaatas ta oma fosforvalgustusega varustatud uuri numbrilauda ja mina nägin kõrvalt, et kell näitas kolmveerand kaksteistkümmend.

„Miks hoiame meie vasakut kätt? Nõia-läte on siit veel kaugel!“

Ta vaikis. Pimeduses puutus mulle kätte üherauaga saunamehe püssi ots. Püss oli muidugi laetud hõbekuuliga ja püssi pära puhkas Tõnu kae peal...

„Püsiige rahulikuna ja ärge end ja mind närviliseks tehke“, jostistas viimaks Ewert edasikäigul minule vastuseks, „pidage meeles, et ainult külm rahu võib meid isijuforra peremeheks teha. Võtke, siin on käeraud... Teie oskate neid muidugi kasutada? Minu märguande peale võtate need kohe tarvitusele. Pidage meeles, teie ei tohi ekkida, kui peaks tekkima rüüselus...“

Sirutasin käed väikese kõlina jähis ja seal — minu käed olid randus!

Silmapiilgul oli tarretanud ootamatuseit, siis heitsin enda põõsasse maha.

„Ärge tehke rumalust, Asper“, kuulsin Ewerti minu poole kummardamas, „tegin ainult katset, kuidas lufud töötavad. Siis ulatage ometi käed, ma wabastan nad kohe.“

„Noh, ruttu“, kiirustas ta, „meil ei ole aega. Wõtke minuist eeskuju ja olge teie sama kärmas kui tarwis.“

Ta wabastas mu käed.

„Nii. Sa nüüd jälle edasi. Mina asun oru kaldale wastu Nõia-lätet, teie püüdkte end warjata wana jalaka läheduses. Kui mina astun tegewusse ja teid hiiian, tulge mõlemad kohale. Tõnu ajugu walwele teie ligidale kõrwalpuu juure. Saite aru? Noh, ärge olge pahane, härra Asper.“

Pime öö, Uulu allika wulin läheduses ja Ewerti ootamatu ülesastumine minu wastu awaldasid minu peale raske mulje. Ka tegid mulle wastumeelsetes ööl metsas wiibimise jala all murduwate oksade pragin, nagu puudutawad kuuse nõelad ja tihedad ämbliku wõrgud, mis paelustasid käsi ja peatusid silmaripsmetes. Kui jia juure arwata Ewerti sõnade järele eelseiswa roimari tabamislootuse, siis on arujaadaw, miks sattusin kaswawasse ärewusse. Ewert lahkus Tõnuist ja minuist, kuid enesele märkamatult kippusime määratud teelt kõrwale, minnes edasi Ewerti jälgedes. Otsesui miski sundis mind tema kannul käima.

Ewert märkas, et mina ühes Tõnuga talle järgnesin ning tuli meile wastu. Soidsin framplikult pihus oma bahardi. See mees, kartsin, walmistab minule wiimaks mõne juurema üllatuse.

„Miks muutsite kuuna?“, küsis ta tasa. „Ärge tehke meeletusi. Kas teie ei kuule kõndimist eemal metsa all? Need on mehed, kes öösel wastu 10. au=

gustit käijid Nõia-lättel. Meie peame täna sõlme pu-
ruks raiuma. Nad ei tohi aga pääseda Kährimäele
— teate, kõrgustikule wärsakul. Meie haarame nad
ümber ja siis — arreteerime nad kuriteo kohal.“

„Kuidas seda mõtlete teha? Mitu meest neid on?“

„Wait!“

See walguje juga läbistas äkki metsa, tehes
fööri ümber Uulu Nõia-lätte. Surusime enese Tõ-
nuga Ewertti eeskujul kähku wastu märga metsaalust.
Minu süda tussus. Olime umbes 50 jammu kau-
guses allikaist.

Allika juures aeti tassa juttu, nii tassa aga, et ma
ühtki sõna selgesti ei kuulnud. Ei olnud ka wõi-
malik aru saada, mis keelt kõneldi.

„Tänu taewale“, sõjistas mulle Ewert, „nad on
weel kohal, kuid kahju, et te mõlemad minuga ühine-
site, nüüd on nendel taganemisetee waba.“

„Mis tuli see on?“

„Karbiit. Tuhad ja tuline — aga mis see siis
on? Meid on märgatud...“

Nagu wastufeels tema sõnadele peatus walguje-
juga otse meie juures. Oli nii walge, et meid tingi-
mata pidi nähtama. Mõne hetke jooksul ei suutnud
ma heleda walguje tõttu mitte midagi enda ümber
tähele panna. Siis kuulsin Ewertti, sajatus huultel.
püsti kargawat.

„Nadikaelad!“ kähistas ta.

Wõis kuulda lühikest kõnelust, siis jooksu mü-
dinat.

„Põgenewad! Lähewad!“

Kargasin jalule, joostes paar jammu allika
poole.

„Ärge jookskte tule peale, kui teie ei taha tut-
must teha kuuliga, nad on head lastjad!“ hüüdis
Ewert, tormas aga ise otse walguje poole.

Ta oli wäle jooksuma, waewaga juutjine talle Tõnuga järgneda. Tõnu oli ülimal määral ehmunud ega rääkinud kogu aeg sõnakestki.

Nägin, kuidas Ewert, lähenedes allikale, ühe mahalangenud puutiwe taha komistas. Kuuldus hiiuatus, jelle järele tume lõök, nähtawasti wastu puud. Samal ajal kahisesid pöösad ja meie mõistjime Tõnuga, et Ewertile on kallale tungitud. Karbiitlambi walgus langes parajasti kõrwale, ei olnud näha, mitme mehega oli tal tegemist. Kui tormist aetud jooksin mõitluspaiga juure ning — prantjatades langesin kahele rabelewale kogule peale. Keegi röögatas minu all, tõukas siis mu kõrwale. Samal ajal kargas maast tume kogu üles ja jooksis tihedasje kuuse pöösastikku.

Kui mina jaadud löögist toibujin, seisis Ewert juba minu kõrwal. Ta waarus jalgadel ja hoidis mõlema käega peast finni. Tõnu oli ka kohale jõudnud ja wahtis tummal pilgul meid mõlemaid. Semal oli kuulda kahe inimese pagu läbi metja.

„Kui rumalasti, kui rumalasti toimijime! Noh, nüüd ei tule nad enam nii pea Nõia-lätte!.. Aga, peab üttema, on sel muistlasel rusikad! Wana mees juba, aga taob kui merimees. Nagu hüljes lamas ta kiwi kõrwal puu taga ja mina — otse temale peale, aimamata, et mind ootawad raudjed klambrid... Taga ajada neid pole nüüd muidugi enam mõtetki.“

„Ma jooksen waatama?“, awaldas Tõnu aralt arwamist.

„Kuhu!“

Jstusime puu peale, kus äsja kummaline kofkupõrge olnud. Ewert walgustas oma ümbrust tifuga ning tõstis midagi maast üles.

„Tema jah — Hindus“, ütles ta, „waadake, milline suurepärase kaheteraga jahinuga pödrasarwest peaga. Noh, vähemalt jelle wäänasin ma sul,

mu pois, kae wahelt wälja. Nagu näete — karde-
tawad mehed, kes noatarmitamisege eest tagasi ei koftu.“

„Ning weel midagi“, töstjin mina üles tasku-
rāti. „See on taskurätt, jiiditaskurätt.“

Ewert heitis pilgu minu leiule.

„Tähendab, nad on alul mõlemad sel puutüwel
istunud ja meid — meid otsekui ootnud. Waadake...
mh... mida leiata tähelepanuväärilist selle taskurāti
juures? Nah, jedagi kaotust nad kahetsewad!“

„Wapiga taskurätt“, hüüdsin imestanult.

„Suust nii, härra koftu-uurija.“

Ta rõhutas sõna „uurija“.

„Ning wast humitab teid ka see lamp seal kännu
otjas? Nad on suure rutuga ka selle maha jätnud.
Mii siis — juba teine sellesarnane asi meie käes.“

Ewert sammus lambi juure, waatles jeda wähe,
keeras ta siis põgenejate poole, jaates pika filmipimes-
tawa helgi metsaalusesse. Wõis näha kaugele läbi
madalate kuuskede, kuid põgenejad olid nähtawasti
kaugel. Ta sammus jälle minu juure.

„Pange tähele, see on üks kolmandik ainukestest
sellesarnastest kollektioonist. Milline töö, milline
muster! Sõbe, perlmutter.... Selgimiskaja minia-
tüüris, kui nii võib öelda. Walge, wäga walge tuli.
Mii palju, kui kirjadeist näha, on see Selweetzia töö.“

19.

Sel ööl ei olnud mul und: waewalt wajasid filmad
finni, kui nad jälle närwiliselt awasid. Nägin end ilmsi
weel ifka Nõia-lätte juures liikumas, ees imelik wal-
gus ja selle warjudes Hindus mustlaste suure laagri
keskel. Olid koos metsiku wälimusega mustlased ja
mustlaste eided. Nad laotasid enda ees laiali ja imet-
lesid wapiga warustatud hiiglataskurätti... Siis
moondus karbiitlambi tuli tuleriidaks, millel põles

Sauna-Antsu Tõnu. Ta istus paksus juitjus tuleriidal, popsides piipu, hõbekuulidega laetud püüs käe peal. Äkki haihtus juits ja minu pilgu ette ferfis Tõnule jarnanew mees, kes kaewas midagi pimedas maa-aluses käigus. Ta töötas pika kepiga, õonestades maa-pinda ja rajades endale teed. Ta kaewas meeleheitlikult, wõttes aeg-ajalt abiks sõrmed. Pühkis higi ja töötas jälle edasi, kuni sattus mingisuguse weesoone peale. Kolijedes tungis weji maa-alusesse, ahwardades uputada kaewajat ja mind. Ent weji alanes siiski ja ülalt hakkas paistma päewawalgus. Siis ilmujid awause äärele faks nägu. Ühes nendest tundsiu krahw Bogdti. Ta hirwitas... Weeretas siis awausele suure kivi ette.

Tüff aega walitjes maa-aluses pilkane pimedus, ja ja oli külm, pööraselt külm. Läkfin hädalisele appi, näidates temale tuld. Kui tule üles sain tõmmata, nägin enda ees Nõia-lätet, mille põhjast waatas mulle wastu kummaline olewus. See oli wanamees weekarwa sajis habemega... Mu peakohal seijis kõrge wana jalakas ja ka selle okjade alt jälgis mind tuhat ime- list nägu. Nood olid näod, mida kunstnikugi film endale ette kujutada ei mõistaks. Ma pole kunagi midagi jellesarnast näinud. Näod tegid grimasse ja juud pobisesid tundmatuid sõnu... Siis hakkas wanamees Nõia-lättes kashwama, kuni talle enam otja waadata ei saanud. Ta pikad käed puudutasid mind ja tõstsid minu kõrgele-kõrgele. Ent weel ei ulatunud ma tema rinnani. Siplefin õhus. Kui ma alla waatasin, nägin maas seiswat krahw Bogdti, püüs palges ja mind sihtiwat. Mind haaras wiha, pöörane wiha, kuid — keegi raputas mind õlast. Awades filmad, nägin minu ajeme ees seismas Gwertti. Kargasin kohe jalule.

„Mis on?“

„Kahetsen wäga, et teid äratan, aga aeg oleks jälle tegemusse astuda.“

„Maatajin, talutare afnas oli halli päewa homniku-
eelnä ahetus. Wihm oli läinud üle.

„Meil ei ole aega süüa ega juma. Mõtlesin kogu
aeg, kui kallid on iga minut... Soojast jängiit oli
raske lahkuda, aga meil seisawad tähtsad sammud ees.“

„Roolestul“ magati alles. Astusime ettewaatlikult
dne.

„Kõige pealt läheme tagasi Nõia-Lättele. Ma usun,
seal on veel mõningaid jälgi näha, peate nendega tut-
munema, Asper“, ütles Gwert, kui juba tanumis kõndi-
sime.

„Külm, kui külmad on juba homnikud!“ jatkas ta,
tõmmates kuuekrae üles.

Oli tõepoolest hilisjuure erafordjelt jahe homnik
wihmaöö järele. Udu piiras soid ja raba Uulu laane
ees ja järw eemal paistis lihtsalt halli udukaanena.
Tuul polnud veel tõusnud, ja liikumatult seisis Uulu
mets meie ees kui tume mõistatus, kui suur, sünge saar.

Lätsime niiskesse metsa. Meid saatsid sõnatult
puud andishimuliku pilguga. Nad olid waewalt wir-
gunud. Kas peoleo pika kaebliku kisa peale, mis tungis
üdisse?

Metsaalune oli alles veel täiesti hämar ja kogu kate
kasekännade tagant waritjesid meid Kollid inetud silmad.
Koll jälgis meid wasakult ja paremalt, hüpates ühe puu
juurest teise tahr. Kord kadus ta kuuse tüve warju,
waatas siis jälle meile hirwitawalt wastu tamme oksas-
tikust, käed ussidenä ette sirutatud. Koll, Koll, ja ar-
metu, inetu metsamehikene!

Mõnel hetkel mets nagu naeris, pikalt ja unda-
walt. Ei tea, milline mõim meid nüüd kollitab?

Nüüd otsekui kilgatakse eemal. Mis see siis on?
Kas keegi äratab Murueide tütreid puid ühendawates
wäantaimede kiigus? Ei tea.

Oksalt oksale kargab oraw, kadudes kuuse latwa.
Ta on juba omaist pehmet pehast lahkurud. Suwitaw,

mis teda nii warasele rännakule meelitanud? Kas mul-
lune pähtel sarapuu all? Wõi kihutas ta üles tund-
matu waenlane?

Kusagil tiffub juba rähn, punane-firju puufoorel.
Robistades lendab pöösa alt wälja sookana ja kaob ti-
hedasse padrikusse. Sookana, laarepiüwi — kõik on
juba ärkwel. Kusagil edmistab ka harak ja kraakjub jä-
medalt, pikaldase mehe moodi laisk wares, aga asjali-
kult ja wajalikult.

Warahommit. Wirguwad metsloomad ja linnud.
Mets läheb elawaks.

Meie tee läheb tuntud rada mööda kuuski ja kaski,
leppi ja sarapuid, pajusid ja saari. Ta on porine ja roh-
tunud ning kaetud sala augukestega, kuhu sisse astudes
wajud järteni wette. Waigune õhk, märjad nagu puu-
dutawad oksad igal sammul. Läheme üle mõne kingu-
kese. Kuni jõuame kõrwalijä teed Nõia-lätlele.

Nõia-läte? Nõigi pingutuste peale waatamata ei
suuda mõista, mis on Uulu kuriteol ühijä selle pai-
gaga! Mis asja oli sellele allikale Gwerti teijikul ja
tema arwatawatel mõrtsukatel, kellest üks on nähta-
wasti muistlane Hindus? Tõnu oksis siit waraauku,
Gwert ja Hindus mõisid ühijelt allikale jattuda juhus-
likult, kuid miks käidi siin wastmöödunud ööl uuesti?
Wanal ajal mõisid ebauusklikud siia tulla — muinas-
jutu juhatusel, kuid tänapäewal ei sünni ju wõlupaika-
des midagi niisugust, mis kedagi siia meelitada suudaks,
olgu wast ainult sel juhtumisel, kui siit tõesti loodetakse
peidetud warandust leida... Kuid tõsine inimene ei la-
seks ju end lapsikuteist unistustest juhtida! Peidetud
warandus... Mõistan — maha jäetud lossid, ware-
med, neid ehk mõiks kuidagi fiduda unustusse jäänud
warandustega, kuid nendestki kuuleme ainult wälismaa
romaanide kaudu. Kas tulid möödunud ööl kurjategi-
jad roimartöö kohale, aetud südametunnistuse piina-
dest? Kalesstumud roimar teeb jeda ka waewalt.

Ja ldi pöösa lahti ja waatas küürutades tütt aega
rebaseurgu.

„Baadake, siit läbi pööjaste on nad põgenenud,“ ütles äkki Ewert, näidates mulle jälgi libedal samil.

„Sagan teie arwamiist.“

„Mäete — jälle uus jälg. Selle jälje kaju ja fuurust woin teile igal ajal peast ette joonistada, nii on ta mu mällu kui wahasse wajutatud. Olen teda otjitud aastaid kui jahikoer ning wiimaks ometi — leidnud!“

Tema sõnades oli kume ähwardus, ähwardus ja wõidurõõm ühtlasi. Ta tunneb oma sihti, tunneb oma wastast ja õhutab nüüd kohtu-uurijat tegemusse, mõtlekirin. Kuid — tema wastane on krahw Bogdt, kes pole enam Uulu mõisa omanik. Ta koguni ei ela enam Uulumere piirides.

Jäljed wiisid Kährimäele. See on wäikene, järsk kõrgustik kesel metsa, Mõia-lätteist mõni jada sammulossi jähis. Mõned harwad puud, nimelt kuused ja üksikud lehtpuud kasvawad mäe küljel ja kogu mäekallak on kaetud mägra- ehk kähriaukudega. Ülal, Kährimäe kõrgustikul on kitsas org, kus rohkses nõgeseid ja madalaid pöösaid. Siin kasvab lodjapuid ja teisi, warakewadel aga, kui lumi weel metsast päriselt kadunud pole, õitseb siin roosa-lillas õitekobaras, weel alles lehtedeta küüwits. Paiguti on see org Kährimäel wägagi tiheda pööjastikuga ja taimestikuga kaetud. Siit wõime leida kibuwitsagi, metshõraakaid ja rohkses kobrulehti.

Kui hakkajime üles Kährimäele sammuma, nägime wäikest wöödilist loomakeist seasõrgadega ja sea ninaga. See oli mägrakult. Loom seisatus hetkeks, kadus siis meid nähes kähku metsa alla. Nähtawasti oli ta omalt õiselt kaeraskäigult loduteel.

„Mäete — kähri“, ütles Ewert, „neid on siin palju, pea igakord olen neid sel mäekallakul kohanud. Kuid kähriaukude kõrwal on ka rebaseurged. Kardan, kährid peawad siit kord lahkuma, kui rebaseid juure sigineb, rebane lihtsalt kasutab walmis tööd ja kihutab kähri-

rahwa minema. . . Aga — mis ütlete selle kohta? Sil-
fed mehed on tulnud Kährimäele.”

„Jälgin kogu aeg nende sammude rada. Nad on kii-
relt vastu mäge joosnud, on näha koguni sõrmejälgi.”

„Sige. Aga edasi? Kuhu on läinud põgenejad?”

„Olime nüüd mäe otsas. Kõrgendit polnud kuigi
lai, ja ma käisin ta igate pidi läbi. Arvasin võivat
konstateerida, et mäe otsast polnud tulijad lahkunud, kui
siis — wast tagurpidi endistes jälgedes. Waatasin nõu-
tult ringi.

„Ewert, panin lähele, muigas.

„Jäljed lõpewad selle pöõsa juures, mis warjab
fähriaugu awaust,” tähendasin, näidates ühe augu
peale oru kaldal. „Nad on, wõiks arvata, auku pugew-
nud ja seal end warjanud, külmetades mulla peal. . .”

„See on rebaseauk, pange tähele, awaus on lai.
Lüüake pöõsas laiali.”

„See on tõesti imelik. Mõlemad on üksteise järele
auku röömanud. Midagi ennetuulmatut.”

„Ewert sammus minu juure.

„Näete, selgesti on meie ees põlwe jälg. Jälge on
katjutud sõrmedega kaotada, kuid oli piine ja neil oli
fiire.”

„Ta löi pöõsa lahti ja waatas küürutades tükk aega
rebaseurgu.

„Käskige ometi seaduse nimel neil sealt wälja
tulla, teil on wõim!” lausus ta wiimaks, pikkamisi ja-
lule tõustes.

„Teie ei taha ometi sellega öelda, et nad praegugi
selles augus on!?”

„Palun, näidake minule neid jälgi, mis selle re-
baseaugu juurest eemale wiivad?”

„Ewert seisis minu ette ja waatas mulle pikalt, jä-
relemõttlikult otja. Palkus siis mulle paberossi ja süü-
tas endal ka paberossi põlema.

„Metsa alla ujus hea tubaka suitsupilw.

Ewert näis andvat suure tähenduse jälgedele Räärimäel. Mindki imestas jälgede rada, kuid ma ei suutnud tõeks võtta asjaolu, nagu oleks end põgenejad warjanud rebaseaugus maa all. Misiki arusaamatus, mõtlešin. Palju enam huvitas mind leitud wäpiga siiditaskurätt. Taskurätt juhtis minu mõtted lähedal asuwasse Uulu mõisa, millele kuulus Rõia-lätet ümbritsew hiiglamets. Taskurättil oli kahtlemata mõisniku perekonnawapp, krahw Bogdti wapp. Kui taskuräti kaotaja oli krahw ise — Ewertil senistest seletustest lugesin wälja, et on tegemist nimelt krahw Bogdtiga, — siis jäi mõistatujeks, kuidas tema kaotaja sattus Uuluweresse. Uulu omanikuks oli sel ajal Helweetsia kodanik, harilik inimene, seisujeta ja tiitlita, rahulik, wäikse iseloomuga inimene, kellest polnud kuulda midagi iseäralikku. Ta pidi olema noor naismees, alles lasteta, elades täielikult oma kodule ja põllule. Uulu mõisa omanikuks oli ta juba ligemale aasta otja. Siin, helweetslase juures, wõis uhke krahw Bogdt waewalt asuda. Ka teised naabruskonna mõisad ei wõinud tulla kõne alla, sest olewate andmete põhjal seisis krahw oma naabritega terawas wastolus, otse waenujalal. Wõi wiibis ta Hinduse korteris?

Kuna nii krahw Bogdti peale mõtlešin, hakkasin meeles tuletama kõike, mis teadsin sellest inimesest.

Nagu öeldud, oli Bogdte kolm wenda, üks hullen kui teine omalt iseloomult. Nad olid tigidad inimesed, tuntud juba warajest east oma õudsete represside poolest ka mitte-eeslaste keskel. Iseäralikku taltjutamatust ja oheldamatust olid krahwid üles näidanud 1905. a., mil kõik kolm wenda juhatajid karistusjalku. Kui palju „wargaid ja kelme ning mässajaid“ nende poolt hukati ja Wene wangikodadesse heideti, ei teadnud õieti keegi, igatahes aga pidi nende ohwrite arm olema erafordseli

juur. Siljem, kui revolutsiooni tuled ja suitjud juba liikwideeritud, oli keegi Bogdtidega, kes viibinud parajasti metsas jahil, kuule wahetanud, mille tagajärjeks oli Uulu laanest purustatud peaga laiba leid. Tapetu oli üks krahwidest ja tema tapmises süüdistati noort Ilwese nimelist salakütti, kuid rahwasuu tõendas, et krahwi surmaja oli tema wanem wend ise, kes läinud ägedasse wastollu wennaga. Võimalik, et see nii olnudki, kuid keefmine wend ei annud ära oma wanemat wenda ja nii rändas Ilwes Siberi... Surmasaanud noor Bogdt pidi olema Wene keiserliku ratsawäe eruohwitjer. Keefmine wend, krahw Bernhard Siegfried, oli waba inimene, isaga warakult tülli läinud ühe näitlejanna pärast, kelle ühiseks lemmikuks wiimane olnud, oli Uulu loshiit lahkunud ja wenna juure asunud alles pärast isa surma. Ta studeeris moe pärast Tartu ülikoolis ja oli tuntud oma duellide poolest Riia Saksa soost ärimeeste poegade ja poolakatega. Kord raskesti küljest haawatud, oli ta Rõmmatsi metsas oma wastasel siiski weel juutnud ära lasta pahema jala warba küüne. Siljem oli ta püstolihaawaist paranenud, siis välismaale kadunud ja seal abiellunud kodanlisest seisusest naisega, mille tagajärjel ta heideti sugulaste poolt Bogdtide perekonnast välja. Sái järele kõige wanem wend, kes juba wälimufelt, nagu Ewert õieti tabawalt oli tähendanud, sarnanes metsseale. Ta oli kõige jõledam Bogdtide perekonnas. Soolimatu, südametu kõigi ja kõige wastu, polnud tema märatsemistel aru ega otša. Alul, teenides Wene merewäes, oli ta end weel oheldanud, kuid sattudes awantüüridesse, langes ta päew-päewalt, kuni temast sai „märatsew krahw“, nagu teda hüüti. Sāda siis sellele, kes juhtus temale kuidagi ette puutuma. Ilmudes kodumaale, hakkas ta aga õnneks liikuma oma losjide wahet, millisel asjaolul oli see hea omadus, et tema äraolekul wõis ta teenijasfond ja Uulu talu rentnik wabamalt hingata hetkekski. Teadsin, rahwas rääkis temast

kui tejskaegsest feodaalist, kelle mõim oli piiramatu, puudus ainult, et ta otsekohelest ei hakanud oma käega inimesi hävitama. Kuid vastu hakata tema tujudele jõudajid ainult päriskohtade omanikud. Wana krahw oli nimelt paar ühikut talu omal ajal ära müünud, õigemini — kaardimängus kaotanud naabrimõisa omanikule, kes õfutudes inimlikumana, oli, muidugi eeskätt hädaast aetuna, nood talud nende pidajatele ära müünud. Nood wabad peremehed olid siis ka läinud nii kaugemale, et andjid krahwi kohtusse piitsalöökid eest. Kohtunik, Wene tshinownik, kes krahwi mitte vähem ei kartnud, määras noii kordadel, kui teist wäljapääsuteed enam polnud, ikka rahatrahwiks 25 rubla, lepitades pooled. Niisugune lepitamine oli saanud lõpuks krahwile meelepäraseks lõbustuswahendiks. Ta käis, nagu muuajal Rooma patriits, mõisat mööda, külwates läbiõitwatele talu-inimestele lööke, sealjuures minnes nii kaugemale omas patriitji oja etendamises, et laskis endaga kõifjal kaasas käia inimesel, kes kannatanule „waluraha“ kohe sealsamas krahwi eest juba ette wälja maksis.

Kõige oma uhkuse juures pidi krahw olema äärmiselt labane: kui ta mõisa ilmunud, olnud tema esimeseks sammuks mõisa kööki astumine, kus peoga kõige pealt mõisa teenijaskonna kartulipudru ära söönud, alles siis minnes krahwlikku lauda. Tihti seisnud ta lossi köögis selleks, et sundida enda ümmardajaid jooma soolaga kohwi.

See on haige iseloom, mõtlesin. Ja et see on nii, selles pole midagi imestamiswäärset, sest kogu Bogdtide perekond oli sarnane olnud põlwest põlwe. Nii noored krahwid kui ka nende isa ja wanaisa olid Balti aadli ehtjad esitajad: laisjad, mittemidagi tegevad, elumõnude maitsjad ja toored uhked, piiritult wõimuahned ja suurel käskijad ja teiste tagant sundijad. Madalate instinktide kummardamine juhtis Bogdte maast madalast saadik kuni nende wiimse hingetõmbeni.

Isad ja emad, tütreid ja pojad, mehed ja naised — kõik nad olid ühejuguised. Mees ei teadnud, mis tegi naine, naine ei pannud pahaks, kui mees tema kõrval tundis huvi talulaste vastu, vastuolija — on andmeid, mis näitavad, et ühked mõisnikkude naised õigustasid oma mehi nende läbikäimisel põlatud talu tütardega, kes pidid kuulama mõisa sõna. Mitte muistest, mitte minewiku „õigus“, vaid alles hiljutise, meie päewade tõstaja. Selle wahega, et ühes loojas walitses Bernhard Siegfried, kes oma tegusid teatud määral ilma eest esmalt warjatagi püüdis, kuna Bogdtide teistes mõisates elati awalikult loomastunud inimestena. Wene wõim aga „mõisapolitsei“ tegemuspiirkonda ei ulatunud, ei tohtinudki Saksa soost kuberneride ja politseiüleimate tõttu end waheselegada.

Kõige rängema nuhtluse all ägas aga rahwas juht Uuluwere mõisas. Minu wend, kuuldes krahwi waejeks jäämisest, oli päris meeletu rõõnuist, mäletasin ma. „Kui see inimene-loom“, on mulle meele jäänud mu wenna sõnad, „oleks elanud wahetpidamatult Uulus, siis poleks siin peatselt olnud kiwi kiwi peal leida wallaski.“ Ent Peterburg, Monako, Berliin ja Pariis olid õnneks teinud lõpu peale selle mehe tegewusele Uulus.

Kuid — kuidas on õieti lood Uulu loojaga?

See mõisa on wanaaegne pärandusmõisa. Kuidas sai korrage Uulu omanikuks helweetslane Bruno Sonnenwendein, praegune Uulu tegelik peremees? Rentnik ta pole, pandikajutaja wist ka mitte — milles siin asi seisab? Awalikkus ei tea mõisa üleandmise lähematest tingimustest peaaegu midagi. Asja taga peab olema miski lubamatu wõte.

Mind korrage huwitas perekonnamõisa Uulu üleandmise küsimus teise, pealegi mitteadliku perekonna liikmele üliwäga, nii et pöördusin selles asjas Gwerti

poole, temal arwatawasti on wastawaid andmeid, arwajin.

Meie seisime ikka weel Rährimäel, fõndides walgeks läinud metja all edaji ja tagaji.

„Gwert, kes on Uulu mõisa omanik?“

Minu küsimus äratas Gwerti mõtetejt.

„Bruno Sonnwendstein.“

„Ei, ma mõtlen — kelle nimele on finnisturamaatutes kantud Uulu mõisa?“

Ta otsis üles oma taskuraamatu ja awades selle, wastas mulle kohe:

„Uulu omanikud on: krahw Armin Philipp Johan Carl Friedrich Gottlieb Joachim Bogdt, krahw Bernhard Siegfried Rudolf Gustav Hermann Eugen, krahwi preilid Klara Marie Bertha Charlotte, Emma Emilie Sophie, Katharina Christine Antonie, paruni proua Luise Hermine Amanda Zeisig, paruniproua Mea Wilhelmine Anna Ottilie Strohlm, Carlina Gerthrude....“

„Kuidas sai selle perekonnamõisa omanikuks Bruno Sonnwendstein?“

„Milleks seda küsite?“

„Tahan teada, kas ei tuleks otsida Uulu saladuse lahendamist Uulu lossist.“

„Seda oleksite pidanud endalt juba ammu küsima!“

Ta jules oma taskuraamatu ja hakkas karsitult fõndima mööda Rährimäge. Peatudes siis jälle minu ees, ütles:

„Kui palju waewa nägin mina, et enesele selgeks teha põhjust, miks käib krahw Bogdt Nõia-lättel! Kes teab, kas oleksingi suutnud seda küsimust ära mõistatada, kui mitte poleks ma endale asetanud seda küsimust, mille mulle praegu esitajite. Nüüd, tänu sellele küsimusele, olen õigeile jälile sattunud. Nõia-lätte jüundmus põhjeneb — Uulu lossi saladusel.“

Emerti juletus imestas mind väga. Kuid ma ei saanud temale sõnakesti vastata — all Rährimäe kallal nägin korraga kedagi puu kõrval seismas.

„Üks mees! Näete — seal...“

„Mäen.“

„Kes see on ja mis tema siin warahommikul teeb!“
Laskusin kiirel sammul mööda mäekallakut alla.

Puu kõrval seisis minu üllatuseks Tõnu. Tal oli läki-läki peas, lambanahkne kajakas seljas, käe peal püss. Ta teretas.

„Kas teie luurate mind?“ küsijin.

„Ei — ei luura.“

„Milleks siis siin kõnnite?“

„Ma... nii — niijama.“

Emert oli ka mäelt alla tulnud ja seistes minu kõrvale, jegas end kohe wähele:

„Kas käisite kodus?“

„Ei käinud. Tõin ainult enda riided küüniist ära — hommikul hakkas külma.“

„Kas oli midagi näha?“

„Kõik oli rahulik. Nagu nad öösel põgenesid, nii nad ka kadunuks jäid.“

„Hea. Näiud wõite koju minna. Sell üheksa aga olge mõisas, nagu ütlesin.“

Ta patstutas sõbralikult Tõnule õlale, keeras ta siis ümber ja wiibates käega loodesse, lausub:

„Nii siis — kell üheksa, ärge unustage. Nägemiseni... Hea walmur, mis?“

„Tähendab, teil oli kofku räägitud?“

„Teatud mõttes — jah.“

„Wõi nii.“

„Tõnu käib allikat walmumas minu ülesandel, kuid tal on ka endal siht, loodab ta ju leida waraauku. Kuna ta aga Nõia-läattel näeb õudseid kujusid, õigemini — õudseid nägusid, mis tuletawad meele metsõigu, ja

kuna Tõnu teab, et Uulu metsas tõepoolest metsjiga elutsebki, siis olles iseloomult vähe ebausklik, hoiab ta püssirauas igaks juhuseks valmis hõbekuulid.“

21.

Läksime metsaalust mööda edasi.

„Kas krahw Bogdt ei ela mitte Uulu losjäs?“

„Kui seda arvate — minge ja arreteerige ta. Võite iislikult arreteerida, kui peate seda hädatarvikuks, võite kutsuda ka kordniku, strahnikud...“

„Ärge naljatage. Mis otstarbel ta tappis teie teijiku?“

„Teie teate juba: sellepärast, et too tapetu sarnanes minule.“

„Kuid millest peasjalikult oli tingitud kallaletung?“

„See! mängijid oja mitu tegurit. Esiteks — minu kohtamine tema, krahw Bogdtiga. See oli sellesamas metsas. Tundsin tema koha ära ja — ütlen — meie mõlemad tegime liigutuse oma tasku poole... Tema kohkus, mina kohusin. Do, mitte tühise relva pärast. Krahw Bogdt mõistis, et tema ees seisab inimene, kellele ta midagi teinud, kuid mida, ei tea, kas ta seda just mäletas. Noh, tal polnudki waja oma mälu pingutada, lasub ju tema südametunnistusel teijigi, palju tähtsamaid patte. Ütlestin temale midugi, kes olen. Ta wast ei mäletanud mind, meeletuletusest hoolimata, kuid, ärge unustage — nüüd ei seisnud minu ees endine võimas mees, waid närts, tühi paljas, rahata ja võimuta, põhjalikult kompromiteeritud mõisnik. Läksin temal minna oma teed, kuid lahkudes ütlesin temale, et tulen lähemal ajal tema jutule politsei esitajaga... See ähwardus ei heidutanud teda pealtnäha põrmugi, ometi hakkas ta mind kartma.

Mispärast? Kõige pealt jellepärast, et ta armas, et olen jälginud teda ja tean, miks ta käib Nõia-lättele."

Ütles ja vaikis. Vaikisin minagi. Nii kõndisime metsaaluist mööda edasi. Wiimaks, pika rännaku järele, jõudisime maanteele.

Gemalt kuuldujad karja-kellad. Warsti nägimegi, kuidas suurteed mööda, mida piiras mõlemalt poolt lehtpuu mets, sammus kari, tema taga poisikene. Karjas oli 14 angleri lehma ja 2 mullikat. Kõige ees läksid lambad.

Karjus ütles, et „Põdra“ jätkad alles puhkawad.

„Seda parem“, armas Ewert.

Läksime edasi, kuni jõudisime metsawahelisele lagendikule, mida läbistas tamme puiestee. Ühel pool teed oli ristikeina jõot, teisel — kõrge haljas kaerapõld. Kaer oli harukordselt hea, paiguti maha pannud. Gemal walendas hoonete rida, mille keskel seisis metsaülemä härber, ühefordne jumilataoline nägus ehitus, akende ees eesriided. Kõdul õitsetid sügijelilled kastides, pandud terasõukujuliselt üles. Härberi tagant paistis jaagi raskuse all ägawad wiljapuud, ümbritsetud katusjega liwimüürist. Mitte kaugel härberist oli hurtadele tehtud tall pika, madala ehituse näol.

Kui „Põdra“ õuest jisse astusime, haugatasid ketis hundikoerad, ja warsti waadati ühe hoone akna eesriide tagant välja. Wilkatas jassis pea, kadus aga koha jälle. „Põdra“ alles puhkas ega tahtnud lubada oma rahu ekkitada. Kusagil fires fikas ja mõlitas fits.

Koputasin metsniku maja uksele.

„Wõeh“, ütles naise hääl ukse tagant.

Wiimusese ootamise järele ilmus meie ette metsniku teisealine naine.

„Patet ei ole kodus.“

„Meie tahame Sindusega rääkida.“

„Tema läks õhtul lossi juure, ta pole koju tulnud.“

„Siin on kohtuõimud, näidake meile tema tuba!“

Naine ehmus, taganedes ukse poole. Läkšime te-
male järele.

„Mis ta siis jälle on teinud?“ hädaldas naine
värisedes. „Oh ja taewake, küll temaga on üks häda
hüda peale.“

Seisime lilledega kaunistatud lihtsas toas. Mur-
gas seisis sohwa, seintelt waatasid vastu kitse ja
põdrajarwed.

„Kus on Sinduse tuba?“ küüsin.

Naine juhatas meid läbi pesemata asjadega kõõgi
majo taga-eküsusse, kuit wiis üles katusekambri wäike
feerdtrepp.

„Ega teda kodus ei ole, üks on lufus, wõti on tal
kaasas.“

„Kas teil teist wõtit ei ole?“

„Ei ole. Oli küll kunagi, aga varjalaps kaotas
selle ära.“

Üks osutuski lufus seiswana. Ewert waatas läbi
wõtmekäigu järele, paisnuid vastu ülestegemata woodi.

„Tuba on nagu peopesal, teda pole küll seal.“
ütles ta.

„Kes käis wiimati Sindust küüinas?“

„Mõisa öowaht“, kostis naine.

„Millal see oli?“

„Eile lõuna ajal.“

„Kes siin üldse wiimajal ajal on käinud, ärge
mitte midagi warjake, hoiatan! Mina olen kohtu-
uurija!“

„Oh ja heldekene küll, mis ta siis on teinud?“

„Küüsin, kes on siin tema juures käinud, wiimajal
ajal?“

„Ega mina ometi ei tea, kuit mina wõin teada.
Kes teda waatawad wõi on. Mõni mõisa-wõi wallamees
ikka käib. Ega mina tema waht ei ole, tema met-
selisega ei hakka mina ega mu mees ennast pahandama,
tehtu, mis ta tahab.“

„Kas ta on ööjiti tihti kodust ära?“

„Ei tea mina, temal endal on wõti ühes.“

„Kuidas teie ei tea — üks on ööjiti haagis!“

„Noh, mu mees lasjab teda küll mõnikord jisse. Tema on alati jooanud, lärmitseb ja — oh, saaks teda meie juurest ükskord ära.“

„Kas teie tunnete krahw Armin Bogdti?“

„Tunnen küll, miks ei tunne.“

„Kas olete teda jelles ümbruses näinud?“

„Ei olle, kust mina teda näha saan, kõneldakse, tema olewat Saksamaal.“

„Kas räägite tõtt?“

„Sulla tõtt, härrad.“

Ewert kehitas õlgu.

„Ma ütlesin — asjata waew“, tähendas ta. „Noh, täname waewa eest. Sead päewa.“

„Teist teile“, rõõmustas naine, üst meie järele finni tõmmata tahtes.

„Wast asub Sindus praegu metsailema wõi kellegi teise juures?“

„Kus ta mujal nüüd on, ei teda taha keegi näha“, lausuti uffe wahelt.

„Ah, pidin unustama“, ütles äkki Ewert, „kas

„Ei ole.“

Saime waewalt juurele keele tagasi, kui nägime metsniku naist üle õue metsailema maja poolse jookswat.

„Nüüd on „Bödral“ nudist terweks päewaks!“ ütlesin.

„Wõib olla. Kuid naisel on õigus — Sindust pole tõesti kodus, toa wõti aga on tal alati kaasas.“

„Nüüd siis otseteed losji juure!“

„Süwa. Kõrwalekeerak oli muidugi ajaraijk. Riirustame jannu, iga kaotatud minut wõib osutada kalliks. Sieti peaks meil olema head hobused käpärast.

Mõtlen fogu aeg selle peale, kas need wõllaroad meist ette ei jõua! Olen mures Sauna-Antsu Tõnu wenna pärast. Pange tähele, tema on kadunud kurikuulsast ööst saadik. Mul on tõendus, et ta päew hiljem on liikunud Uulu losji läheduses, pärast aga pole temast jälgegi leida."

"Mis wõis temale teie arwates juhtuda?"

"Kardan, ka tema on saladuse jäälil. Mul tõusewad juuksed püsti, kui mõtlen, et nad teda tabada wõisid. Et ta aga mehi walwas, jelles olen enam kui kindel. Ta ei sattunud saatuslikul ööl kogemata Nõialähtele. Nagu mina, nii otjäs ka tema krahwi jälgi. Mõtles tihti tema peale, kuid kuulis arwatavasti tema lähedusest ootamatult!"

"Kust seda teate?"

"Ants Wahka kirjast, mille ta on aadressjeerinud Sindusele. See kiri sattus minu kätte. Mina rewidjeerin iga temale määratud postisaadetist. Tema kirjadega tutvunen selle metsniku naise abil, kellega praegu rääkijime. Meie oleme temaga wanad tuttawad. Muuseas tõi see naine minule tema kuuetaskust kirja, milles Ants Wahka teatas, et ta krahwi „kannupoisji“ ootab Nõialähtel. Kütse oli määratud just tolle öö jaoks, mil juhtus kuritegu. Mul on kirigi alles."

"Tähendab . . ."

"Teie arwate — Ants Wahka kawatjes temaga omawahel mõnesuguseid arweid õiendada?.. Sindus oli ettemaatlik, tulles kohale Eduardiga, minu teisikuga. Pea samal ajal ilmus ühes teise mehega, kelle isikut ma pole suutnud kindlaks määrata, Nõialähtele teisest sibiist krahw Bogdt. Wõite ette kujutada, kuidas ehmus krahw, nähes ees „mind“, kes wõis tunda tema saladust. Sellest arusaamatuste komplekssi areneski metsa-kurbmäng. Gimejena laskis krahw, kui tüli paisuma hakkas, olen kindel jelles, kuna teise paugu andja oli. . ."

"Tõnu wend?"

„Jah. Sihtis karu, kuid surmas pimreduse tõttu haawatud härja... Tüli oli lühike, terve kokkusaamine wiie mehe wahel kestis üsna vähe aega.“

„Kas Tõnu wend“, kõneles ta edasi, „jälgib krahw Bogdti, juhitud tasumisihast? See, mis teile nüüd räägin, on midagi erakordset.“

Kui mina elasin Kalifornias, haris Ants Waska Manitoba farmides põldu. Siljem trappis ta Koffi mägedes. „Rohtasime“ end Berliinis (praegune Ritchener). Siin pole kliimaatilised olud rheumahaigele enam nii soodsad, nagu Põhja-Ameerika idapoolsetes riikides, kuid, kuigi kannatajin rheumat, pidin sõitma jellesse linna ühe Saksa wabrikandi jutule, kes soovis ehitada Huroni järwele korralikku aurikut....

Mägin teda — Ritcheneris nimetatud Saksa wabrikandi kontoris, kuhu ta oli tulnud otsima tööd. Ta oli meeledi ilmunud sakslase juure. Ritcheneris asub nimelt palju sakslasi. Nad on juba ammu Kanadasse rännanud, kuid, vaatamata seal mööda saadetud aastate peale, on nad jäänud teatud määral eurooplasteks. Nad on wastutulelikud, iseäranis heatahtlikud olles wärskelt hisse rännanud mitteinglaste wastu, kes mõistawad Saksa keelt. Istusime mõlemad kontori kōrwalruumis, oodates direktori wastuwõttu, kumbki aimamata, et oleme eestlased. Sieti öelda, meie ei pannud teiste ootajate seas teineteist tähelegi. Äkki ilmus kontoriuksele... krahw Armin Bogdt, kellegi wana herra saatel, minnes meist mööda. Krahw rääkis wanamehega, kes nagu pärast selgus, oli wabrikuomaniku isa, meie emakeelt. Gesti keele tarwitamine krahwi poolt tundus ära seletamatuna, kuid tõelikult polnud waja inestada. Nimelt on meie Saksa soost mõisnikkudel wiisiks, käies wälismail, ajada juttu oma wahel põlatud „maa-keeles“. Seda tehakse teadmises, et neid nüüd wõõras, üleaarune kōrw waewalt mõistab. Mina kuuljin ainult ühtkuid sõnu, kuid need olid kindlasti eestikeelsed.

„Niipea kui krahw oma saatjaga k rwaltuppa kadus, kargas keegi minu l hedalt maikse sajatusega  les. Alles n iud hiljuti selgus mulle — j in Gesti, — et too w oras oli T nu wend Ants Wahka, alias mr. Tobias...“

Warsti p rast jeda sammus krahw Bogdt uuesti Saksa wanah rraga meist m oda, kadudes t nawale, ning kohe j rgnes neile tundumatu. L ksin eesk ijatele j rele, kuid kaotasin nad siiski silmiist. Wahkal aga sellewastu  nneistus teada saada, et krahw Bogdt k neles Gesti keelt endise ehitusmeistriga, kes oli juhatanud wana krahwi ajal Uulu lossis  mberehitust id... Wana ehitusmeister oli Sakjamaa sakslane, elanud aga kauemat aega Baltimaal ja seega omandanud ka Gesti keele.

Wist ei kuulnud Ants Wahka krahw Bogdti ja endise ehitusmeistri k neist kuigi palju, sest k nelejad olid ometi teatud wiisil ikkagi ettemaatlikud, kuid n htawasti jatkus temale pealtkuulatud jutust niipalju, et tugewasti erutuda ning endale oma iseloomu kohajelt wastawaid j reldusti teha. Olen tagasihoidlik ja ettemaatlik iga uudise suhtes, Wahka selle wastu j lle kaldub iseendale liialdusti ette maaliwaa m ttewalla poole... Temas wirgus ahnus, m eldes, et krahw waewalt aluseta asja p iuiab, ei teadnud ta ju midagi krahwi halwast, meelegaheitlekust seisukorrast, ning Wahka,  nnek ttimistel juba tugewasti rifutud, tundis m aratu suurte waranduste l hna, mis peidus Uulu lossi juures.

Mis teeb n iud Wahka? Ameerikas tal  nne polnud, kuid tal oli raske kehalise t oga teenitud nii palju, kui palju n udis tagasih it kodumaale, kus rewolutsioonitajad ja selle tegelased juba unustatud. Tal ei olnud lootust Ameerikas j ukusele w asemiseks, tal oli lai luulelend ja — ta j rgneb krahwile. Teel kaotab ta tema simapiirist, kuid Riias kohtab ta teda j lle.”

„Nii siis, krahw Bogdt otjib warandust, mis tema esivanemate poolt kasutamata jäetuna on kujukil findlas paigas warjul siinse Nõia-lätte ümbruskonnas? Krahw Bogdt otjib seda, Wahka aga tahaks temaft ette jõuda?“

„Näib nii olemat. Lugu on seda imelikum, et krahw Bogdtil ongi andmeid, mis kõnelewad pöörasteft warandustest Uulu maa-alal. Wähe sellest, ta teab isegi seda, kus kohal warandus asub. Ometi pole kerge warandust tegelikult kätte saada. Ennetus seisab selles, et tema isa oli lasknud lossi juures ette wõtta „parandusi“, mille tagajärjel oli teadmatult häwitatud tähtis käif. Terwe rida ümberehitusi pidi jäänawalt warjama Armin Bogditi isa tegewust, warjaski kauaks ajaks, kuid ühes sellega oli maha maetud ka isa-isade pärandus.

Poleks mitte Uulu wõõra iijku käes, oleks krahw Armin Bogdtil lihtne jatkata waraallika otjiniist lossist. Kuid nüüd on Uulu Bruno Sonnwendsteinile kasutada, kelle juures-olekul pole meelepärane otjida lossi warandusi. Krahw on pettuse teel Uulu perekonnamõisa ära annud — juure laenu katteks. Wäempäewast on ta Sonnwendsteinile lubadusi annud mõisa ülekandmise asjus uue omaniku nimele, kuid tänini pole ta esitanud oma kaasomanikkudelt mõisa äramiüümise nõusoleku kohta tarwilikke allkirju. Ta teab, ta ei saagi neid anda ja seda teab nüüd ka Bruno Sonnwendstein, kes wiimaks ilmus koha peale isiklikult olukorraga tutwunema. Niiw helweetslane ei aimanud, andes mõisa wastu juure summa raha, et ka krahwlikud isikud wõiwad olla alatud petised ja tüsajad. Warem ehk hiljem oleks skandaal möödapääsematu, kui mitte poleks wahpeal järgnenud krahwi findel lubadus Sonnwendsteinile: kasutagu rahulikult mõisat paar aastat, siis tajutakse temale kahetordne ostuhind.

Paistab nii olewat, et krahw ei taha kofku puutada helmeetslajega, waid waranduse kättesaamise järele kofe kaduda kaugele, jättes kōik muu kus jeda ja teist. Ta loodab jõuda jhile Hinduse abil Kährimäe kaudu ja siin ta jellepärast ööjiti käibki ja möödab maad ning kalkuleerib ja püüab wälja arwata jalapäraseid kolmnurke, mille tsentris asub Nõia-läte. Waadake, Nõia-lätte läheduses peab leiduma maa-aluse kätigu jölmekoht. Nii palju kui minu andmed ja wäljaarwamised näitawad, peab see kätigustik olema ühenduses mitte ainult Uulu lossiga, waid Uulu lossi kaudu ka kuuljate Urukiila koobastega."

22.

"Teie tunnete Urukiila koopaid? "See on liiwakiwisje kujunenud koobastik Tartu juures, Klawse ja Kõlli talu põldude ja õue all. Waremajal ajal on see koobastik prof. Krause teadetes täiesti awatud olnud. Mja jookkul on ka koobastiku juud kas ise kinni warisenud wõi inimeste poolst kinni aetud, et ära hoida õnnetusi loomadega. See on juurepärane koobastik.

Koobastiku wõlwitaoilist, nüüd paiguti juba pragu-nema hakanud liiwakiwi-lage kannab tihe samast kiwist sammastik, kus ühikute sammaste wahel ulatub 1—2 meetrini. Koobastik on üsna ulatuslik, kuna juba ühe osa pöranda pindala umb. 500 kant-mtr. annab. Koobastik ulatub maantee alt läbi, mis wiib Tartu. Tõenäoliselt on koobastik kujunenud inimeste tegemisel."

Rahwajuu teab, et koobastik on ühenduses jala-kätiguga, mis algab Tartu Toomemäe juurest, minnes alt Emajõe põhja. Minu arwates on jeda teed kindlasti kasutanud kui mitte omaaegjed paruniteist ilmalikud wõimumehed, siis vähemalt Tartu doomkiriku waimulikud, kui nende elu wõi wara ähwardas waenlane. Kuna wiimati teed koobastikku tarwitati jalla-

käiguna, on muidugi väga raske öelda. Praegu on koobastif unustatud, ainult talvel viibivad selle piimedes ja maisudes talveuinakus suurel armul korvukad nahkhiired, kes kevade tulekul üles virgudes koobastifku mööda hääletult lendavad... Suvel peitseb selles demooni liivatiivis urgpääsuke.

Meie ei tea, kus lõpeb tõde, andes aset rahva fantaasiale. Rahvasuu järele on pea kõik kodumaa lossid, endiste maalinnade juures ühenduses maa-aluste salakäikudega. Vähejed praegustest mõisnikupõlvedest tunnuvad neid, kuna nad seisnud kasutamata sajanguid. Kirjalikke andmeid ei ole, wälja arvatud wast ühikud, kuid need uinuvad hoolikalt kufogil arhiivi tolmus.

Seldasse, näit. Otepää linnamäe alt wiivat salakäik Pühjärwe lossi, maa-aluse Otepää-jõega roobastifku. Senini on seesugune tee ja jõgi kindlaks tegemata, kuid mina ei kahle ta olemasolus. Umbes samasugust käiku võib oletada Sangastes, kust wagnarahwa teatel wiivat salatee kaugele jüdametsa. Samajuguseid radu leidub teiselgi, ning mitte ainult Lõuna-Eestis.

Mis puutub Uulusse, siis woin teile öelda, et Uulu loss on maa-aluse salatee kaudu ühenduses — Tartu doomkiriku alusega, kusjuures Aruküla on sellel teel nii öelda põlmjaamaks. Tee algab Rährimäelt, kus on wanasti asunud Uulu loss, praegune pole miski muu, kui endine jahiloss. Wana loss Rährimäel jüdametsa sees on lõpulikult machinnalt kadunud. Uurides hoolikalt Rährimäe lõunakülge, kus kähri auke pole, leiame selgeid jälgi endisest kühritusest, mis ei wõi olla pärit maarahwa iseseiswuse aegadeist. Klooster see ka ei olnud.

Kui hakati ehitama praegust lossi, lasti salakäiku endise lossi juures laiendada ning pikendada ta korwalharuna uue lossini. Pärastised põlvned ei waja-

nud seda maa-alust kätku kuni Bene-Diivi sõjani, millisel ajal põgenes selle kaudu Tartu miivatele waba teedele Uulu tolleaegne omanik von Bogdt. Siljem jäi tee unustusse, kuna Philipp von Bogdt ikkagi Diivi sõjas langes. Maa-alust kätku tunneb nüüd ainult pealiskaudselt Walter von Bogdt, Philippi wenna-poeg. Ometi leiab ta, huwiist aetud, salakäigu ükste, ta läheb olemas olevate andmete põhjal maa-alusesse, kust wälja tulles aga hullub. Järgnewad põlwed tunnawad pöörast hirmu lossi salatee wastu. Sellest räägib lossi arhiwis leiduw perekonnakroonika wana dokument.

Uulu salakäiku uurima asub enne Põhja sõda parun Axel Bogdt, kes teeb findlaks käigu awause ning peidab sinna kogu oma perekonna waranduse. Rootslaste poolt wangistatuna, sureb ta aga saadud haawadesse, ei suutes informeerida oma naist ja last wara peidukoha suhtes. Asjata on pärast seda otsitud lossi salaust ja salateed, kuni krahw Armin Bogdti isa, kes krahwi tiitli saanud oma onu läbi, enne enda surma teatas oma wanemale pojale lossi saladusest, mille ta peaaegu lahendanud. Noor krahw Bogdt tundis küll suurt huwi isalt kuulnud leiu kohta, kuid ei astunud kõhe hoogsalt tegewusse kõrwaliste asjaolude tõttu, andudes e'rwailsmisele ja kuldsete kannuste teenimisele, pealegi pidas ta seda uudist ikkagi teatud mõttes perekonna muinasjutuks. Nastat kuus tagasi aga, wiibides pikemat aega kodus, sattuski ta isa andmetel salakäigu jälile. Kuid ta ei pääsenud kaugele, kuna maa-alustes oli wõimatu orienteeruda. Ta ei leidnud midagi „iseäralikku“, wälja arwatud paar kongi, millistest ühes on tema esimene ema luuskif. Tema isa esimene naine ei puhka nimelt krahw Bogtide perekonna matusepaigas, waid siin, lossi all, kuhu ta surmud nälja surma. Et omaist ebameeldiwalt naisest lahti saada, oli Armin Bogdti isa, lastes naise waimuhaigeks tunnistada, aheldanud tema maa-alusesse

keldri ning jätnud sinna järgmise sijuga kirja: „Siin puhkab auwaese parun Gottfried Ushau tütar Wilhelmine.“

Parun Ushau, krahw Bogdti äi, oli kuidagi ära pahandanud oma wäimehe ning ägeda iseloomuga ja kange wihaga krahw tāsus oma naiseisale sel teel kätte, et suretas näljasurma enda naise Uulu losji maa-aluses.

Kui tutwuneme losji jalakäikudega, siis näeme, et see endast kujutab terve kabeli: peale endise parunipreili Wilhelmine Ushau puhkawad siin paljud mehed ja naised, kelle elu kustutatud wägiwaldselt. Mõne jäänuse juures võib weel praegu leida piinamise jälgi. On olemas ükshüid konge losji all, kus hulk inimesi unustanud päikesewalguse. Need on õudsed pimedad ruumid, wooderdatud tellis- ja maakividega, esmalt mteletule-tawad keldreid. Kuidagi pääsewad siia sijalikud ja konnad. Walgustades äkki neid kambriteji, näete pilte, mis teid hirmu ja jälkusega täidawad. Pea igas ruumis märkate piinapinke, warustatud terawate naeltega, tooditaolisi hirmjaid piinariistu, ahelaid, kšadega raudklambreid. Nii mõnesti käigus on umbne õhk ning raudgune tuli kustub siin. Üldse peab neil maa-alusel teil olema korralikult ettewaatlik, et mitte sattuda soogaaside peale. Peaasjalikult esineb siin metaan, ja kui süütate tikutule, plahwatawad gaasid, ntattes teid losji ohwite kõrwale sügawale maa alla, kus teie laipagi ei mõistaks ega suudaks keegi leida.“

23.

Kõik märgid ümbruses näitawad, et läheneme Uulu losjile: rohked, kruusjatatud metsateed ja päratu suured põliste tammete puistete teadannetega postidel: „Wõõrastel käimine keelatud“. Palju wõõraid puid ja pöösaid. Mõlle paistid nende hulgaist eriti ilma greeka sarapuud, mis meele tuletawad meie saart, ja forgi-tammed. Pea igal sammul taimestikis midagi uut.

Kõrgete finiste kuuskede wahelt nägime wiimaks ka mõisa walgeid ehitusi.

Sõudsiime kolmeteeharule: üks juurtee wiis raudteejaama, teine kiriku juure, kolmas oli — Tallinna maantee, mis läbibistab mõisa. Just teelahknel sõitis meile teekõweriku tagant pöösaste warjust wastu wedruwanter, hall ruun ees. Wantril istus mees ja naine — tütarlaps märkasin.

Wantril otse meie poole sõitmas nähes, jäi Gwert tulbana seisma.

„Mis teha, mis teha!“ sõjistas ta. „Seal sõidab Pügi tütar sulase saatel. Ta läheb linna. Lubage, ma räägin temaga.“

Gwert kahtles karsitult, fergitas siis aga kübarat. sammudes wedruwantrile wastu.

Sobune peatati.

Nägin nüüd tütarlast selgesti. See oli üliarmas laps, peas peesh õlgkübar punase paelaga. Kübara kaarde alt waatajaid wälja rõõmsad finised filmad, õhetawat põsed...

Ta ulatas Gwertile piikese kinnastatud käe.

Mul kui wõõral tundus wantrile lähedalolek ülearusena, ja ma sammusin otse teed edasi, jäädes peatuma alles küll maad eemal, Saksamaa kuuse kõrwal, kuhu ei kostnud kofkusaanute kõne. Dotasin umbes meerandtundi, siis kuuldus jälle wantripõrin kiwiteel. Warsti pärast seda nägin pea joostes mulle järgnewat Gwerti. Ta peatus aeg-ajalt teel, lehwitades kusagile taskurätti. Wiimaks jõudis ta minu juure, higi otjal. Ta oli üpris õnnetu, häälgagi warises tal.

„Ei saa, ei saa kohe öelda temale, kes ma olen... Noh, kuidas ja ütled temale, pealegi sulase kuuldes, et temaga kõneleb õnnetu nauskur...“

„Mis, kuidas!? Kas teie, tähendab, ei ole insjener Gwert!?!...“

„Jah, olen. Kuid jellepipärajt jään ma praegu muuskuriks.“

Mul langes otsekui kiwi südamelt.

„Dlete wali enda vastu“, ütlesin, „kelleks peate mind nimetama, kui teie minu ametikohuste-täitmisel mulle ainult oma teravmeelset, agarat abi annate?“

Ta ei vastanud, waadates tagasi kaugenewa, rau-gewa wanfripõrina juunas. Naeratas siis ja lausus:

„Muidugi saab nüüd tütarlaps aru, et olen teine ijal, et...“

„...et olete Eduardist palju huvitavam...“

„Urge rääkige. Ta pole tuuline tütarlaps, kuid...“

„Ta on lihtsalt wõluw!“

„Teie leiata seda ka?“

„Muidugi!“

Sakkajime jälle liikuma.

„Meie jõuame warsti mõisa“, keeras Ewert jutu teisale, „terme loos on meie käjutuses. Sonnwend-iteinid ise wiibiwad minu soowitujel linnas.“

Teate, kuidas sai alguse mõisa müümine? Sindus, olles rahapuuduses, wõltsis dokumente. Ta on nupukas mees. Ta mõistis enda kätte saada ühe trükikoja kaudu, kus trükiti rahukogule kõiksuguseid plankette, paar eksemplari obligatsioonipabereid. Rahukogu esimees, wene-lane, kirjutas, nagu teate, oma nime ükshikute tulpade näol. Seda on kerge wõltsida. Sindus kirjutas juhust ja teeb kaks obligatsiooni Uulu mõisa peale à 15.000 rubla. Neile leidis ojtja, kuigi ojtja oleks pidanud teadma, et majoraatmõisa peale üldse obligatsioone teha ei saa. Kuid seda siiski ei teadnud Riias wiibiw hel-weetslane ning omandas need oma woliniku kaudu. Wolinik osutus sama targana, nagu tema wolitajagi, makstes Sindusele ühe obligatsiooni eest köhe wälja. Müümine sündis neljasilma all. Alles siis, kui Sindus oli advokaadi kontoriist juba lahkunud, tuli wiimasele meele, et ta on unustanud küsida, kust saab kätte prot-

fendid obligatsioonide pealt. Ta saadab kirja Uulu oma-
 nikuks ning saab sellest vastuse, et Uulu peale obligat-
 sioonide pole tehtud. „Sunniks“, arwas advokaat, „on mul
 obligatsioonide tooja aadress“, ja ta saadab temale kirja,
 teatades, et soovib osta ka teise obligatsioonide. Kuid —
 Hindus ei läinud ülesseatud mõrda: ta oli üles annud
 wale nime all enda aadressi kellegi tuttawa Tartu äri-
 mehe juure. Kirja kätte saades ei läinud ta teist obli-
 gatsioonide Riiga toimetama, kuigi awatus oli suur. Nii
 jäigi Sonnwendstein oma rahast ilma. Hindus jõi saa-
 dud summa osalt maha, kuna suurem osa sellest saagist
 libises wõõrastemaja toas wargaga tasku... Sonnwend-
 stein astub krahw Bogdtiga kirjawahetusse õnnetute
 obligatsioonide pärast ja seal siis tulebki krahw mõttele
 omaford ära kasutada naiwi helweetslast. Ta sõidab
 temale järele Alpidesse ning, lubades obligatsioonidega
 saadud kahju enda peale wõtta, kirjutab wõlakirja wõ-
 lakirja järele Sonnwendsteini nimele, kuni lõpuks —
 müüb terve mõisa samale isikule maha. Tõepoolest kent-
 sakas, kui hakkad mõtlema, et on olemas nii naiwe ini-
 mesi, nagu Sonnwendstein. Aga noh, noor inimene ka
 alles...

Wana krahw, olgu mis ta oli isikuna, oli põllumees
 ja pidas mõisa korras. Olgu maaparanduse, sookultuuri,
 karja- wõi hobusekaswatusel alal — Uuluist wõis wa-
 nasti wõtta eeskujul. Siin oli eeskujulik metsakaswatus,
 eeskujulikud kalatiigid, lindudekaswatus jne. Kui meie
 metsa wahelt wälja jõuame ja mõisa nurmi näeme, siis
 paistawad silma praegugi wiljamüürid — korralikult
 wäetatud, wana mõisa maa... Uulu, waadake, on nagu
 mõni roheline ärapiidetud kindlustatud linn. Näete,
 seal algab mõisat ümbritsemise kõrge kivist müür... Soo-
 neid, neid ei jõua teie esimesel pilgul ära lugeda. Nad
 on pea erandita telliskivist, pealt ülelubjatud. Minult
 lofs ise on punane... Sgal pool on elektrivalgustus,
 prügitatud tänavad... Teine küsimus, kuidas on

mõisa niifugusesse sejuksorda viidud. See on see Uulu mõisa Uulu metsa ees, mille puud nii mõndagi teavad jutustada läinud päevist, mil kuppakepp orjade turjal tantsis, kuna härrad rüütliid hundi- ja karujahtidega ja kaardimänguga end lõbustasid, sealjuures nii targu politikat ajades, et kas valitjes maad wenelane, poolakas, rootslane või daanlane, et — päriswõim maa ja tema elanikkude üle pidi ikka jääma sakslase-mõisniku kättesse...

Mäete — Ios. Koloss. Ta warjab enda katuste all ligemale sada mitmesugust ruumi. Ma ei hakka lähemalt seletama mõisa ja Iosji ajalugu, see wiiks asjata liig pikale, pealegi pole meil selle ette-
 kandeks aega. Olgu wast nii palju tähendatud, et Uulu on wanasti olnud — terve kihelkond. Ta on endine domeen, ühtlasi on ta olnud Tartu piiskop-
 pide asupaigaks. Aastal 1273 oli teina suurus peaaegu 100 adramaad, sinna juure arwamata ligemale 1000 talu maa. Mõnesugustel põhjustel on hiljem mõisamaa atrade arw märksa wähenenud. Sellegipärast on Uulu weel praegu üks juuremateist Gesti-
 maa mõisatest, juur riik riigis...

Waadake ometi tenta Iosji — nüüd paistab ta puude wahelt selgesti silma. See hiiglane! See monument, mis peab palju ütleva igale sakslasele tema isaijade üliwõimust Baltimaal, kuna maa pärisrahwas tundku hirmu wana Iosji ees... Do, kuis on mõistnud wäike fildfond inimeji kasutada terve ijerahwa täit tööjõudu endale kantsi ehitamiseks ja oma kanna finnitamiseks! Aga seisku ta! See on eetilase töö, rääkigu ta meie põlwele oma esiwanemate kannatusest.

Puude wahel wanaaegne Ios... Ges lillesöörid pursskaewude kristallselges fastes... Luiged ja näkid, külluse järw ja graniit alusel Amor — ligi kümne-
 fond fontääni merekiwidega kruusatud Iosjiteede ümber.

Ewert juhtis mind puude alt otse lošfi juure.

Lossi jissekäifu kannavad kiviisambad. Kohe trepist üles astudes jõuate võõraste jaali... Muist ja kollane tammepuu parkett... Ring siis — maitsetus ja uhkus igal sammul."

Swert juhtis mind puude alt otse lossi juure. Ta ei wiinud mind aga paraadssissekäigu ette, vaid tegi poolkaare ümber „härastemaja“. Siin, lossi teisel küljel, uppus wäatfasmudesje „rõdu“ ja sellele jaramu-
fime meie mööda raudsete käsi puudega keerdtreppi üles. Bergis wilksatas paar naiskaju, kuid lossi ije näis elu-
tuna, ainult meie peatohalt waatas keegi wanem in-
mene lahtise akna kaudu alla. Rõdu üks oli awatud. Swert liikkas selle lahti ning astus kõhe ruumikasje
jaali. Mulle torfas kõige pealt filma wärwiline kiir-
sõidu loobijä jaali pörandal, mis oli millegi pärast siia
kuiwama pandud. Ruumis polnud mingisugust mööb-
lit. Ümber waadates nägin ukse taga warjus seinä-
kappi, raudset rahakappi.

Saaliist wiis kolm ust lossi seesmusje. Ühte neist awa-
des nägime enda ees mitte wäiksemat ruumi, kui see,
mille kaudu lossi ilmusime. Kõige toa piidal seisis
number „32“. Ka selles ruumis puudus pea täiesti
mööbel, ainult tejet tuba, kamina ees, seisis ümmar-
gune sohwa, laud keskel. Kaminas põlesid rõõmsalt
puuhalud, nähtawasti oli siin keegi alles hiljuti käinud.

„Kiwilossi tuleb ka juwel „joendada“, ütles Swert,
mugawalt sohwal aset wõttes. „Palun istuge ometi ja
olge nagu kodus.“

Ta astus üles kui Uulu lossi peremees.

„Siin selles toas, olen mööda saatanud nii mõnegi
tunni, uurides kaminahelkide walgel lossi plaani. Siin
ta on, waadake, olge head. Meie oleme praegu „Prints
Ruprechtli toas“, ütles Swert ning laotas minu ette
kolm kaartki.

„Uurige neid, kuni meile tuuakse tulist kohwi.“

Erwert awas raske tamme luugi, mida senini war-
jas linoleum. Meile mustas wastu feerdkäif alla
põranda.

„See lojs oma jaladustega on — miimuke tagasi
keskaja koledustesje“, ütles Erwert. „Kui kardate, siis
loobuge warakult.“

Rehitajin õlgu.

Ta jammus kohe treppimööda alla, otjides käega
mööda betoneeritud kiwiweina ning peagi säras all hele
walgus, esitades meie jilmale rahakappidega täidetud
awara keldriruumi.

„Neis raudkappides“, ütles Erwert, „hoidis wana
krahw enda perekonna hõbe- ja kuldasju. Niiid on ka-
pid põhjalikult tähjendatud, ainult riulid waatawad
meist wastu. Aga oli aeg, kus nad ägasid raskuse all,
mis ulatus sadadesje puudadesje. Noh, lastuge aga,
mehed, mulle järele!“

Mulle järgnes keldriruumi paar tundmata meest,
kes Erwerti poolt olid kohale kutsjutud, ja Tõnu Waha,
kes ka wahapeal oli lossi õlmunud. Mehed kandjid
kõiefera, labidaid ja kangi ning kaewandufirweid,
kuna Erwert ise oli warustatud krahw Bogdti kahe kar-
biithelgimiskajaga ja elektrilambiga.

Erwert näitas ühele raudkapile, awas selle nähta-
wasti juba waremalt lahti jäetud ukse ja kaskis mees-
tel kõiefera korda seada. Selle järele wajutas ta ker-
gelt kapi sjesseinale. Käis kerge nõksatus, siis kuuldus
roostetanud raudukse kaeblikku häält ja pitakdaselt hak-
kas umbes mehewõrgune sein awanema, paljastades
mingit käifu.

Ta tõmbas minu kättpidi endale järele pikka wõl-
wialusesje, üle kuhjatud sammastega. Mehed minu
taga järgnesid meile wakkjelt, ainult ükikuid sõnu oma-

wahel wahetades. Need olid, nii palju kui teadsin, Gewerti isiklised abilised, kes walmasid lossi juba teist päewa.

See oli huwitama rännaku algus. Läkime wõl-wialust mööda otse edasi, kuni jõudsime kohani, kus see jagunes neljaks käiguks. Nüüd nägime ühtlasi üht-kuid raudustega konge koha üksteise kõrwal.

„Need kongid pole kottpimedad“, ütles Gewert, „kõustes nendele seinäärsetele pinfidele mõite sisse waadata, kuid ärge ehmuge, kui neis näete luustikke. Mõned neist on riietatud, kuid muidugi wariseb riie tolmuks, kui seda keegi puudutaks. Kongide lagedelt paistab sisse wähekeste ka walguist tugewa klaasiga luugikeste kaudu. Walgus tuleb ammu unustusse jäetud, lossi õuel leidumast tühja hiiiglakaemu kaudu.

Waatasin huwi pärast ukse afnakeste kaudu ühte kongi ning, walgustades ruumi, silmasin kohkudes naise kogu laua ees istumas...

„Näete neid seinawausi — nad warjavad märtreid. Just nagu mõni klooster. Kui läheme edasi, näete, kuidas wõl-wialune, käik meie ees järjelt mardilamaks muutub, nii et waewalt kitsas käigus kiirakil liikuda saab. Seal on tunne, nagu wiibiksite Betseri kloostri ma-alustes või kuuljates munkade kabelis Riiewi linna all. Wõiks öelda — Uulu on teine Riiewi klooster... Puudub ainult, et meie ees wuliseks püha allikawesi ning käikude kõrwal asuwad firstud reliikwiatega-jäänustega, kaetud punase kalewiga. Mõni first on tühi, mõnest aga waatab wastu foolnu pealuu.“

Edasi minnes peatusime ukse ees, mis asus otse ühe kõrwalkäigu küljel.

„Waadake nüüd ka sinna sisse... Noor krahw, krahw Armin, kui ta leidis tee jellesse ma-alusesse üles ja tutvunes siinsete kambrite seesmusega, ei tahtnud ka maha jääda omast isast, aimates tema tegusid järele.

Uhte Bogdt ei woinud ometi alandada oma isa ees ning temast nõrgemana osutada... Ta tegi oma südame kalgiks ja mattis siia elusalt — enda wana imetaja, kes oli julenud krahwile üht „wäikest“ tött öelda. Siljem tõi ta temale kaaslaseks enda — ei tea mitmenda — ohwri noore tütarlapse näol.“

Meid saawatwad mehed sajatajaid.

Däksime sammude kõmisedes mööda Lauakambreid, nagu jeda nii wõlwaluse käikudesse ehitatud jala wang-laid õigelt üks meie hulgast nimetas. Sga häälekõla kajas wastu, iga wäiksem kui kõnelus juureses õuduratawaks tumedaks kõminaks. Küllap siin omal ajal asjatult hõikajid õnnetud, teades, et neid keegi ei kuule... Wõi kuulis kunagi keegi lossi õue wanast kaewupõhjast kummalist naeru? Kui maru hürus, kas ei kajanud tuulekaebest teie kõrwu kellegi needrine, jur.naeelne wiimne ahastus — wana lossi poolt? „Ei“, ütlesite, kui kuulsitegi midagi, „see oli ju ainult tormihulung... Tänapäewal walitseb lossides rahu ega sünni enam midagi seesugust, mis ajab eemalheisjalgi hirmust juufjed püsti...“

Mina ei uskunud, et kunagi midagi jellesarnast näen, ometi oleme praegu ilmji karjuwate kuritegude kohal; mitte keskajas ei liigu mina, waid 20. sajangul; mitte hirmu ja õuduse wäljamõelust ei loe ma praegu; waid olen toimingute tunnismees, mis on olewiku aegadel korda saadetud...

Uhe tugewa raudusse ees seisatusime jälle.

Swert kõneles, näidates jellele uksele:

„Meie ei saa ka jeda uist awada, kuid waadates läbi ukseakna jisse, näete ruumi, kus teatud tundidel armastas wiibida krahwi isa. See ruum on muga-walt, krahwlikult jisse seatud, nii, kuidas see täiesti kohane ühele juurfugusele isandale, kelle soontes woa-lab muijste ratsafõduri weri... Siin, lewades tugi-

toolis, kuulas krahw oma ohwite kaebeid, mis kostsid tema kõrwu meeldima muusikana. Nimelt on maa-alune tuba ühenduses nende ohwite kongidega.

See on üks suurepärase ehitus. Mitte üksi lois, waid ka just see käigustik siin. Kuni selle kohani, nagu näete, on mõlwalune tellis- ja maafiwidega woorderdatud, alles eespool algab „loomulik“ koobaskäik. Mind huvitab pööraselt, kes on kogu selle masiivse käigustik ehitusmeister olnud, kahjuks aga on seda raske teada saada. Muidugi pole lois ühes nende jalakäitudega ühe inim põlwe töö, kahtlemata on siin tegemist paljude õudse mõttewiljaga: põlwest põlwe täiendasid Bogdtid maa-alust ja lossi uute „leidustega“. Teie arwatavasti märkate juba lossi juures neid jälgi, mis näitawad, kui palju kordi on seda wana rüütlite kodu ja pelgupaika ümber ehitatud, paiguti renoveeritud. Kõik on piinlikult ette nähtud. Teadke muuseas, et lossi seinad on õõnsad, warjates enda wahel õhutorusid, mis peawad ära hoidma kiewehituse niiskust. Kuid mitte ainult õhutorusid ei warja lossi seinad, nad on peitnud foowimata, uudishimuliku pilgu eest weel nii mõndagi muud — jaladusi igatahes, mida parem mitte teadagi.

Kui wana krahw kändines oma lossi ruumidest, lastus ta, nagu ütlesin, siia maa-alusesse oma ohwite juure, selle kaebekisa ja hullunud naer oli temale suurepäraseks lõbustuswahendiks. . . . Mõnikord, selle wastu, sundisid teda olud lossist siia põgenema, tülles siia ettemaatuse põhjustel, isegi hädaist aetuna, kartuses wihaste talupoegade ees, kes iseäranis Otepää sõjapäewil, majanduslikelt äärmisesse wiletjusse tõugatud, selg piinapeksumt werd nõrelaw, olid nii mõnigi kord ketsjet teinud krahwile kallale tungida tema enda lossis. Siin, selles toas pidi siis krahw olema kindlustatud igajuguste ootamatuste wastu, mäsajad ju siia waevalt oleks mõistnud temale järgneda, pealegi tundsid

losji käite ainult Bogdtide perekonna meesjoo üksikud liikmed ning kõige ustavamad teendrid."

Tahsin näha krahwi maa-alust tuba, kuid Ewert andis märgi edasiliikumiseks, öeldes, et meie pole hümikäigul.

Nüüd muutus wõlwisitil madalamaks ja kitsamaks, saime edasi liikuda ainult üksikhaaval, kõrwuti käimine oli täiesti võimata. Meid saatsid meie warjud, mis kord läksid pikkade sammudega tundmatu maa-aluses sibil ruttu-ruttu edasi, siis järgnesid meile aeglaselt kohutawate, tumedate, järjeit kaswawate hiiglastena... Nüüd-nüüd awaneb mõne hauakambri uks ning astub sealt wälja luine, kondiline Mana kodanik, sirutades meie poole oma käe. Ja siis kajab mitmekordselt läbi wõlwisitiku furnuakspiinatu naer... Kui see waikib hetkeks, kajab kusagilt mõne krahwi Bogditi esivanema kähijew hää: „Kes tohib, kes seal julgeb wiibida nende käikude waikusel, milline maine wõoras on jõandanud tungida wana losji saladustesse! Häda, häda sulle, ja julm! Käigud sulen, lagedel lasen langeda...“ Siis waikus, kohutaw waikus.

Tükk aega ei rääkinud meie sõnagi, minnes edasi. Ma ei märganudki, kuidas olime sammunud ühte kõrwalkäiku. Ewert, teadmata kust saadud kaardid käes, näitas teed, ja nii meie rändasime Uulu maa-alustes.

Kui Ewert jälle poetas mõne sõna, kõmises kogu wõlwisitil. Mõnikord muutus keldrikäigu akustika otse wäljakannatamatuks: järjeit kitsamaks kujunewat käiku mööda weeres inimese häälekaja meie tulnud teed kõue-rattana, peatus kusagil kõrgel wõlwi all, jooksis siis jälle tagasi meile järele — ootamatult heleda kiunumisenä. Mõnikord jõudis hääle tagasi hundawa kaebena. Kõrguni meie sammud hakkasid kõlisesema, kaebama, hüüama, karjuma... Saarasime siis üksikute käe järele, peatudes omal käigul ja kuulates. Kui kõik sammude

kajad surid — ühel kohal oli kolmekordne kaja, — malitjes käigus niijugune waitus, et just selle mõjul kartma hakkasid.

Sauawaitus, külmad maakivi seinad, nendel meie warjud ja siis äkki Ewerti sammud, mille kaja moon-
dunud ahelate kõlistamiseks. Nüüd-nüüd, näis mulle mõnikord, awanewadki seljataha jäänud piinakambrite ukssed, kostab luuete jalgade rutt ja meile iihutawad järele wooris waimude parwed.... Kui oleksin aimanud käigu õudsusst, waewalt oleksin järgnenud Ewertile. Hirmul mõtlesin, et tulnud teed ka tagasi minna tuleb.

Äkki näen, kaugel ees lõpeb tee, mingisugust kõrwalkäiku enam pole. Mõneminutilise rännaku järele peatusime sileda seinale ees, edasipääsu polnud, wõis ainult wana rada tagasi kõndida.

Ewert käskis lambid põrandale panna.

„Nüüd“, sosistas ta, „peame järele katsuma, kas olen efsinud. Kõik minu andmed näitawad, et siin peab saladuse wõti olema. Minu arwates tee ei lõpe siin. Kõik jatkub, kuid ta on kinni müüritud. Olen mõne päewa eest sellel kohal juba seisnud. Üksinda muidugi.“

Ta astus käigu lõpu juurest sammu kuus tagasi, käsi seinale mõõduks seades. Taganedes andsime talle ruumi. Seisatudes wiimaks, hakkas ta tasa seinale koputama.

„Kõmiseb.“

Ütles ning wõttes taskust friidi, joonistas seinale ringi, mille raadius oli lähimõõdus umbes üks meeter.

„Ma palun tungiwalt ettewaatlik olla, sest pole teada, kas sealpool seinale leidum käik on wärskte õhuga ühenduses. Ojalgu tuleks tähele panna minu joonistust ning selle piirides tööle asuda.“

Kui esimene kivi omas asemes liikuma hakkas, kastas Ewert meil mõlvialuse pörandale lastuda. See tõrni kivide wahela surudes jäi ta seina najale seisima. Võis näha, kuidas ta, piüüdes kivi kätte saada, end kõigest jõust pingutas. Sihatsed tema kõhnawõitu näos tuislesid, nii ägedalt oli ta tegewuses. Kuid kivi ei annud järele.

Sigi pühkides sööstus Ewert uuesti seinas liikuma kivi kallale. Samades, jälgijame pinewusel iga tema liigutust. Korraga — wõidurõõmus ilme tekkis kivi-kangutaja näole — kivi oligi lahti, ahwardudes maha langeda. Ewert kahmas ta koha sülle ning tõstis pörandale.

Otskui oleks see kivi olnud miski haruldus, ni-hutajame end tema poole. Üks meestest ulatas lambi koha kivi juure ning hakkas teda tähtsalt waatlema, kuigi see oli ainult harilik maa-kivi. Meie uudishimu oli äkki äärmiselt üles krumitud, hoolimata fogu ümb-ruse õudsusest.

„Mida warjab enda taga kivisein?“ küüsid meie pilgud ning pöördusid jälle edasitöötawa Ewerti poole, kes oli uuesti wäsimatult tegewuses.

„Asper, ulatage hetkeks tuli.“

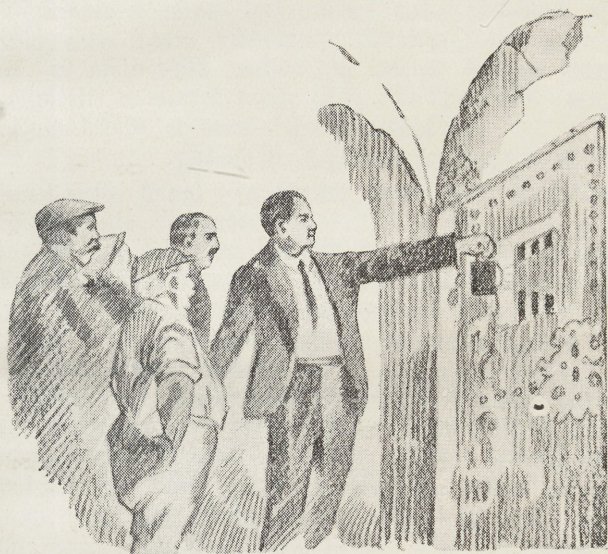
Tõusin põlvedele, tõstes tule enda pea kohale. Nägin, kivi ase oli kaunis suur. Awauselt paistis lubja-korra wahelt teine kivi.

Ewert koputas wastu kivi, hakkas siis awausi laiendama.

Korraga kuuldus miski siin, siis ragin... Ewert kargas koha seina juurest kõrwale.

„Tagasi!“ karjus ta. „Ruttu, ruttu...“

Üldises segaduses kuulsin weel, kuidas läbi Uulu lossi maa-aluse mõlvistikkäigu hulus Ewerti sõnade meeleheitlik uu-uu-uuuu... Siis wahises ja wärises

Ühe tugeva raudukse ees seisatusime jälle. Ewert kõneles,
näidates sellele uksele...

fogu ümbrus. — Bind jalgade all hakkas kõikumama ning prantsatades langes mitmelt poolt sein meile peale — siwide rahe. Käs kõrvulukustaw prahmatus ning — kõik wajus minu ees pillkasse pimedusse. . .

Sgawene ragin ja pragin minu ümber kestis kolleda hooga edasi. Kuulsin ja tundsin, kuidas üks raskus teise järele langes kufagile wastu kiwe, kuid — minule ei olnud seni midagi paha juündinud. Surusin enda wastu wõlwaluse põrandat, hirmul mõeldes, et nüüd-nüüd muljub mu puruks hirmus langew wõlmistif, et weereb mulle pähe üks kiwi, üks ainus, jatkum selleks, et mind teha olematuks. . .

„Issand, Issand!“ kogelesid mu huuled, hüüdes nime, mille kõlaga olin muidu unustanud. Ei julenud end paigastki liigutada.

Ei tea, kui kaua lamasin pimeduses külmal maaluse telliskivi põrandal. Kui wiimaks toibuma hakkasin, märkasin, et mu ümber walitses hauawaitus.

„Mis on juündinud?“ oli esimene mõte. „Kas langetid wõlwalused kofku?“

Wärijedes fogu kehast liigutasin wajakut jalga. Sellele ei püütunud midagi ette. Nüüd julgesin käega enda ümber katsuda — mitte midagi, ainult külm kiwipõrand. Tuli meele, et mul on taskus elektrilamp. See oli täiesti korras. Kuid teda oli raske kätte saada, lamasin tasku peal. Mul polnud weel nri palju julgust, et hakata enda alla jäänud kuueosa fergitama.

Wiimaks ometi, kuulates, siis end ettemaatlikult teerates, sain kae tasku panna. Wärijewail sõrmil wajutasin süütajale.

Alguses ei näinud mitte midagi. Siis, filmade wähe harjudes, tõusin istukile.

Olin imelikult pääsenud kindlast surmast: minu pea kohale oli wajunud sein, kuid mitte mulle peale langenud, waid kaares minu üle peatumia jäänud. Ta mõis

weel iga filmapilt alla lastuda, kuid — juurem häda-
oht oli nähtavasti eialgu möödas. Mul jüdagi wä-
rises, mõeldes selle peale, mis wõis jaada minu kaas-
last. Ent — mis on mul nendest, mõtlejin siis, mina
olen terve...

Kuna allawajunud wõlwaluse sein kahtlaselt otse-
kui wõnkus, roomajin ettevaallikult tagasi poole. Kor-
raga, tundes, et jalg ei teia enam tuge, waatajin ringi.
Ohmudes nägin ees mustawat sügawikku. Alles nüüd
filmajin ühtlasi, et tee ettepoole oli täiesti kinni: kivi
sein oli ette wajunud.

„Uulu maa-alusesse elawalt maetud!“

Seda mõeldes hakkajid mul juuksed peas liikuma.

„Külman wõi juren siia nälga, nagu krahw Bogdi-
de ohwrid... Neetud Gwert, kes mu siia meelitas!“
kaotajin oma wiimase rahu. Mäga mööda end ometi
jälle kogudes, hakkajin olukorra üle järele mõtlema,
otshides pääsemise wõimalust. Elu alalhoiu instinkt
hakkas minus ägedalt rääkima.

Tõudjin kõige pealt selgusele, et ma ei tohi lii-
gutadagi seda seina, mis ära lõiganud tee tagasi lossi
juure. Waatajin ümber ning nägin seljataga
pikka kõrget ruumi. Sellest lahutas mind purunenud
kivisein. Ühelt kohalt oli sein nagu ära lõigatud,
awades sügawa augu. Selle augu äärele oli minu jalg
libisenud...

Koobas! Minu ees on päratu kõrge koobas, päi-
guti liima ja kive täis kuhjunud, kuid äärtel — põh-
jatu.

Põhjatu!?

Põlmedel nihutajin enda sügawiku kohale lagune-
nud müüri juure ning waatajin elektrilambi walgel
alla. Jah sügawik, poolenisti wett täis. Weest waatajid
wastu kiwid.

Pole wõimalik liikuda edasi ega tagasi! Nii pea
kui liigun sügawiku juure, wõib jalgealune libiseda.

Kuid teotsema pean, muidu kustub tuli. Tuli meele, et mul on kaigas kaks patareid, kuid kauaks jatkub nendejtki! Kes teab, kui kaua pean siin waem-
lema, enne kui...

Ahastuses tõusin istukile, otjides filmaga teed, mida mööda pääseks koobastiku poole. Näiud jõandasin seista jalulegi. Nägin, wajakut kätt hoides wõin jõuda august mööda, kui ainult maa minu all ei libiseks!

Kuid kuhu jõuan, kui ka õnnelikult koopasse tun-
gin? Tundmatu käik, wõib olla — awaujeta, wälja-
pääsuta? Pöörajin jälle filmad seina poole, mis lahuta-
tas mind wõlmalusest.

Õtki mõtlesin: kui keegi minu kaaslastest weel eluga pääsis ja tee tagasi lossi leiab?.. Kas tuleb ta mind otjima?.. Õnnetu, kes suudab, kuigi on keegi terweks jäänud, jind leida jii! Kui jään lootma wõõra abi peale, siis leitakse kord ainult minu laip.

Mulle selgus täielikult, kui abitu-ahastuslikus seisukorras olin. Oleks mul ometi labidaski — kaewaksin wäsimatuseni, kuni olen endale tee teinud päewawalgu-
sele, kuid kõik riistad olid jäänud leedsulewa müüri ta-
ha. Aga, kui olekski mul labidas — ühest ainsast pilgust minu ees mustawa koopa lakke aitas, et röö-
wida mult igasugust lootust end „wälja kaewata“: koobastik oli määratu kõrge. Ei wõinud armatagi, kui sügawal maa all ma olen.

Kuhu wiib koobastik-käik? Kas muutub ta eespool madalamaks wõi jääb samal suureks igal pool? Kui ta ei lõpegi! Kui ka, jelle asemel, et kufagil tõusta maakamara lähedusse, maapinnale läheneda, kaob jär-
jest sügawamale maa alla, juhtides mind õnnetut, kes jia jattunud wastu enda kahtmist, koledate sügawaste poole, lõppedes wiimaks maa-südames...

Ura hiirena jooksis mõni mõttefene endalt aru kii-
sima sündinu kohta, siis taandusin aga jälle kõhe hirmu
valda.

26.

Sakkasin appi hüüdma... Minu kähisev meele-
heide suri kõrge koopa seinete wahel, ainult nõrgalt
wastu kajades. Mitte midagi selle sarnast, mis oli
kunstliku wõlwi-aluse taga.

Mulle tuli mõttesse hakata paugutama revolviit
— ehk kuuleb keegi! Hirmul aga püdin jätma sellegi
nõiawi kawatsuse nõrga wastukaja tõttu.

Olin täiesti saatuse hooles.

Mis teha, mida ette wõtta?

Walgustasin oma ümbrust igalt poolt ja nüüd
alles nägin, millised toledad pead koobastiku kumeruste
ja üksikute osade näol mulle wastu waatajad. Siin oli
pika juustega, ühesilmaga nõidajid, wanunehi, sarwe-
dega ja fühmudega otja ees, jääpurikate taolised, laest
allarippuwad piigid pihus, luudadel ratsutawad kum-
malisi loomi. Mõned tuletajid meele karu, mõned saaki-
waritšewat ilwest. Otse koopa ees kasvab laest puu-
põõsas, mille narmasokkastikus põlesid hundi silmad...
Arwasin, et hullun. Ku jagil hakkas liikuma määratu
suur lohe-uss. Kui hirmul tule kustutasin, püüdes
peletada filmist õudseid nägemusi, hakkajid koobastikus
liikuma tulukesed — minu närwilikkuse tagajärg. Need
tuled-täpid pimeduses kohutajid mind weel enam. Sa-
mal ajal kandus mu kõrwadesse otsekui sarki waritše-
wate metsloomade astumine minu poole. Nüüd jra-
tas minu järele oma kobawa käpa pime wõluolemus...
Siis tundsin enda kohal sellegi tulist hingamist ja so-
fistamist, siis jälle otsekui jäise sõrme puuditust...

Wai sõrmed ei kuulunud äkki enam sõna, ning, wä-
risedes end wastu kinnimüüri toetades, otijin ning

otijini asjata kohta, kust saan jüüdata oma elektrilampi. Ümbruses hakkasin otijina tikutoosi, kuid see asus kusa-
gil mu tasku jalajügamustes.

Kui wäimaks tikutuli läbi pimeduse jähwas ning — mu närwiliku liigutuse tagajärjel koke kustus, jäin ehmatusest, mille ise sünnitasin, liikumatult lamama. Nagu halwatud olin hetkeks. Siis kargasin jalule. Ma oleks jelle juures peaaegu weerenud wette — auku minu ees. Sellest uuest wõtamatuselst ehmunud rööga-
tasin täiesti kõrist. Wulle wastas hale kumamine. — —

Kui oma olukorrast jälle arusaama hakkasin, ei tundnud ma enam mitte midagi. Olin täiesti rahulik ja imelik ükskõiksus waldas mind. Ümaksin oma wangla müüri taga lootuse kaotanud inimesena. Piikane pimedus minu ümber. Mõtlesin, mõne aja pärast liht-
sast külman ära. Mind nüüd enam ei kohutanud ega hirmutanud miski.

Ometi — ajasin enda jälle istukile. Suutsin nüüd nii palju aru saada, et kui ma ise enda, pääst niseks fätt ei liiguta, siis muidugi huffun. Oleks mul täe-
pärast mõni puugi, katksuksin sellega eenalt liigutada seda seinu, mis tee wõlwalusesse sülenud. Pean tun-
gima koopasje, wäst leian sealt midagi!

Kui ma jälle walgustasin enda ümbrust, peatus mu piik koopasuu lae juures, kust midagi rippus alla, mis meele tuletas puu juuri. Suurte taolised müürid narmad asusid kõrgel ülal, kuid — mind äkki huvitajid need narmad üliwäga. Kui need on puu wõi mõne taimne juured, siis ei wõi maapind liiga kõrgel olla! Muidugi polnud need puu juured, kuid nad otsekui andsid mulle lootust. Lootust?..

Kuna mind ümbrus enam nii ei hirmutanud, siis roomasin põlwedel, hoides wäikule, koopa suu juure. Wäikest kitsast rada mööda wõiksin pääseda seinaküljest

alla warisenud mullakihile ning sealt, tehes julge hüppe, jõuda õnnelikult weega täidetud awausest mööda.

Soides end framplikult wastu seinä, panin ette-
waatlikult jala liivakihile. See wajus wähe. Siis
aimasin, et muld mind kannab, kui lastun kättele.

Suba olin poolel teel, elektrilamp juus, kui
tundsin, et hakkän ühes müllaga weerema jügamiku
poole. Wöin müidugi weest wälja ujuda, kuid kartsin,
et saan jääkülmas wees krambid. Olen muidu liiku-
mises kaunis tagasihoidlik, kuid nüüd andis mulle sur-
mahirm seesuguse piiruse ja päendumuse, et alles siis
taipasin, millega olen toime saanud, kui leidjin enda
kindlal alusel wäljaspool hädaohtlikku müüri, maha-
libisewat rada ja weega täidetud awaust. Oma hüpp-
pega olin ma aga liikuma pannud mullaseina ja nüüd
ei kuulnud ma tükil ajal muud kui mulla ja kiwide lan-
gemist wette.

Ronijin põlmedel hädaohtlikust paigast eemale.

Kui peatusin, märkasin, et olen kaotanud oma
elektrilambi. Ometi õnnestus seda tiku walgel leida.
Nüüd nägin, et müür, mille kõrwal ma enne olin
ahastuses lamanud, oli kokku langenud. Tagasi, augu
taha oli jeeaga wõimatu saada. Sai järele ainult üks
tee. See juhatas mind tundmata koobastiku rändele.

Wast weerandtundi tagasi oleks jee uus õnne-
tus mu lõpulikult häwitanud, nüüd aga waatajin
ükskõikselte jelle peale, mis oli sündinud, tänades jumal-
lat, et ma müüri allalanguse ajal enam hädaohtlikus
paigas ei wiibinud.

Hakkasin ringi waatama. Enda rõõmuks ween-
dujin, et koobastikukäik näitas pinnaliselt kestwat tõu-
ju. Kui jee eespoolgi jatkub, wöin kord maa-alusest
ka päewawalguise ette tõusta, kui ainult käikudest läbi
pääsen! Mulle tulid meele Gwerti sõnad, et Uulu

Koobastif on ühenduses Kährimäega. Nii tuleks mul vähemalt paar kilomeetrit maa-alust mööda rännata. Paar kilomeetrit! Mis sellest! Hakkasin endas lootust hellitama väljapääju juhtes. Kohkudes mõtlesin aga ka selle peale, mis saab siis, kui ma nüüd koobastikus ära efsin ning Kährimäe asemel pean otfsima teed Aru-külla! Tol juhtumisel seijaks mul ees rännak, mis kestaks mitu päewa.

Wiibijin juurepärases ruumikas koopas. Ta wõis olla meetrit 20 kõrge. Mitte kunagi poleks uskunud, et kodumaal sarnaseid warjatud maa-aluseid leidub. Puudus ainult, et ses ruumis näen maapõue määratumaid warandusi.

Kuna ma nüüd meeleheitlikult oma olemasolu eest wõidelda otfsustajin ning oma ümbriist enam nii ei kartnud, hakkasin edasi liikuma, walgustades endale teed elektri taskulambiga. Urwestajin asjaolu, et pean fiirelt käima, muidu jään pilkasje pimedusse.

Koobas järgnes koopale, üks juurem ja awaram kui teine. Paiguti olid koobaste seinad täitsa ära kivistunud ning kõlisesid, kui neile koputajin.

Üks koobasteist oli eriti juurepäranane ja — õudne, tuletades mulle meele mõnda juurt muinaslossi troonisaali koledest muinasjutust. Tema jssjekäigu ees seijid faks jammast, mis peagi moondusid minu filmis kohustuslikku tarretusse wajunud hiiglasteks. Nad waatasid süngelt oma ette, toetudes rasketele kahetera-ga mõõkadele ja mulle näis, et nüüd-nüüd hakkawad nad minuga kõnelema. Hirmul libisejin kuidagi nende wahelt läbi, ja minu filmale awanes wõrratu ruum täis kummalisi kujusid seinade ääres ja keskfel. See on kojafond, mõtlejin, Mana päälifu waiksed, tumamad warjulased.

Toonil on wastuwõtte tund.

Mõeldes seda, hakkajid mul põlwed hirmu mõjul nagu iseenejst paenduma. Iseäranis kohutas mind

ruumi lõpul trooni astmeid meeletuletam trepistit, millel seisis mõjurikas fogu, kepp käes. Kepp oli kindlasti koopavalitseja, maa-aluse kaskija võimumärk.

Wajudes koopa põrandale, hakkasin uskuma, et minagi olen nüüd warjulane, et tõelikult ma enam ei elagi. Surin Uulu maa-aluse mõlwistiku kottulangemise ajal, rändasin läbi waewarikka surmaoru ning nüüd olen jõudnud päralt sinna, kust pole enam teed tagasi elawate riiki.

Wõi on see kõik ainult õudne uni!? Ei, harilik uni see pole, pigemini on see — igawene uni, unenägu, mis ei lõpe, festes sajangust sajangusse ja aastatuhandest aastatuhandesse, hääletu warjuetu teiste warjude wallas.

Kas see pidulikkus on minu pärast?... Kas nüüd pühitsetakse mind warjulaseks? Waatasin tagasi ja mulle paistis, et wahid selle koopa juu ees olid lahkunud omalt kohalt ning seisid minu taga ristis kätel... Emba-kumba — olen hullunud Uulu maa-aluses wõi pole see kõik ilmsi!

Laskusin koopa põrandale ja kuulsin. Surma-waitus. Minult minu jüda haamerdab. Tähendab...

Nüüd eraldasid minu kõrwad waitusest kostwaid hääli. See oli sohin. Oli kindel, keegi sohistas, ütles midagi minu läheduses...

Sohin kaswas. Kaswas õijeks merekohaks kalju-rannal... Ja siis arwasin aru saada mõimat õudseid sõnu. Lauldi hääletut laulu. Mu mõttekõrwad kuulsid — Toonela hünni! — —

Kui ma silmad awasin ja jälle aru saama hakkasin, nägin, et olen uue hiiglakoopta lähel. Minu seljataga seisid kuu, mille olin omas mõttes ristinud Tooniks. Nähtawasti olin temast mööda roomanud,

Riirelt edasi ronides, filmad ahnelt minu ees käiwatel
jälgedel, näen äkki — nahkfinnas!

kuid kuidas ja millal, sellest polnud mul aimugi. Olin samba taga, minu ees jälle uus koobaste rida. Tundsin, et olin üleni higis ja puruvasinud. Kuidagi lohistasin aga end fiiski põlvedel edasi.

Lükk aega mõtlejin, kuidas tulin läbi õudse koopa. Kas mind keegi juhtis sellest välja? Sakkasin uuesti hirmu tundma.

Kui märkasin, et jälle vähe toibuma hakkas, wahtasin wärisewail sõrmedel lambikese patarei. See on nüüd wiimane. Kui jee ka läbi põleb, pole mul muud, kui toosikene tikke, seegi poolik. Leppides täielikult mõttega, et siia neetud maa-alusesse jäängi, ei hoolinudki enam endast. Mul oli aega küllalt — edasi liikumiseks waewaliselt ja suremiseks piinarikkalt. Korraks mõtlejin, et teen iseendale lõpu peale, kuid fiiski ei jõandanud tõsta rewolvriotsja meeletohale.

Kui kaua juba olen maa-aluses? Kella osutis seisjis wiie peal, kuid oli päew mõi öö, sellest polnud mul aimugi.

Siis märkasin, et mu kell üldse ei käi.

Puudutades kuidagi üle märja otjaesise käega, märkasin sõrmedel tarretanud werd. Nähtawasti olin pea kufagil ära löönud. Wõimalik, et jee werejooks mu päästiski hukkumisejt, mõtlejin.

Nihkusin jälle vähe edasi. Negamööda hakkas elujõud minusse otsekui tagasi tulema. Nüüd istusin ihe kitsama ja madalama koopa põrandal. Nägin koopaseinad polnud enam nii tugewad, waid murenesid igal minu liigutusel ja mulle langes ülalt pähe peenikest liiwamulda.

Tagasi minna läbi koopa, kus nägin kirjeldatud warjulaste peetud sambakesi, ma enam ei julenud, edasi liikuda aga ka ei saanud: minu ees oli wäike madal koobas koopa kõrwal, käigud igasse ilmakaarde. Mis nüüd teha, millises suunas edasi tungida?

Ratsufin järele mõelda, kuid nägin kohe, et olin kaotanud ilma kaarte juhtes igasuguse orientatsiooni. Walisin koopa, mille pind näis kõige enam ülespoole tõusvat. Kuid pugedes urkasse — see muutus peagi nii kitsaks, et ma suure waewaga edasi roomata sain — jõudsin jälle ristteile. Kui libedasti kahetsesin nüüd nõõripuudust, kartsin nimelt, et asjatult keerlen ühe ja sama tšentri ümber.

Asjaolu, et koobastis muutus kitsaks tunneltäiguks, ei meeldinud mulle põrmugi, sest kartsin, et võin jõuda paigani, kust ei saa enam edasi ega tagasi. Teisest küljest näitas tunneltäik, et olen ära ekssinud, sest kui Uulu lossi ja Kährimäe wahel ongi jalatee olemas, siis igatahes ei või ta olla nii kitsas, nagu see, kus praegu rooman.

Meeleheitlikult ühele ja teisele poole käitudesse tungides, nüüd lõpulikult weendunud, et olen kadunud inimene, näen äkki enda ees liival wärsket mullawagu. Ming jälgi, kummalisi jälgi. Mul hakkas süda wärisema: kui mõni loom on siin käinud, siis peab jät ka wiima tee päikese walgele!

Kiirelt edasi ronides, filmad ahnelt minu ees käiwatel jälgedel, näen äkki — nahkfinnas! Meeste nahkfinnas. Kust sai see jia!? Mulle selgus, et minu ees on liikunud inimene, samasugune olemus, nagu mina.

Wõtsin kogu oma jõu kofku, hakates edasi tungima kitsas käigus nii ruttu, kui aga suutsin. Sain liikuda, iseenesest waewaliselt, sellegipärast näis mulle, et tõttan nüüd edasi kiirrongina, niisuguse liikumise oli istutanud minusse jaladuslike kinda leiuga saawatatud lootus!

Nüüd jõudsin teelahkmele. Jäljed wiisid korraga wafakule ja paremale. Mis nüüd! Panin tähele, paremal olid jäljed selged, paremal aga tublisti ära tal-

latud. Järeldasin sellest, et mu eelkäija on läinud es-
malt paremale, siis aga tagasi k. eranud ning pahemat
kätt edasi liikunud. Dige!

Sain walitud teed edasi tungida minutit wiis, kui
korraga, pääsedes ühe teekõweruse taha, näen, et jälle
jõuan awarasse koobastikku. Kaugel, wäga kaugel
wilkus tuli. Ega ometi filmapett wõi wõlu pettetuli!?

Getkaks jäin üllatumult istuma. Järgmisel olin
juba jalul, joostes tulele järele. Jah, mina jooksin!
Tahtsin karjuda, tahtsin röökida, et peatuks tuld kan-
dem inimene, kes kaotanud oma finda. Tema see on!

28.

Ma jooksin lõõtsutades tükk aega, siis kuffus mul
elektrilamp kaeist, olin pörganud ettewaatamatult
wastu üht koopaseina. Kuni käega lampi otshjin, ka-
dus wilkum tuli minu filmist!

Ma ei jaanud ega jaanud kätte oma kaotatud
elektrilampi, nii palju kui ka kättega otshjin, ümberrin-
gi. Seal nägin jälle ees tuld. Müüd lõin oma lampi
peale käega, kihutades tulele järele.

Koobastik muutus järjest awaramaks käiguks
ning wiimaks, wiimaks ometi nägin ma tuld üsna
enda lähedal. Reegi tõttas, samuti joostes, minu ees
edasi.

„Pidage!“ hüüdsin.

Tuli kustutati. Kui ma wähe edasi olin joos-
nud, langes minu peale kusagilt hele tulewalgus. Pi-
mestatud, ei näinud ma wähe aega mitte midagi, siis
tundsin, kuidas keegi minule kallale tungis. Mind pai-
jati seesuguse hooga wastu koopa pörandat, et ma pea-
aegu meelemõistuse kaotasin.

„Zum Donnerwetter!“ ütles mehe hääl. „Wer
ist dieser Kerl?“ *).

*) Pagana pihta! Kes on see mees?

Walgus langes mulle otse näkku, nii ei teadnud ma, mida arvata ootamata kallaletungist, kuid et mul oli tegemist inimestega, selles weendusin kohe.

Tundsin, kuidas mul hakati käsi ja jalgu finni nõõrima.

„See on selle kelmi kaaslane“, kuulsin jälle jaf-fakeelset kõnet. Nüüd mõistfin, et minu ees on krahw Bogdt! Teine mees on kindlasti Frik Hindus....

Tahtsin hakata seletama, kes ma olen, paludes mind rahule jätta ja päewawalgele juhtida, kuid mu ära piinatud ihu ja waim andsid järele üleelamuste mõjule ning mu kuiwanud keel fosistas wangistajatele ainult arusaamatuid sõnu wastuseks.

„Kas lõõn ta maha?“ kuulsin küsiwat.

„Kuidas arwad, wana Frik, parem las' ta kärwab ije.“

Kuna lambituli kõrwale keerati, nägin enda üle warju kumardamas...

„Bidage!“ awanesid mu keelepaelad. „Olen efsituse ohwer“, hoigasin Saffa keeles.

Minu üle kumardaja tõstis imestanult pea üles.

„Kes teie olete?“

„Olen kohtu-uuriija. Palun wabastage mind.“

Wähe aega walitses maa-aluses waihus. Siis purskasid mu wangistajad naerma.

„Oh-oh-oh!“ kajas läbi koobastiku hirnuw naer.

„See on tore, tõesti tore“, ütles mees, kelle häälest arwasin ära tunda wõiwat krahwi, „tema ütleb, ta olewat kohtu-uuriija. Oh-oh-oh!“

Ta naeris jälle.

„Kes juhtis teid siia, kohtu-uuriija?“

„Mina! Uulu!“

Sudne, kähisew hää l kajas äkki läbi koopa!

„Uulu! Uulu! Uulu!“

Suhtus midagi, mis kogu nü üleelamusele kummalistes koobaskäituses pani freoni pähe. Ma nägin, kuidas heleda tule walgel ühe seina warjust eraldus ettefirutatud kättega kole kuju!

Keegi karjatas, keegi röögatas... Rajas rewolwri pauk, üks, teine...

Siis klirin. Tuli kustus... Pögenewate jalga-de müdin... Kellegi tume hukkumine... Sajatust... Uued paugud ja tule fähwatused... Wänge püüsirohu lõhn ja tibe suits... Ning siis jälle koobastikke wärisema panew mõirgamine:

„Uulu! Uulu! Uulu!“

Mis see on? Kas maa-aluse waim!? Uulu, Uulu koobaskäituse jalapärane tundmatu walwur ja kaitstja!? Rättemaksja!? Uulu hing, Uulu — —

„Uulu! Uulu! Uulu!“ läbistas Uulu koobastikke, õudseid käike sügawal maa all kole, mitteinimlik kisa. Tumeda mürtsuga hakkas ülalt kõrgelt allawarisewat mulda minule peale langema. — —

Mind paelustawad kütteked harutati lahti ning wabastati mu kõidikutest. Kõik mu ihuliikmed ja kondid walutasid. Siis suruti mu koopa seinanajale istukile ning üks hääl ütles:

„See olen mina, Gwert.“

Jah, see oli tema.

Kui wõlwalune tema ettewaatamatu se tagajärjel kofku warises, arwanud ta, et hukkusin. Tema näinud, kuidas meie abilised Tõnuga eesotsas wõlwalust mööda õnnelikult tagasi losji ruttasid, kuid peatada ta neid ei suutnud, sest tema hüüdeid ei kuulnud suures kofkuwarisemise kãras. Kõiwõisin oli maha langenud, mattes enda alla mind, kuna tema oli sattunud müüri awause wahese. Tema ees olnud tee waba tagasi losji, selja taga aga — suur koobaskäik, peaaegu roobastikku käiw sellega, kus liikusin mina. Seides minu jäljedi, weendus ta, et elan, ometi ei saanud ta mind kätte, sest ta oli

käigus ära ehtinud. See oli tema, kelle tuld nägin eemalt. Tule kustutas ta siis, kui nägi kõrvalkäigus teist tulekuma ning kuulis krahwi häält.

Siljem selgus ka kõik muu. Ants Wahka, tabatud krahwi ja tema kaaslase poolt waraotjimestelt Uulu koobastikus, oli heidetud hundiaugu taolisesse sügavasse meeta kaewu. Ta oli selles nälginud ja kannatanud külma mitu päewa, asjatult appi hüüdes. Siiski oli ta pääsnud, tehes sõrmedega augu seintesse jalaastmed. Ewert oli näinud jälgi selle awause ees, mis tõendanud, et Wahka oli poolel teel korduvalt auku tagasi langedud. Kui ta aga, abiks wõttes üliinimlikke pingutusi, wiimaks oma wanglast oli wabanenud, oli ta hullanud... See oli tema, kes krahwi „Uulu!“ hüüetega kohutas.

Jah, see oli olnud Ants Wahka, kes otsis krahwide suguwõsa mahamaetud warandusi Uulu maa-alusest. Nägime teda peagi. Tema laipa. Ta lamab ühel koopapõrandal koledasti purustatud peaga, kuna krahwist ja Hindusest polnud eialgu leida jälgegi.

Mina ees, Ewert mind toetades taga, nii jatkasime väljapääsu otsimist maa-alusest oma eelkäijate jälgedes. Nüüd polnud ma enam ükski.

Meie ei karwitsenudki enam kaua kõndida. Jõudsinime kitsasse käiku ning siin, ühe seina najal, lamab keegi teine inimene. See oli Hindus. Ta korises weel. Mõistjime, et Wahka oli suutnud wähemalt teurale kätte maksa enne, kui ta ise rändas Manala. Wõib aga ka olla, et mina tapjin tolle armetu. Kõik on võimalik.

Nägime Hinduse näol koledate küünte jälgi... Naelas oli tal suur haaw. Nähtawasti oli aga haawatul jõudu jatkunud krahwile järgneda tüki maa osa, alles siis kokku warisedes. Põgenedes oli krahw Bogdt jätnud nüüd oma surewa kaaslase saatuse hoole.

„Nii on kõigi nende isehakanud käsinikkudega,“ lausus Ewert. „Saks sallib neid nii kaua, kuni nendest on

midagi kasu, kadak jääb kadakaks just jakska enda silmis." — —

Walguft nägime kitsa kuldse paelana, mis tungis kujukilt eest meile vastu. See oli päikeje walgus! See joowastaw, hõiskamapanew...

Ning siis see wärsk puhta õhu laine, mis tungis rindu, sünnitades seal esialgu walu. Kuid walunagi oli see magus. Walguft ja õhk, päike ja wabadus, Waka-
duft! Elu!

Wert aitas mu kitsast awausest läbi vastu päikejewalgele, siis alles ise mulle järgnedes.

Olime Nõia-lätte ees, kuhu oli kaewatud wärsk awaus.

Kui meie mõlemad wana jalaka kõrwale lamades hinge tõmbasime, nägime midagi puude warjus läikimat. Seda nähes ajas Wert kõhe enese jalule. Warsti kadus ka tema minu silmist. Mis on?

Mulle paistis, läbi metsa läks Uulu Nõia-lätte rada kaugusse keegi keskajaliselt riietatud armetu inimkogu. Tal oli seljas läikiw kardrüüd, puuial puumõõk, kannusena aga kõlises ta saapal rist. See polnud naeruwääristatud idealist don Quijote, ei see oli — —

Kes teab, wast oli see narwalase Eduard Siimat'i mõrtsukas krahw Bogdt, suur olewiku wiimane „rüütel".... Oma warandust ei olnud ta leidnud, kuid ta tõi päewawalgele oma isaisade rüü, mille küll sajangud tunduwalt ära moonutanud. Uulu lossi ei näe ta enam kunagi.

Nõif kaob ja kaewatub, sureb ja kõduneb, ka kõif see, mis julm ja toores. Antagu ainult aegia, aeg kõif tarbetu ja ülearuse häwitab. Wõidab ilu.

Päike paistis werewalt läbi puude ladwa, walades alla kurna. Selles seisis minu ees Nõia-läte uues walguses.

Samalt autorilt ilmunud:

Krimmi ja Raufasuse päiksemail. Rännikumälestusi, 16 sulejoonisega illustreerinud U. Wichwelin. „Sõnawara“ kirjastus, 1923.

Wene revolutsiooni kalender. 1905. ja 1906. a. sündmused Eestis ja Venes. „Odamehe“ kirjastus, 1925. Trükk otsas.

Eestimaa õiguse ajalugu. Prof. dr. jur. W. von Seeleri loengute põhjal toimetatud. D.-ü. „Waraki“ kirjastus, 1925.

Bertil Holmqvist. Fantastiline uudisjutt. 20 joonisega illustreerinud S. Lehepuu. Raas R. Kivit'ilt. R.-ü. „Postimehe“ kirjastus, 1926.

Uulu. Jutustus. „Sõnawara“ kirjastus, 1926.